

LUND UNIVERSITY

Folkbibliotekslandskapets roller och relationer

En studie om styrdokument, flernivåstyrning och det nya folkbibliotekslandskapets komposition

Carlsson, Hanna; Rivano Eckerdal, Johanna

2023

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Carlsson, H., & Rivano Eckerdal, J. (2023). *Folkbibliotekslandskapets roller och relationer: En studie om styrdokument, flernivåstyrning och det nya folkbibliotekslandskapets komposition*. Linnéuniversitetet.

Total number of authors:
2

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Linnéuniversitetet

Kalmar Växjö

Folkbibliotekslandskapets roller och relationer

*En studie om styrdokument, flernivåstyrning och det
nya folkbibliotekslandskapets komposition*

Författare: Hanna Carlsson, Johanna
Rivano Eckerdal

Linnéuniversitetet
Kalmar Växjö

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
Syfte och frågeställningar	3
Konturerna i det svenska bibliotekslandskapet.....	4
De fyra nivåerna i Sveriges styre	4
Från government till governance	6
Aktörer och nätverk	7
Metoder och material	8
Urval	9
Analys	11
Disposition och läsanvisning	12
2. Skissering av forskningsläget	13
3. Region Sörmland	16
Intervjupersoner	16
Den regionala kulturplanen.....	19
Den regionala biblioteksplanen	26
Den regionala biblioteksverksamhetens förändrade roll och uppdrag.....	31
Kommunala biblioteksplaner	36
Kungliga biblioteket	44
Kulturrådet	45
Nationella biblioteksstrategin	46
Bibliotekslagen	46
Bibliotekens roll och uppdrag.....	48
4. Region Blekinge och Region Kronoberg	51
Intervjupersoner	54
De regionala kulturplanerna.....	56
Den regionala biblioteksplanen	59
Den regionala biblioteksverksamhetens förändrade roll och uppdrag.....	63
Kommunala biblioteksplaner	67
Kungliga Biblioteket.....	77
Kulturrådet	80
Nationella biblioteksstrategin	82
Bibliotekslagen	84
Bibliotekens roll och uppdrag.....	87
5. Nationella perspektiv	91
Perspektiv på den kommunala nivån	91
Biblioteksplanen och de folkvalda.....	92
Perspektiv på den regionala nivån	94
Den regionala biblioteksverksamhetens förändrade roll och uppdrag.....	97
Bibliotekslagen	100
Kungliga biblioteket och paragraf 18	105
Kulturrådet	110
Nationell biblioteksstrategi	112
Nationell samverkan och styrning	114
Bibliotekens roll och uppdrag.....	120

6. Regionerna i jämförande belysning	123
En problematisering som enar	123
Den kommunala biblioteksplanen som horisontalt och vertikalt gränssnitt ...	127
En regional angelägenhet.....	130
Skillnader i betydelsebeskrivning, spänningar och konflikter	133
Roller och relationer i folkbibliotekslandskapet.....	134
Nationell samordning.....	134
Bibliotekslagens paragraf 18	137
Regionbibliotekens nya roll	137
Relationen med de folkvalda	138
Svårigheter och möjligheter med flernivåstyrning	140
Praktiska och strukturella svårigheter.....	140
Styrdokumenterna som stöd.....	142
7. Bibliotekslandskapets komposition och spänningar: en konklusion och sammanfattning.....	145
Vertikala och horisontella spänningar	145
Betydelsen av flernivåstyrning	146
Kunskapsbidrag och vidare forskning	147
Referenser	149

1. Inledning

I denna rapport presenteras resultat från ett två-årigt projekt med målet att undersöka vad vi benämner som det nya svenska bibliotekslandskapets förutsättningar, roller och relationer. Vårt angreppssätt har varit att nå kunskap om detta nya landskap genom att studera styrdokumentens betydelser och gestaltningar i folkbibliotekens arbete. Resultaten som presenteras torde vara av intresse för flera målgrupper som intresserar sig för folkbiblioteken och deras verksamhet. Eftersom vi båda undervisar blivande bibliotekarier har vi dock utformat rapporten med denna målgrupp i särskild åtanke. Vår förhoppning är att rapporten ska kunna fungera som en introduktion till svensk folkbiblioteksverksamhet sett ur ett kulturpolitiskt perspektiv. Studien har finansierats av Svea Bredals stiftelse.

Bakgrunden till vårt intresse att genomföra undersökningen ligger i de strukturella förändringar som det svenska bibliotekslandskapet genomgick under 2010-talet (jmf. Johannisson 2012). Dessa förändringar kan främst sägas ha sin grund, dels i den nya bibliotekslag som började gälla 2014, som föreskriver en myndighet med nationell överblick över biblioteksväsendet, och i vilken skrivningar kring samverkan inom det allmänna biblioteksväsendet har förtydligats och förstärkts. Dels har de sin grund i införandet av den så kallade kultursamverkansmodellen, som innebär ett förändrat sätt att fördela statliga medel till kulturverksamheter. Under detta decennium pågick även arbetet med en nationell biblioteksstrategi, från att regeringen gav uppdraget till Kungliga biblioteket 2015, tills att ett förslag överlämnades i mars 2019 (Fichtelius, Persson & Enarsson 2019). De nämnda förändringarna kom att aktualisera en sedan länge kritiserad ottydlighet i ansvarsfördelningen mellan kommunal, regional och nationell nivå i det allmänna biblioteksväsendet (Fichtelius et al. 2016, s. 40; jmf. Johannisson 2012). De gav också upphov till ett sökande efter nya roller och relationer mellan bibliotekslandskapets aktörer. På nationell nivå förändrades Kulturrådets roll, liksom Kungliga bibliotekets som, i egenskap av central biblioteksmyndighet, fick ett nytt samordnings- och utvecklingsuppdrag. Även den regionala biblioteksverksamhetens mer påtagliga integration i den regionala kulturverksamheten till följd av kultursamverkansmodellen innebar omställningar då handlingsutrymmet för många regionbibliotek upplevdes som mer begränsat (Thomas 2016). Nämnda kultur- och bibliotekspolitiska förändringar menar vi är av en sådan art att de förmådde destabilisera relationerna och rollerna i det nätverk av aktörer som det svenska bibliotekslandskapet består av – vad vi i denna rapport benämner det svenska bibliotekslandskapets komposition (jmf. Johannisson 2012). I kölvattnet framträdde ett nytt bibliotekslandskap vars roller, relationer och centrala spänningar vi, med utgångspunkt i folkbibliotekets position, har sökt nå kunskap om i detta projekt.

För folkbiblioteken kan det nya bibliotekslandskapet sägas konkretiseras i mötet med de styrdokument som reglerar verksamheten. Många av dessa styrdokument tillkom som en konsekvens av 2010-talets kultur- och bibliotekspolitiska förändringar och innebär att folkbiblioteket nu behöver förhålla sig till styrdokument på fler nivåer än tidigare. I bibliotekslagen från 2014 förtydligades skrivningarna om krav på kommunala och regionala biblioteksplaner i samtliga

Sveriges kommuner och regioner. Vad som tidigare kunde tolkas som någonting valbart blev nu tvingande. Likaså innebar introduktionen av kultursamverkansmodellen att det i många regioner och landsting nu tillkom regionala kulturplaner som angav den kurs, och de prioriteringar, som regionen önskade stödja för kulturverksamheter, däribland biblioteken. Till detta kom att 2014 års bibliotekslag innebar ett förtydligande av det allmänna biblioteksväsendets syfte och prioriterade målgrupper. Folkbibliotekets demokratiska uppdrag som länge varit underförstått blev i och med detta lagstadgat.

I det nya bibliotekslandskap som framträder efter dessa förändringar ska således folkbiblioteken förhålla sig till riktlinjer på tre olika politiska nivåer i såväl den strategiska som i den dagliga verksamheten. Om samspelet mellan dessa nivåer brister kan det uppstå otydlighet, spänningar och konflikter. En möjlig orsak till att sådana spänningar kan uppstå är den grundlagsskyddade och mycket starka kommunala självstyrelsen i Sverige. Den väcker frågor om vilken roll en nationell biblioteksmyndighet kan och får inta i relation till folkbiblioteken för att inte riskera att inkräkta på kommunens beslutandeområde. Likaså vad folkbiblioteken i sin tur kan förvänta sig av en nationell biblioteksmyndighet som har dessa förutsättningar att förhålla sig till. Frågan om relationen mellan det lokala och nationella kompliceras ytterligare av de former för kvalitetsarbete med styrdokumenterna på folkbibliotek som skrivs fram i 2014 års bibliotekslag, där Kungliga bibliotekets och regionbibliotekens uppföljningsuppdrag och kontroll av de lokala biblioteksplanerna uppenbart riskerar att hamna i konflikt med det kommunala självstyret.

Förekomsten och hanteringen av vertikala spänningar, så som dessa, i det nya bibliotekslandskapet är ett fokusområde för föreliggande rapport.

I en tidigare studie som vi genomfört av styrdokumentens roll och funktion för folkbiblioteksverksamheten i fem kommuner i Region Skåne konstaterade vi förekomsten av konflikter mellan den lokala folkbiblioteksverksamheten och den kommunala politiska styrningen (Rivano Eckerdal & Carlsson 2018; Rivano Eckerdal & Carlsson 2022). Dessa konflikter grundade sig i friktioner mellan den verksamhetsinriktning som folkbiblioteket önskade inta och den ideologiska inriktning som förfäktades av lokala politiker. *Förekomsten och hanteringen av horisontala spänningar, så som dessa, i det nya bibliotekslandskapet är ytterligare ett fokusområde för denna rapport.*

Utöver spänningar och konflikter kan styrdokument på flera nivåer också erbjuda ett ökat handlingsutrymme och flexibilitet för folkbiblioteksverksamheterna, vilket också påvisades i den nämnda studien som vi genomfört i Region Skåne. I föreliggande studie fortsätter vi undersöka betydelsen för folkbiblioteken av flernivåstyrningen i det allmänna biblioteksväsendet. *Styrdokumentens anpassningsbarhet och betydelsen av styrdokument på flera nivåer för folkbiblioteksverksamheten i det nya bibliotekslandskapet utgör således ett tredje fokusområde för rapporten.*

Rapporten tar avstamp i frågor som vår tidigare studie i Region Skåne väckte gällande de lokala och regionala förutsättningarnas inverkan och betydelse för folkbibliotekens verksamhet. I föreliggande studie gör vi nedslag i tre regioner: Blekinge, Kronoberg och Sörmland, för att med utgångspunkt i dessa regioners

särskilda förutsättningar studera det nya bibliotekslandskapets komposition. Vi vill på så vis kunna synliggöra såväl lokala skillnader som likheter, samt möjliggöra för jämförelser regionerna emellan. Vi gör inga anspråk på att ge en heltäckande bild, då ett annat regionalt urval kunde gett andra resultat. Dock har vi valt dessa regioner då vi menar att deras specifika förutsättningar kan återfinnas i många andra svenska regioner. Skillnaderna dem emellan återspeglar också regionala skillnader som återfinns på flera platser i Sverige. På så vis ger en studie av Blekinge, Kronoberg och Sörmland möjlighet att förmedla en bred och nyanserad bild av det nya bibliotekslandskapets komposition. Då vi också inkluderar röster från nationell nivå i det svenska bibliotekslandskapet samt låter föreliggande studies resultat speglas i slutsatser vi drog i vår undersökning av Region Skåne, breddas och nyanseras bilden ytterligare.

Syfte och frågeställningar

Vår utgångspunkt är att folkbibliotekens förhållningssätt till och arbete med styrdokument kan förstås som ett gränssnitt genom vilket det nya bibliotekslandskapets förutsättningar, roller och relationer kan studeras. Syftet med studien är att undersöka vilka betydelser de olika styrdokumentens tillskrivs av centrala aktörer i folkbibliotekslandskapet, vilka roller centrala aktörer tilldelas samt vilka relationer som avbryts, skapas och/eller upprätthålls mellan aktörer i arbetet med styrdokumentet. Därigenom vill vi nå kunskap om det svenska folkbibliotekslandskapets komposition och centrala spänningar, efter 2010-talets kultur- och bibliotekspolitiska förändringar.

Syftet operationaliseras genom tre frågekomplex, vilka korresponderar med rapportens tre fokusområden:

- 1) Vilka betydelser tillskriver centrala aktörer i folkbibliotekslandskapet folkbibliotekets olika styrdokument? Finns det skillnader i betydelsetillskrivning mellan olika aktörer och/eller i relation till olika styrdokument? Ger skillnaderna upphov till spänningar och konflikter? I så fall vilka?
- 2) Vilka roller tilldelas olika aktörer i folkbibliotekslandskapet i arbetet med styrdokumentet? Finns det en enighet kring rolltilldelningen eller ger den upphov till spänningar och konflikter? I så fall vilka? Om och i så fall vilka relationer mellan vilka aktörer avbryter, skapar och/eller upprätthåller arbetet med styrdokumentet? Finns det relationer som ger upphov till spänningar eller konflikter? I så fall vilka?
- 3) Innebär förekomsten av styrdokument på flera nivåer svårigheter i folkbibliotekens verksamhet? Vilka svårigheter handlar det i så fall om och hur hanteras dessa svårigheter? Erbjuder förekomsten av styrdokument på flera nivåer stöd i folkbibliotekens verksamhet? I så fall på vilka sätt?

Innan vi redogör för de metoder och tillvägagångssätt vi använt oss av för att besvara studiens frågeställningar, är det på sin plats att ge en utförligare bild av konturerna i det svenska bibliotekslandskapet.

Konturerna i det svenska bibliotekslandskapet

De fyra nivåerna i Sveriges styre

Grunden för Sveriges styrelseskick är grundlagarna. De är regeringsformen, successionsordningen, tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen. Regeringsformen är från 1974 och innehåller 15 kapitel. Första paragrafen i det första kapitlet, *Statsskickets grunder*, lyder:

1 § All offentlig makt i Sverige utgår från folket.

Den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt. Den förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statsskick och genom kommunal självstyrelse.

Den offentliga makten utövas under lagarna.

Det kommunala självstyret är centralt i det svenska styrelseskicket, och det är med denna framskjutna placering i regeringsformen uppenbart. Sverige har två kommunala nivåer, primär- respektive sekundärkommuner. Primärkommunerna är de som vi vanligtvis talar om som kommuner och de tillhör i sin tur sekundärkommuner, regioner, som har ansvar för frågor som kräver ett större underlag än det som finns i de flesta av primärkommunerna. Sverige är idag indelat i 290 (primär-)kommuner som i sin tur är indelade i 21 regioner. Dessa samlas av förbundet Sveriges kommuner och regioner (SKR) som företräder de subnationella nivåernas intressen. En fråga som SKR drivit, vilket bland annat aktualiserades vid grundlagsreformen 2010, är förespråkandet av en proportionalitetsprincip som reglerar statsmakternas styrning av kommunerna. Denna princip, innebär att inskränkningar av den kommunala självstyrelsen måste stå i proportion till åstadkommandet av centrala nationella värden. Den omfattar också tanken att statens styrmedel inte ska verka begränsande av den kommunala självstyrelsen, eller var mer omfattande än vad som krävs för att uppnå sökta nationella värden (Feltenius, 2010).

Utöver de tre inomstatliga beslutsnivåerna i Sverige fattas även beslut på överstatlig EU-nivå. De senaste decennierna har en process av regionalisering pågått inom EU, vilket har fått som konsekvens att enskilda länder, bland annat Sverige, valt att ge mer autonomi eller självbestämmanderätt till regioner och förvaltning på mellannivå (von Bergmann-Winberg, 2010). Kultursamverkansmodellen kan förstås som ett uttryck för denna utveckling. Därutöver har utredningar gjorts under 2000-talet gällande att skapa vad som kallats svenska storregioner. Dessa förslag på förändrad kommunal indelning har inte realiserats men regioner samverkar redan på frivillig basis i sjukvårdsregioner, konstellationer som samverkar kring frågor som huvudsakligen rör sjukvårdsuppgifter men även regional kulturverksamhet. De sex sjukvårdsregionerna är:

- Norra sjukvårdsregionen (Norrbotten, Västerbotten, Jämtland och Västernorrland),

- Uppsala-Örebro sjukvårdsregion (Gävleborg, Uppsala, Dalarna, Örebro, Västmanland, Sörmland), Stockholms sjukvårdsregion ((Stockholm, Gotland),
- Västra Sjukvårdsregionen (Värmland, Västra Götalands Region, Halland),
- Sydöstra sjukvårdsregionen (Östergötland, Jönköping, Kalmar, Kronoberg) och
- Södra sjukvårdsregionen (Blekinge och Skåne).

De regionala biblioteksverksamheterna samverkar också på frivillig basis i Föreningen för Regional biblioteksverksamhet.¹ Föreningens syfte är ”att utifrån ett regionalt perspektiv främja biblioteksutvecklingen i landet. Föreningen ska fortlöpande följa utvecklingen inom området och agera både genom egna initiativ, och genom att vara remissinstans, motpart och samarbetspartner till andra aktörer inom området.” (Länsbiblioteken, 2020). Föreningen anordnar en årlig konferens och är en arena för kunskapsutbyte och stöd mellan de regionala biblioteksverksamheterna i landet.

Den ovan beskrivna regionaliseringsprocessen inom EU kan ses om ett uttryck för den så kallade subsidiaritetsprincipen, eller närhetsprincipen, som är grundläggande för det sätt som EU är tänkt att fungera på. Principen innebär att beslut ska fattas på lägsta ändamålsenliga nivå. Till detta bör också läggas att högre nivåer har skyldighet att stödja lägre nivåer (von Bergmann-Winberg, 2010). Detta demokratiska underifrån perspektiv är viktigt ur legitimitetssynpunkt och speglar enligt Marie von Bergmann-Winberg (2010) ”synen på politik som consensusbyggande genom lokal förankring utöver de formella politiska representativa strukturerna”. Vidare menar von Bergmann-Winberg (ibid.) att subsidiaritet kan ses som ett sätt att ta ansvar för att skapa och upprätthålla social och regional balans. Trots detta talas om uppkomsten av så kallade ”asymmetriska regioner” (ibid.). I Sverige liksom i många länder i väst sker demografiska förändringar som innebär att befolkningen generellt blir äldre samt att arbetstillfällena koncentreras till större städer. Denna utveckling innebär att många kommuner har en stigande genomsnittsålder och att en minskande andel av invånarna i arbete. Skatteintäkterna minskar därför i dessa kommuner samtidigt som behovet av omsorg och välfärd inte minskar. För att lösa situationen behöver kommunalskatten därför höjas samtidigt som kommunerna kan behöva skära ner på sin verksamhet. Denna utveckling har inneburit att kommuner där invånarna ser nedskärningar i den offentliga välfärden behöver betala högre kommunalskatt än invånare i storstadsregioner med växande befolkning i arbetsför ålder. Detta skapar problem vad gäller jämlikhet och trovärdighet. Inom kulturområdet är det dessutom så att kulturinstitutioner och utbud koncentreras till storstäderna. Invånare där har därför ett stort utbud att välja mellan samtidigt som de betalar lägre kommunalskatt än invånare i landsbygdskommuner. Sedan 1996 har Sverige haft en lag som stipulerar att det ska finnas folkbibliotek i alla kommuner. Den 1 januari 2014 trädde en ny bibliotekslag i kraft där detta krav kvarstår samt att det är ett krav att det ska finnas en plan för verksamheten. För små kommuner med krympande ekonomiska resurser är det alltså inte möjligt att slopa biblioteksverksamhet. Lagen ger denna kulturinstitution

¹ <http://www.lansbiblioteken.se>

ett skydd och innebär att det finns en infrastruktur för kultur som är spridd i alla kommuner. Detta är viktigt. Men de demografiska utmaningarna innebär svåra problem framöver (Holmström & Jacobsson: Hansson 2019)

Från government till governance

Bristen på likvärdighet som skisseras ovan är en av många såväl positiva som negativa konsekvenser som de senaste decenniernas förändringar av nationalstatens organisering gett upphov till. Till följd av en såväl planerad som spontan decentralisering har de subnationella nivåerna kommit att stärka sin makt och den strikta hierarkin inom nationalstaten har därmed luckrats upp. Samtidigt har fördjupningen av det europeiska samarbetet inneburit att en ny beslutsnivå ovan nationalstaten tillkommit. Denna utveckling medför att samhället inte längre huvudsakligen styrs från en central statlig nivå, utan från flera olika nivåer. Denna förändring beskrivs i den statsvetenskapliga litteraturen som en utveckling från *government* till *governance*, eller flernivåstyrelse (Feltenius 2010; Montin, 2010). Feltenius (2010) definierar *government* som en idealtyp för nationalstatens organisering. Med denna idealtyp åsyftas en traditionell förvaltning med en dominerande och strikt hierarkisk statsapparat, organiserad med den regionala och lokala nivån tydligt subordinerad den centrala nivån. *Governance* å sin sida kopplas samman med långtgående decentralisering och åsyftar styrning i samråd eller samverkan mellan olika aktörsgrupper i nätverksliknande konstellationer. Rörelsen från *government* till *governance* är således ett skifte från en traditionell styrningsform till en nätverksbaserad sådan som involverar en mångfald av aktörer från såväl offentlig, privat som ideell sektor i beslutsfattande processer. Återigen utgör kultursamverkansmodellens arbetssätt, med framtagandet av en kulturplan i dialog och samverkan med en mängd aktörer från andra sektorer än den offentliga, ett gott exempel på *governance* eller flernivåstyrning (jmf. Feltenius 2010; von Bergmann-Winberg, 2010).

Även folkbibliotekssektorn är genom bibliotekslagens skrivningar och formulerade målsättningar för flertalet kommuner ålagda att samverka med det omgivande samhället. I den här rapporten fokuserar vi dock främst på konsekvenserna av flernivåstyrning för offentliga aktörer och formerandet av nätverk mellan dessa i det svenska folkbibliotekslandskapet. Att fokusera på offentliga aktörer kan motiveras med i vilken grad folkbibliotekspolitik, som vi här väljer att betrakta som ett eget politikområde, närmar sig *governance* och flernivåstyrning. Statsvetaren Stig Montin (2010) delar in politikområden i olika generationer, där den tredje generationens politikområden är de som tydligast karaktäriseras av *governance* och flernivåstyrningens styrningspraktiker. Hit hör till exempel klimatpolitiken och regional utvecklingspolitik, dit kultursamverkansmodellen införande kan räknas. Folkbibliotekspolitik torde dock enligt denna indelning snarare falla inom ramen för den andra generationen som innefattar välfärdsstatens politikområden. Enligt Montin (ibid.) är dessa politikområden tydligare kopplade till den parlamentariska styrkedjan och inte lika öppna för olika former av samverkansstyrning. Dock är det tydligt att även om folkbibliotekssektorn inte i första hand styrs genom samförståndsbetonade dialoger med det omgivande samhället, är den påverkad av flernivåstyrningens idéer om nätverksbaserad styrning och förvaltningsformer. Exempelvis har en tidigare likformighet i drift och styrning ersatts av vad Montin

beskriver som en ”administrativ pluralism” (Montin 2010, s. 130). Det är också tydligt att de olika nivåerna i folkbibliotekssektorn länkas samman och får impulser, initiativ och direktiv från respektive högre eller lägre nivåer, vilket karakteriserar *governance* som styrform.

Aktörer och nätverk

För att kunna studera samverkan mellan olika aktörer och formerandet av nätverksliknande konstellationer inom folkbibliotekssektorn kombinerar vi teoretiskt meta-perspektivet på förändrade styrformer som skisserats ovan med Aktör-nätverksteori (ANT). Med ANT kan vi förstå hur relationen mellan olika nivåer skapas, upprätthålls, förändras och koordineras (Latour 2005). Vi väljer att därmed att studera det nya folkbibliotekslandskapet som ett nätverk av samspelande aktörer som formar sina roller i relation till varandra. Då ANT medger en vid förståelse av aktörsbegreppet inkluderar vi i detta såväl institutioner, funktioner som positioner. Formandet av roller ser vi som en pågående process där roller och relationer dock tillfälligt kan stabiliseras och definieras. Vi är intresserade av hur denna process av stabilisering tar sig uttryck i det nya folkbibliotekslandskapet.

Vidare erbjuder ANT verktyg för att analysera såväl uppkomsten av nätverk som upprätthållandet av relationer i ett nätverk. Utgångspunkten är att så länge som aktörer och deras inbördes relationer förblir oförändrade är nätverket stabilt. Om aktörernas roller förändras eller nya aktörer kopplas till nätverket destabiliseras detta och relationer och roller som tidigare varit självklara blir föremål för granskning. Viktiga begrepp för att förstå dessa processer har formulerats av Michel Callon (1986) som identifierar olika faser i etablerandet av nätverk. Centralt är formulerandet av ett gemensamt problem som nätverket kan enas kring, en ”obligatorisk passagepunkt”. Som ett första steg måste aktörerna identifiera detta gemensamma problem och aktörernas respektive roller och relationer till problemet. Detta utgör den så kallade ”problematiseringsfasen”. Nästa steg handlar om att aktörernas ska acceptera sina roller och relationer till problemet, den så kallade ”intresseringsfasen”. Om så görs kan nätverket mobiliseras för att lösa problemet, den så kallade ”mobiliseringsfasen”. Denna stegvisa utvecklingsprocess är givetvis en idealtyp och i vår analys använder vi oss i första hand av begreppen men förhåller vi oss mer flexibelt till processen.

För att studera och analysera styrdokumentens betydelser och gestaltningar utgår vi från en socio-materiell och praktikteoretisk ansats, ett perspektiv som visat sig vara verksamt i studier av styrdokumentens användning och implementering i biblioteksverksamheter (jmf. Carlsson 2013; Hedemark & Börjesson 2014, Rivano Eckerdal & Carlsson 2018. En praktikteoretisk lins innebär att vi förstår de aktiviteter (t ex tal, skrift och andra handlingar) som vi studerar som sammanlänkade och överordnade enskilda aktiviteter, samtidigt som vi också behandlar dem som situerade i en specifik kontext. Den socio-materiella ansatsen medför att det materiellas betydelse, som exempelvis dokument, i sociala praktiker uppmärksammas. Den praktik vi studerar väljer vi att benämna folkbibliotekspraktik och genom vår studie närmar vi oss denna på flera olika nivåer och med hjälp av olika samspelande metoder, vilket genererat flera typer av empiriskt material.

Metoder och material

Vi har använt följande metoder för materialinsamling:

Dokumentstudier och textanalys.

Här avses textanalys av de kommunala, regionala och nationella styrdokument som berör de folkbibliotek som ingår i studien. Därtill avses övriga relevanta verksamhetsdokument, exempelvis dokumentation av Kungliga bibliotekets kvalitetsdialoger kring biblioteksplaner och verksamhetsberättelser på såväl lokal som regional nivå. Denna analys gjordes som förberedelse inför intervjuerna och rapporteras inte separat.

Intervjuer med biblioteksaktörer

Huvudparten av det empiriska materialet i studien består av transkriptioner av och fältanteckningar tagna vid *intervjuer med biblioteksaktörer*. Vi har genomfört intervjuer med aktörer på lokal, regional och nationell nivå. I de sju kommuner som ingår i studien (se nedan) har bibliotekschef eller motsvarande intervjuats på plats. I samband med intervjuerna gjordes också observationer av biblioteket vilket möjliggjorde att vi kunnat få en uppfattning om platsen, samt av biblioteksrummets disposition och användning vid tillfället. På den regionala nivån har vi gjort muntliga intervjuer på plats med personer verksamma vid regionbiblioteken i aktuella regionerna. På den nationella nivån har vi intervjuat tre personer verksamma vid Kungliga biblioteket samt en företrädare för en intresseorganisation. Dessa intervjuer gjordes digitalt, via kommunikationsverktyget Zoom.

Vi har även kontaktat den lokalpolitiker samt tjänsteperson med ansvar för folkbiblioteken i de utvalda kommunerna med avsikten att göra en mejl-intervju per roll och kommun. Det visade sig dock svårt att få personer i dessa roller att medverka. Fyra intervjuer genomfördes per mejl med fyra tjänstepersoner.

Sammanlagt har vi genomfört tolv intervjuer på plats i respektive kommunala respektive regionala bibliotek, fyra mejlintervjuer och tre intervjuer via videokonferenstjänst. De muntliga intervjuerna varade i snitt cirka 60 min och samtliga spelades in och har transkriberats. Deltagarna informerades om att medverkan var frivillig och att de när som helst kunde avbryta sin medverkan. Deltagarna fick också information om att vi inte kommer att använda några personnamn i rapporteringen men däremot namnen på kommunerna som ingår i studien. Samtliga deltagare har gett sitt informerade samtycke till medverkan. Intervjuerna genomfördes under en period från november 2019 till juni 2020.

Uppföljande kort enkät

En efterföljande kort enkät skickades ut till informanterna per mejl. Vår initiala idé var att i denna enkät möjliggöra uppföljning av spår i intervjumaterialet. Beroende av den extraordinära situation som corona-pandemin innebar för såväl samhället i stort som bibliotekens verksamhet valde vi att inrikta våra frågor på den samt skrivningarna om bibliotekens roll i totalförsvaret som finns med i förslaget till nationell biblioteksstrategi (Fichtelius et al., 2019) Den uppföljande korta enkäten gjordes i en period från juni till september 2020. X antal informanter valde att svara.

Observationer

Vi har haft möjlighet att observera den struktur för samverkan kring biblioteksplaner som Kungliga biblioteket tillhandahåller under rubriken Träffpunkt biblioteksplaner. Denna struktur ersätter de kvalitetsdialoger som fanns tidigare. Istället inbjuds nu representanter från kommunal och regional nivå till gemensamt kunskapsutbyte två gånger per år. Det ena tillfället delegeras ansvaret till regionerna och det andra tillfället är ett nationellt möte med deltagare och medverkande från kommuner och regioner. Även en lokal uppstartsträff för arbete med ny biblioteksplan i Växjö kommun har observerats

Samtliga delar studien har utformats med hänsyn till vedertagna etiska riktlinjer för vetenskapligt arbete (se t ex Codex 2023).

Urval

Vi har genomfört vår studie i 7 svenska kommuner med olika karaktäristika vad gäller geografisk spridning och demografi. Kommunerna är placerade i tre olika regioner. Urvalet har gjorts i två steg. Först valde vi regioner och därefter kommuner.

Val av regioner gjordes med en strävan att inkludera regioner från flera av de sex sjukvårdsregioner som regionerna i Sverige samverkar inom. På så sätt ville vi nå så stor geografisk spridning som möjligt vilket vi såg som viktigt eftersom en ökad spänning mellan stad och landsbygd är något som ofta uppmärksammas. Vi hade dock inte möjlighet att inkludera regioner från alla sex sjukvårdsregioner. Praktiska skäl spelade också in i valet som landade i Blekinge i Södra Sjukvårdsregionen, Kronoberg i Sydvästra Sjukvårdsregionen respektive Sörmland i Uppsala-Örebro sjukvårdsregion. Vi vill redan nu påpeka att den regionala biblioteksverksamheten i de två första regionerna samverkar över denna sjukvårdsregionala indelning i Biblioteksutveckling Blekinge Kronoberg.

Val av kommuner inom respektive region gjordes för att täcka in en stor variation vad gäller demografiska och ekonomiska faktorer samt olika politisk representation i de styrande kommunala organen. Vi använde därför uppgifter om invånarantal, skatteindex, försörjningskvot, öppet arbetslösa, andel utrikesfödda samt befolkningstillväxt vid urvalet. Uppgifterna hämtades från Regionfakta². Från kommunernas hemsidor hämtade vi uppgifter om politisk organisation och representation. Vi tittade även på biblioteksspecifik statistik, hämtad från Kungliga Biblioteket³, exempelvis antal utlån per barn. Därefter kontaktade vi bibliotekschefer i de kommuner vi var intresserade av att inkludera. Alla tillfrågade har av olika skäl inte haft möjlighet att medverka i undersökningen. De kommuner som ingår i undersökningen är:

- Region Blekinge: Ronneby
- Region Kronoberg: Tingsryd, Växjö

² <http://www.regionfakta.com>

³ <https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/biblioteksstatistik.html>

- Region Sörmland: Eskilstuna, Oxelösund, Trosa och Vingåker

I tabellen presenteras en sammanställning av det material som studiens resultat grundar sig på:

Sammanställning av materialinsamling	
Regionbibliotekarie Blekinge Kronoberg	Muntlig intervju på plats, samt uppföljande kort enkät
Kulturchef Region Sörmland	Muntlig intervju på plats, samt uppföljande kort enkät
Bibliotekschef Ronneby	Muntlig intervju på plats, inkl, observation av plats och biblioteksrum
Bibliotekschef Tingsryd	Muntlig intervju på plats, inkl, observation av plats och biblioteksrum
Bibliotekschef Växjö	Muntlig intervju på plats, inkl, observation av plats och biblioteksrum
Chef Biblioteksutveckling Sörmland	Muntlig intervju på plats, samt uppföljande kort enkät
Biblioteksutvecklare 1 Biblioteksutveckling Sörmland	Muntlig intervju på plats, samt uppföljande kort enkät
Biblioteksutvecklare 2 Biblioteksutveckling Sörmland	Muntlig intervju på plats, samt uppföljande kort enkät
Bibliotekschef Eskilstuna	Muntlig intervju på plats, inkl, observation av plats och biblioteksrum
Bibliotekschef Oxelösund	Muntlig intervju på plats, inkl, observation av plats och biblioteksrum, samt uppföljande kort enkät
Bibliotekschef Trosa	Muntlig intervju på plats, inkl, observation av plats och biblioteksrum, samt uppföljande kort enkät
Bibliotekschef Vingåker (intervju samt uppföljande kort enkät)	Muntlig intervju på plats, inkl, observation av plats och biblioteksrum, samt uppföljande kort enkät

KB: Tjänsteperson	Muntlig intervju via det digitala verktyget Zoom
KB: Projektledare för nationellt projekt	Muntlig intervju via det digitala verktyget Zoom
Intresseorganisation för svenskt biblioteksväsende, företrädare -	Muntlig intervju via det digitala verktyget Zoom
KB: Tjänsteperson	Muntlig intervju via det digitala verktyget Zoom
Tjänsteperson Trosa	Mejlintervju
Tjänsteperson Vingåker	Mejlintervju
Tjänsteperson Växjö	Mejlintervju
Kommunpolitiker Tingsryd	Mejlintervju
Träffpunkt biblioteksplaner, Kristianstad, 4 april 2019	Observation
Träffpunkt biblioteksplaner, Stockholm, 24 oktober 2019 -	Observation
Uppstartsträff för ny biblioteksplan, Växjö, 28 februari 2020 -	Observation

Analys

Det empiriska materialet har analyserats genom upprepade närläsningar av intervjutranskriptioner och fältanteckningar. Det första stadiet av analysen resulterade i en tematisk sammanställning som vi redovisar separat för respektive region, liksom för aktörerna på nationell nivå. I ett andra skede av analysen relaterades nämnda tematiska resultat till de förhållningssätt och den teoretiska begreppsapparatur som metaperspektivet flernivåstyrning respektive ANT tillhandahåller. Vi la särskild vikt vid det ömsesidiga förhållandet av roller och vilka olika karaktärer av relationer vi kunde identifiera i nätverket. I denna del av analysen lät vi de regionspecifika resultaten spegla sig i varandra, liksom i resultaten från den nationella nivån. Detta i syfte att identifiera såväl regionala skillnader som likheter, liksom skillnader och likheter i lokala, regionala och nationella perspektiv på nätverkets roller och relationer.

Disposition och läsanvisning

I detta inledande kapitel har vi presenterat vad som gjorde oss nyfikna på att genomföra studien som rapporten rör, dess syfte och frågeställningar samt hur vi genomfört undersökningen avseende såväl metod, urval och teoretiska utgångspunkter. Vi har också tecknat en översiktlig bakgrund till studien genom att ge väsentliga konturer för det svenska bibliotekslandskapet. Kapitel två presenterar tidigare forskning av relevans för vår undersökning. I det tredje och fjärde kapitlet påbörjas rapporteringen av våra resultat med separata framställningar för respektive region. Då region Blekinge och Kronoberg har gemensam regional biblioteksutveckling sammanförs dessa båda regioner i ett kapitel. I det femte kapitlet redogörs för de nationella aktörernas perspektiv. I kapitel sex presenterar vi en teoretiskt grundad analys där vi låter vi resultaten från de olika regionerna samt rösterna från nationell nivå, belysa varandra. Detta kapitel repeterar citat och syntetiserar resonemang från de tidigare resultatkapitlen. För den som vill läsa en kortare version av rapporten är det alltså möjligt att hoppa direkt till detta kapitel från kapitel två. I det sjunde och avslutande kapitlet besvaras rapportens frågeställningar och slutsatser presenteras.

2. Skissering av forskningsläget

Styrdokumentens betydelser i och för svenska folkbibliotek är ett område inom biblioteks- och informationsvetenskapen som rönt ökad uppmärksamhet under senare år. Som vi nämner i rapportens inledning har vi i en tidigare studie undersökt hur styrdokument tillskrivs betydelser och hur deras skrivningar gestaltas i fem olika folkbiblioteksverksamheter i Region Skåne (Rivano Eckerdal & Carlsson 2018; Rivano Eckerdal & Carlsson 2022). I studien framkommer att styrdokument på flera nivåer kan erbjuda ett ökat handlingsutrymme och flexibilitet för folkbiblioteksverksamheterna. Dock förekommer även konflikter med den kommunala politiska styrningen som bottnar i en oenighet mellan styrdokumentens skrivningar och den ideologiska riktning som stakas ut av folkvalda politiker på kommunal nivå (Ibid.). Inte sällan kan dessa konflikter också förstås som en spänning mellan lokal och nationell kultur- och bibliotekspolitik. Liknande spänningar framkommer även i en studie av politisk påverkan på folkbibliotekens verksamhet i sex sydsvenska regioner (Carlsson, Hanell & Hansson 2022; Hanell, Hansson & Carlsson, 2022). Föreliggande studie tar avstamp i dessa resultat och undersöker om styrdokument bidrar till dylika relationer och spänningar även i andra regionala kontexter.

Biblioteksplaners skrivningar har undersökts Lisa Engström (2021) som fokuserar på den begreppstriaden av tillgänglighet, delaktighet och demokrati som ofta förekommer i styrdokument för folkbibliotek. Engström visar att dessa centrala begrepp ofta är otydligt definierade och sammanblandas, vilket får konsekvenser för hur bibliotek antas kunna arbeta med dessa områden. Definitionen av demokrati och den svenska bibliotekslagen har även problematiserats av Johanna Rivano Eckerdal (2017). Dessa studier synliggör betydelsen av styrdokumentens ordval och formuleringar, vilket vi haft i åtanke i genomförandet av föreliggande studie.

En ytterligare intressant undersökning styrdokument på folkbibliotek är Åse Hedemarks och Lisa Börjessons (2014) analys av biblioteksplaners utformning, användning och uppföljning. De visar att användningen av biblioteksplaner tillskrivs olika betydelser och därmed kan antas ha olika praktiska konsekvenser i olika delar av biblioteksförvaltningen (Hedemark & Börjesson, 2014, s. 110). Detta är en intressant slutsats som ytterligare understryker vikten av att vidare undersöka relationer och eventuella spänningar mellan biblioteksplaner och andra styrdokument i folkbibliotekens verksamhet. Då Hedemark och Börjessons undersökning kombinerar dokumentstudier med en fallstudie av *ett* folkbibliotek ser vi också att det finns anledning att bygga vidare på deras resultat genom en större undersökning som utforskar styrdokumentens betydelser och gestaltningar i flera folkbiblioteksverksamheter med olika lokala förutsättningar.

Lokala förutsättningars påverkan på formuleringar och gestaltningar av styrande dokument för folkbiblioteksverksamhet, liksom uppförande av dokumentens skrivningar har bland annat studerats av Hanna Carlsson (2013). I hennes studie av Malmö stadsbiblioteks förändringsarbete 2009–2011 visar hon hur folkbibliotekets strategier och visioner inlemmas i Malmö stads platsmarknadsföringspraktiker och omvandling mot en upplevelsebaserad ekonomi. Här ligger fokus på ett

storstadsbibliotek i en expansiv region. I en studie från 2019 har Joacim Hansson å sin sida undersökt likvärdighet i folkbibliotekslandskapet med fokus på folkbibliotek i svensk glesbygd. Han visar att många av studiens bibliotek, trots små resurser, uppfyller bibliotekslagets skrivningar. Dock återstår få möjligheter till utveckling av viktiga områden som läsfrämjande, stöd till minoritetsgrupper och digital delaktighet när miniminivån av öppethållande är uppfyllt (Hansson, 2019). De skillnaderna i verksamheter som framkommer i dessa studier understryker att det finns anledning att studera folkbibliotek med skilda lokala förutsättningar för att förstå om och hur spänningar mellan det lokala, regionala och nationella kommer till uttryck i styrdokumentens betydelsetillskrivningar och utföranden samt vad det får för betydelser för folkbibliotekens verksamhet.

Ansvarsfördelning och förskjutningar mellan olika kulturpolitiska nivåer i relation till folkbibliotekens verksamhet har uppmärksammats i antologin *Styra eller stödja. Svensk folkbibliotekspolitik under hundra år* (Frenander & Lindberg, 2012). Anders Frenander tecknar i sitt kapitel en bild av hur staten har förhållit sig till folkbiblioteken under perioden 1912 till 2012. Han skönjer strävan efter ökad samordning, samverkan och effektivisering av det svenska folkbibliotekslandskapet som en framträdande och genomgående linje i den statliga folkbibliotekspolitikerna (Frenander 2012). Jenny Johannisson konstaterar i kapitlet *Från kulturpolitik till bibliotekspolitik. Folkbibliotek och kultursamverkansmodellen* i samma antologi att den statliga styrningen rört sig från kontroll via samverkan till stöd för utveckling. I boken analyserar och diskuterar hon konsekvenser för folkbibliotekens styrning och verksamhet till följd av införandet av den så kallade Kultursamverkansmodellen, liksom Kungliga bibliotekets samordningsuppdrag. Johannisson förstår införandet av dessa nyordningar som en ”strukturförändring som potentiellt kan få stora konsekvenser för såväl ansvarsfördelningen mellan olika politiska nivåer som den praktiska folkbiblioteksverksamheten” (Johannisson 2012, s. 293). Föreliggande studie har genomförts då modellens implementering pågår och bygger vidare på Johannissons studie genom att undersöka de praktiska konsekvenser av strukturförändringen för folkbibliotekens verksamhet som Johannisson förutspår.

Kultursamverkansmodellen används inom Region Skåne och Kultur Skåne initierade 2012 projektet *Folkbiblioteken som kulturhus* med finansiering från Statens kulturråd. Folkbibliotek i regionen kunde söka medel för att på olika sätt arbeta med utveckling av sina folkbibliotek i riktning mot kulturhus. Hur utvecklingsprojekten bedrevs vid biblioteken i Burlöv, Skurup och Ängelholm studerade Johanna Rivano Eckerdal i ett följeforskningsprojekt (2013). I studien framkom att de mål som ställdes upp för de lokala projekten stämde med den riktning som det regionala projektet angav och som även stöttades nationellt. Vidare framkom projektformens betydelse för verksamhetsutveckling eftersom man då går från formuleringar i de strategiska dokumenten till konkret gemensamt utförande. För att undvika projekttrötthet har bibliotekschefen en viktig roll att spela som vägvisare för personalen och att relatera projektet till verksamhetens riktning framåt. I en andra studie följdes arbetet vid biblioteken i Burlöv och Ängelholm en tid efter projektens slut för att undersöka om och i så fall hur erfarenheter från projekten levde kvar i verksamheterna (2016). I denna studie framträdde att synen på förändringar skilde sig åt beroende på var i organisationen man befann sig samt

att det blev tydligt att biblioteket är en politiskt styrd verksamhet där bibliotekarierna verkar på uppdrag av politikerna i kommunen. Det framkom också att bibliotekarierna verkar i en paradoxal spänning mellan förnyelse och tradition som innebär utmaningar för hur man förstår både den egna yrkesidentiteten och bibliotekets roll och funktion. För att de biblioteksanställda ska kunna verka på bästa sätt i biblioteket behöver de politikernas stöd och uppdrag att utföra arbetet. En slutsats av studien är att ett pågående samtal om hur dessa motsättningar kan hanteras och förstås är en del av det professionella utförandet och att bibliotekschefen har en uppgift att hålla ett sådant samtal igång.

En ytterligare dimension som är relevant för föreliggande studie är därför relationerna mellan folkbibliotek, folkbibliotekschefer och lokalpolitiker. Dessa relationer har med olika betoningar och ingångar utforskats i en rad studier (se t ex Pors 2005; Gazo 2011; Sveum & Tvetter 2012; Evjen 2012; Michnik 2014, 2015). Ett stråk som diskuteras i dessa studier är lokalpolitikens bristande kännedom om folkbibliotekets verksamhet (Gazo 2011; Sveum & Tvetter 2012) liksom folkbibliotekschefer och lokalpolitikens attityder till och förståelser av folkbibliotekets verksamhet (Pors 2005; Michnik 2014, 2015). Bland annat pekar Katarina Michnik (2015) på att biblioteksplaner kan ha en positiv påverkan på politikernas uppmärksamhet gentemot folkbibliotek, ett förhållande som vi vill undersöka vidare i föreliggande studie.

3. Region Sörmland

I detta och följande kapitel kommer de intervjuer som är gjorda att redovisas. Det görs genom en tematiserad redogörelse med fokus på det innehåll som har relevans för de frågor vi undersöker i studien. Intervjuerna redovisas med sammanfattande referat och en del citat. Det innebär att här finns en första nivå av analys genom den kondensering och sortering som gjorts i materialet. I detta kapitel redovisas materialet för Region Sörmland och i det följande materialet från Region Blekinge och Kronoberg.

Kapitlet inleds med en presentation av de medverkande samt var de är verksamma. De fyra kommunerna presenteras i korthet. Statistiken som redovisas i presentationerna är från 2018, vilket är den senaste som var tillgänglig vid tillfällena då intervjuerna gjordes. Statistiken är hämtad från Regionfakta.se.

I slutet av 2018 var 294 695 personer bosatta i Region Sörmland. Befolkningen i regionen hade då ökat med 1,2 % sedan året innan, vilket är en ökning strax över riksgenomsnittet (1,1%). Under de senaste 25 åren har befolkningen ökat i regionen men i mindre grad än för riket som helhet. Inom regionen är det dock stora variationer där befolkningen i Trosa och Strängnäs befolkning har ökat kraftigt och Eskilstunas ökning ligger över riksgenomsnittet. Befolkningen i kommunerna i sydväst har i stället minskat och allra mest i Vingåker vars befolkning minskat med 8,7 % under perioden 1994 - 2019. Det finns en betydande del av befolkningen i regionen som är finsktalande. Flera av kommunerna i regionen tillhör finskt förvaltningsområde, däribland tre av kommunerna i studien: Eskilstuna, Oxelösund och Trosa. Regionen som helhet har en andel utrikesfödda (20% kvinnor och 19.9 % män) som 2018 låg strax över riksgenomsnittet (19,1 % för både kvinnor och män). Skillnaderna mellan kommunerna i regionen är dock stor. Medelinkomsten i regionen är lägre (237 tusen kr för kvinnor och 305,4 tusen kr för män) än för riket som helhet (253,8 tusen kr för kvinnor och 327, 1 tusen kr för män). Utbildningsnivån är också lägre än i riket. Industrier särskilt kopplade till järnmalm har varit betydelsefulla i regionen. Den generella utvecklingen från industri- till tjänste- och kunskapssamhälle har därför påverkat Sörmland med följderna att arbetslösheten (4,6 % år 2019) är högre än i riket (3,7 % år 2019).

Intervjupersoner

Region Sörmlands kultur: Kultur- & utbildningschefen

Intervjun med chefen för verksamhetsområdet kultur inom Region Sörmland görs i december 2019, på plats i Kultur- och utbildningschefens arbetsrum som finns i samma hus som Sörmlands Museum i Nyköping. Kultur- och utbildningschefen i Region Sörmland har haft tjänsten sedan 2010, då som kulturchef inom landstinget Sörmland. I rapporten används titeln kulturchefen.

Biblioteksutveckling Sörmland: Chefen för biblioteksutveckling, Biblioteksutvecklare 1 & 2

Biblioteksutveckling Sörmland har sitt kontor i Eskilstuna, i samma byggnad som Eskilstuna-Kuriren. På plats där intervjuas tre personer, två biblioteksutvecklare (fortsatt kallade biblioteksutvecklare 1 samt biblioteksutvecklare 2) samt chefen för Biblioteksutveckling Sörmland. Intervjuerna gjordes under en dag i december 2019.

Chefen för Biblioteksutveckling Sörmland har haft tjänsten sedan maj 2019, det vill säga åtta månader när vi ses för intervju. Tidigare har hen varit bibliotekschef i sex år på ett folkbibliotek i Sörmland och var dessförinnan verksam inom scenkonst.

Biblioteksutvecklare 1 är bibliotekarie och har arbetat på denna tjänst i snart fyra år när vi ses. Under tiden har titeln ändrats från bibliotekskonsulent vid Länsbibliotek Sörmland till att sedan årsskiftet 2019 vara biblioteksutvecklare vid Biblioteksutveckling Sörmland.

Biblioteksutvecklare 2 är en av tre utvecklare på Biblioteksutveckling Sörmland som arbetat där längst, tio år närmare bestämt. Dessförinnan var hen gymnasiebibliotekarie i lika många år och har även arbetat några år på högskolebibliotek.

Eskilstuna: Bibliotekschefen

Eskilstuna kommun utgörs av huvudorten Eskilstuna, den största tätorten i Sörmland, samt de mindre tätorterna Alberga, Bälgviken, Hållsta, Hållberga, Kjula, Kvicksund, Sundbyholm, Torshälla Huvud, Tumbo, Udden och Ärla. Sedan länge har staden varit en viktig handelsplats och tidigt var förädling av järnmalm en specialitet som utvecklades till betydande industrier.

2018 hade Eskilstuna 105 924 invånare vilket var en ökning med 1,2 % från året innan. Ökningen var därmed densamma som för regionen som helhet. Kommunen har en högre andel utrikesfödda (25,6 % kvinnor och 25,8 % män) än i regionen (20 % kvinnor och 19,9 % män) och riket (19,1 % för både kvinnor och män). Medelinkomsten i Eskilstuna är lägre (227,9 tusen kr för kvinnor och 289,4 tusen kr för män) än i regionen (237 tusen kr för kvinnor och 305,4 tusen kr för män) och för riket som helhet (253,8 tusen kr för kvinnor och 327, 1 tusen kr för män). Kommunen har i dag den högsta arbetslösheten i regionen (6,1 % under 2019). Försörjningskvoten var 79,8 under 2018, jämfört med 76 för riket. Kommunens kostnader för kultur under åren 2009 - 2019 mätt med år 2009 som index 100 visar att Eskilstuna år 2019 låg på 100 medan regionen som helhet låg på 140 och riket på 128.

Intervjun med bibliotekschefen i Eskilstuna görs på hens arbetsrum på andra våningen i det stora stadsbiblioteket. Inom organisationen finns också biblioteken i Alberga, Kjula Tallgläntan, Torshälla och Årby. Verksamhet finns även vid Mötesplats Fröslunda Fröet. Bibliotekschefen har arbetat i Eskilstuna sedan 2014, först som biträdande och sedan 2018 som ordinarie bibliotekschef. Tidigare har hen arbetat i en annan kommun som barnbibliotekarie och som strateg.

Oxelösund: Bibliotekschefen

Oxelösund är en kommun som till ytan är liten. Den är belägen på en halvö vid kusten och har en naturlig hamn som sedan länge använts för transport av järnmalm från Bergslagen. SSAB:s järnverk är den största arbetsgivaren och präglar kommunen. 2018 hade kommunen 12 062 invånare vilket var en liten ökning (+0,4 %) från året innan men ökningen var mindre än i regionen som helhet (+ 1,2%) och i landet (+ 1,1%). Andelen utrikesfödda var högre i kommunen (23,4% kvinnor och 21,4 % män) än i regionen (20 % kvinnor och 19,9 % män) och riket (19,1 % för både kvinnor och män). Medelinkomsten i Oxelösund är lägre (230,2 tusen kr för kvinnor och 305,4 tusen kr för män) än i regionen (237 tusen kr för kvinnor och 305,4 tusen kr för män) och för riket som helhet (253,8 tusen kr för kvinnor och 327, 1 tusen kr för män). Arbetslösheten i kommunen låg 2019 på 4%. Försörjningskvoten var 96,6 under 2018, jämfört med 76 för riket. Kommunens kostnader för kultur under åren 2009 - 2019 mätt med år 2009 som index 100 visar att Oxelösund år 2019 låg på 134 medan regionen som helhet låg på 140 och riket på 128.

Folkbiblioteket i Oxelösund är en verksamhet som är samlokaliserad med andra kommunala verksamheter under ett tak, Allaktivitetshuset Koordinaten. I huset finns bibliotek, fritidsgård, två gallerier, en eventsal, konferens och möteslokaler, ett café och ett kommuncenter. Folkbiblioteket har legat i huset även innan men efter ett politiskt beslut om att skapa ett allaktivitetshus i kommunen så ingår biblioteket sedan 2006 i Koordinaten. Det finns inga filialer i kommunen. Bibliotekschefen har jobbat på biblioteket i Oxelösund i drygt två decennier. Sedan länge har hen varit verksamhetsansvarig för delar av verksamheten och för hela verksamheten i två år, men titeln bibliotekschef har hen endast haft sedan sommaren 2019, efter en omorganisation. Intervjun görs i december 2019 på bibliotekschefens arbetsrum i Koordinaten.

Trosa: Bibliotekschefen

Trosa är en kommun med stor tillväxt. Huvudort är Trosa och andra tätorter i kommunen är Vagnhärad och Västerljung. Vid kusten ligger Trosa stad genom vilken Trosaån rinner som mynnar i Mälaren. Staden är en populär semesterort. 2018 hade kommunen 13 309 invånare vilket var en ökning på 3 % från året innan. Det är en ökning som är mer än dubbel jämfört med ökningen för regionen som helhet (+ 1,2%) och i landet (+ 1,1%). Andelen utrikesfödda var lägre i kommunen (13,9 % kvinnor och 13,6 % män) än i regionen (20 % kvinnor och 19,9 % män) och riket (19,1 % för både kvinnor och män). Medelinkomsten i Trosa är högre (268,8 tusen kr för kvinnor och 366,6 tusen kr för män) än i regionen (237 tusen kr för kvinnor och 305,4 tusen kr för män) och för riket som helhet (253,8 tusen kr för kvinnor och 327, 1 tusen kr för män). Arbetslösheten i kommunen låg 2019 på 1,6 %. Försörjningskvoten var 92,7 under 2018 jämfört med 76 för riket. Kommunens kostnader för kultur under åren 2009 – 2019 mätt med år 2009 som index 100 visar att Trosa år 2019 låg på 133 medan regionen som helhet låg på 140 och riket på 128.

Folkbiblioteket i Trosa består av Trosa stadsbibliotek samt biblioteket Navet i Vagnhärad. Intervjun görs i Stadsbiblioteket i ett mötesrum på andra våningen i december 2019. Bibliotekschefen i Trosa har både arbetat på biblioteket som vikarie

innan och under utbildningen och därefter som bibliotekarie sedan 2012. Fem år senare blev hen ansvarig för verksamheten, titeln var då samordnare men efter en omorganisation är nu titeln bibliotekschef.

Vingåker: Bibliotekschefen

Vingåker är en kommun med mycket landsbygd och har en liten befolkning som krymper. Vingåker är huvudort och övriga tätorter är Högsjö, Baggetorp (en del av Baggetorp ingår i Katrineholms kommun), Marmorbyn och Läppe. 2018 hade kommunen 9 136 invånare vilket var en minskning med 0,5% från året innan, vilket skiljer sig från regionen som helhet där befolkningen ökar (+ 1,2%) och i landet (+ 1,1%). Andelen utrikesfödda var lägre i kommunen (15,4 % kvinnor och 14,5 % män) än i regionen (20 % kvinnor och 19,9 % män) och riket (19,1 % för både kvinnor och män). Medelinkomsten i Vingåker var lägre (218,8 tusen kr för kvinnor och 273,4 tusen kr för män) än i regionen (237 tusen kr för kvinnor och 305,4 tusen kr för män) och för riket som helhet (253,8 tusen kr för kvinnor och 327,1 tusen kr för män). Arbetslösheten i kommunen låg 2019 på 3,7 %. Försörjningskvoten var den näst högst i regionen, 99, under 2018 jämfört med 76 för riket. Kommunens kostnader för kultur under åren 2009 - 2019 mätt med år 2009 som index 100 visar att Vingåker år 2018 låg på 180 medan regionen som helhet låg på 140 och riket på 128.

Vingåkers folkbibliotek består av huvudbiblioteket i Vingåker samt en filial i Högsjö. Intervjun görs på huvudbiblioteket i bibliotekschefens arbetsrum i november 2019. Vid tiden för intervjun har bibliotekschefen haft sin tjänst i nästan ett år, hen tillträdde någon vecka efter att Biblioteksplanen antogs. Tidigare har bibliotekschefen varit verksam inom den regionala biblioteksverksamheten och inom folkbibliotek i andra kommuner.

Den regionala kulturplanen

När kulturchefen tillträdde tjänsten 2010 var det första uppdraget att göra en utredning om att gå in i kultursamverkansmodellen. Det beslutades att regionen skulle gå in i denna modell och därefter togs en kulturplan fram. Den gällde 2012–2014, därefter fanns en kulturplan som gällde 2015–2018 och vid tiden för intervjun gäller en kulturplan med giltighetstid 2019–2022.

Om man vill ha en nationell kulturpolitisk strategi så behövs en regional kulturplan för att samordna och ge en bild av hur olika kulturuttryck och konstformer kan bidra till den i regionen, menar kulturchefen. Det behövs en gemensam ansats eller målbild. I de tre kulturplanerna har en förändring skett i hur planen är inriktad, menar kulturchefen. Den första kulturplanen hade en tydlig inriktning mot politiken på nationell nivå:

Det var någon sorts förklaringsdokument, vad vi ville göra utifrån de nationella målen. Men med tiden så har vi mer och mer förskjutit det till att bli en kulturinsats som har ett större medborgarfokus, vad vill vi åstadkomma? Men vi är inte färdiga ännu.

En viktig förutsättning som kulturchefen pekar ut är att Region Sörmland är huvudman för nästan all regional kulturverksamhet i Sörmland, undantaget är regionala enskilda arkiv.

En annan viktig del i Sörmlands arbete med regional kultur som kulturchefen lyfter fram är att barn och unga har hög prioritet. En modell, kallad Sörmlandsmodellen, är sedan 35 år i bruk för att tillse att alla barn mellan fem och femton år tar del av en scenkonstföreställning per termin. Tidigt har man arbetet med barnkonventionen också och kulturchefen nämner att den regionala biblioteksverksamheten har tagit fram en modell för hur bibliotekschefer kan implementera barnkonventionen i sin verksamhet.

Kulturpolitik har under de tio år som kulturchefen arbetar i Sörmland blivit politiskt intressant på ett sätt som det inte var tidigare.

Samkultur Sörmland

Den regionala kulturplanen tas fram genom ett arbetssätt som har fått namnet *Samkultur Sörmland*. Kulturchefen berättar om denna modell, som är utformad med hänsyn till situationen i Sörmland där man tidigare haft lite samverkan mellan kommunerna. ”Man går inte över länsgränserna man går inte över kommungränserna. Nu har man börjat jobba på att hitta samarbetspartners utanför, men det sitter långt in.” Med arbete i modellen vill man bidra till en förändring av det:

Så vi ser ju att det finns ett behov av att man någonstans börjar få den här interkommunala samverkan, det som faktiskt går över kommungränserna. När man ändrade lagstiftningen för hur kommunala medel användes, för något år sen eller två, så var det faktiskt ett incitament också för att börja bryta upp. Vi behöver inte bara tänka på kommungränsen, utan vi kan tänka ”vad gagnar våra medborgare, invånare över huvud taget?” Oavsett om vi samverkar med andra kommuner.

Men det är också så att modellens utformning tar utgångspunkt i den betydelse som det lilla sammanhanget har: ”Sörmland är väldigt starkt uppbyggt på sockenkänsla”. För att få förankring i regionen behöver man förstå denna samhällskultur där det lilla sammanhanget ger trygghet och där man har sin sociala och kulturella identitet, menar kulturchefen.

Den egna tillhörigheten i socknen, i församlingen, i kommunen, i orten och i länet någonstans, det är någonting som vi får förhålla oss till. Jag säger inte att vi värnar det, men jag säger att vi måste förhålla oss till det väldigt tydligt. Och därför är förankringsarbetet väldigt, väldigt noggrant för oss. Viktigt.

Modellen är därför utformad med stort fokus på de lokala sammanhangen, fortsätter kulturchefen:

[S]å varje verksamhet får själv titta på ”vad har vi i våra uppdrag har att jobba med som ligger i linje med den nationella förordningen?” Någonstans där. Och sen tar man fram det och ringar in det och så tittar vi på det gemensamt, ” vad är det vi vill prioritera?” Och då utgår man utifrån det som Samkultur sätter som målbild och vision, och vad av det vi gör ska rimma med det som man har satt som regionala målbilden, utan att göra avkall på nationella kulturpolitiska förordningen? Sen jobbar varje verksamhet med att själv skriva ner ” det här är det som vi ser att vi vill arbeta med under kommande planperioden” utifrån vad staten önskar, vad regionen önskar, vad kommunen har lyft fram och vad civilsamhället och kulturskaparna lyfter i sina...

Många är involverade i arbetet. För varje konstform knyts en referensgrupp med företrädare från civilsamhälle och kulturskapare. De bidrar med det som kulturchefen kallar det tredje ögat, som innebär att man kommer utifrån och bidrar med att ställa frågor och uppmärksamma delar som kanske är förbisedda. Till Kulturplanen görs en årlig aktivitetsplan inriktad på vad som ska fokuseras under det kommande året och hur det ska göras.

Mycket är förbestämt i hur arbetet med kulturplanen skulle göras eftersom det görs enligt modellen Samkultur Sörmland påpekar Biblioteksutvecklare 1. Det innebar denna gång att regionen var delad i tre delar och för varje konstform gjordes workshops som en av de ingående kommunerna stod värd för. De regionala biblioteksutvecklarna deltog i samtliga workshoparna och riktade uppmärksamhet dels på Agenda 2030 och dels på samverkan. Biblioteksutvecklare 1 tar upp att de som deltar generellt är andra tjänstemän och sådana som de träffar ganska ofta ändå. Så därför väcks frågor om vem som faktiskt deltar:

[L]iksom vilka delar, ska andra delar, civilsamhället, få plats? Vilka är det man tar in och vilka hörs? Och hur mycket får sörmlänningarna plats i det där arbetet?

När det gäller arbetet att ta fram kulturplanen så var det framförallt biblioteken, och då bibliotekschefer ofta, som var involverade minns Biblioteksutvecklare 1. Det innebär att viktiga aktörer, som till exempel länsbildningsförbundet inte var med. Biblioteksutvecklare 2 har skrivit underlaget till kulturplanens delar om läs- och litteraturfrämjande och tar också upp att det är viktigt att man når målgrupperna i dialogerna, nu var det få som inte kom från bibliotek. I dialogerna var fokus på den regionala biblioteksverksamhetens verksamhet gentemot biblioteken och Biblioteksutvecklare 2 hade önskat att de rörde litteratur i högre grad. Detta eftersom det är det område som hen arbetar med och sedan länge drivit och där det nu kommit en bit på vägen med projektet *Sörmland berättar*. En viktig del i arbetet med den regionala kulturplanen har varit att separera läsfrämjande och litteraturfrämjande och regional biblioteksverksamhet. Det har inte funnits så många att bolla idéerna med förrän nu när de bygger kontakter med författare menar Biblioteksutvecklare 2.

Det har varit lättare att få synpunkter på delarna om biblioteksverksamheten eftersom det finns en tydlig målgrupp för den, menar Biblioteksutvecklare 2. Biblioteksutvecklare 1 talar också om att det görs ett remissförfarande men det kom fram få synpunkter på biblioteksavsnitten. I arbetet försökte de ta med olika synpunkter som de får ta del av i dialogen i vardagen. Biblioteksutvecklare 2 tar upp att i remissvaren från kommunerna (kanske för den regional biblioteksplanen, de togs fram i parallella processer så de blandas ihop lite) gick flera kommuner som ville arbeta med mediesamverkan samman och skrev en likalydande formulering som innebar att regionen fick ett uppdrag kring det.

Biblioteksutvecklare 2 saknar ett centralt stöd för styrning av hur processen med kulturplanen ska se ut. Det är oklart vem som ska delta i dialogerna och det finns inga tydliga instruktioner kring hur man ska skriva. Det borde vara någon som arbetade med det löpande och även följer upp. Det kunde finnas en central aktör som arbetade med kulturplanen och gjorde analyser av verksamheternas planering och identifierade synergier.

Ett önskemål är att i arbetet med kommande kulturplan utveckla arbetet och involvera fler och även få syn på det som inte fungerar, säger biblioteksutvecklare 1 och konstaterar att i nuläget hade de inte möjlighet till det: ”Det blir ändå ganska mycket att man skriver ihop saker som redan är tänkta.” Biblioteksutvecklare 2 efterlyser en tydligare struktur för processen att ta fram kulturplanen för en enhetlighet över kulturområden. Det vore också bra med liknande instruktioner kring vilka som ska involveras i dialogmöten samt instruktioner kring hur texten ska byggas upp.

Modellen Samkultur Sörmland är alltså utformad för att processen ska innebära god förankring i alla led men i intervjuerna med de biblioteksutvecklare som bidragit framkommer svårigheter med att arbeta med den och tankar om hur arbetet skulle kunna förbättras. De som bidragit från kommunal nivå tar också upp svårigheter med modellen. Från sitt tidigare arbete på kommunal nivå har chefen för Biblioteksutveckling Sörmland erfarenhet av att politiken i kommunen var kritiska till arbetet med den regionala kulturplanen och därmed att delta i Samkultur Sörmland. Det berodde dels på att man tyckte att man missgynnades och dels att det fanns andra förväntningar på vad regionen (tidigare landstinget) skulle kunna bidra med till kommunerna. Det innebär att chefen inte har med sig så mycket kunskap in från tiden som kommunal bibliotekschef. Men det är bra att det finns något att samlas kring och ta avstamp i för alla aktörer som finns i regionen, menar chefen. ”Sen är jag inte helt säker på att kulturplanen uppfyller det. Det har jag inte riktigt sett bevis på än, men jag kan förstå behovet.”

Helhetstänket i arbetet med kulturplanen förstod man inte i den kommunen utan det blev utdelat till dem att de skulle arrangera en träff, men det var otydligt hur den delen förhöll sig till processen i sin helhet berättar chefen för Biblioteksutveckling Sörmland.

Ja, och eftersom ingen i [kommun] på kulturen riktigt fattade vad man ska ha det till, eller eftersom det funnits ett motstånd och sådär. Så det var mycket oklart, mycket lösa trådar. Och sen

tycker jag att när man sitter på de här samverkansträffarna så är det ju lite så att man pratar lite utifrån sitt, och så hänger det inte riktigt ihop med helheten. Det är svårt att få till det.

Målgrupp för den regionala kulturplanen

Frågan om vem som är målgrupp för den regionala kulturplanen diskuteras mycket, menar kulturchefen. Intervjuaren kommenterar att den är mycket pedagogisk och noggrant redogör för både kultursamverkansmodellen och även modellen som används för att ta fram planen, Samkultur Sörmland.

Det har tagit ett antal år, som man har sett att ”ja, det här kan faktiskt fungera med samråd och samverkan.” Just därför att vi numera också försöker förtydliga ”vad är det vi vill åstadkomma med det här?” Och vad är det som ska ligga på regional nivå, vad behöver de lokala aktörerna, kulturskaparna, civilsamhälle förhålla sig till när det gäller just region, kommun och i viss mån även staten? Och därav, jag förstår att du tycker att vi är ganska, nästan överdrivet pedagogiska på de bitarna.

Viktigt i detta sammanhang är också, enligt kulturchefen, att en stor del av politikerna byts ut vart fjärde år och även tjänstepersonerna rör på sig.

Och därför har vi sagt att vi vill ha ett dokument som kan hålla oberoende. Du ska kunna läsa in dig på det vare sig du kommer direkt som oerfaren kulturpolitiker eller kulturtjänsteperson eller inte.

Målgruppen är de som vill söka pengar från Region Sörmland och det är de som har mest nytta av den, menar chefen för Biblioteksutveckling Sörmland. En annan målgrupp är politiker och tjänstemän, ”vi skriver för oss själva tror jag ganska mycket”.

När det gäller målgruppen så borde den vara invånarna i Sörmland, menar Biblioteksutvecklare 2, och jämför med den regionala biblioteksplanen

[D]et har i alla fall KB lyckats förmedla, att det är ju egentligen invånarna i Sörmland man skriver för. Det är de som ska kunna göra bedömningen om skattepengar går till rätt grejer. Och så tänker jag att en regional kulturplan borde vara också. Så att man kan vara med och påverka.

Uppfattningar om och användning av den regionala kulturplanen

På frågan om hur chefen för Biblioteksutveckling Sörmland ser på att det finns en regional kulturplan är svaret:

Jag vet inte riktigt hur jag ser på det än, för jag greppar den inte, och jag greppar inte riktigt dens funktion.

Eftersom Biblioteksutveckling Sörmland arbetar med att undersöka hur de ska jobba med litteratur som konstform så var litterärt aktiva viktiga aktörer i processen menar chefen för Biblioteksutveckling Sörmland.

Sen vet jag inte hur viktiga de fick lov att vara, faktiskt. Och sen är ju biblioteken viktiga, men där tänker jag att det finns så mycket redan, så det är inte säkert att vi behöver en kulturplan till det faktiskt.

Kulturplanen används för att befästa saker som de gör menar chefen för Biblioteksutveckling Sörmland.

Alltså såhär "jo, vi ska faktiskt göra det här för det står i kulturplanen." [skratt] Lite såhär, förnumstigt, om vi riskerar eller tror att vi riskerar att få mothugg, så kan vi bara [knackar i bordet]: "det står här."

Men chefen tror inte att folkbiblioteken jobbar med kulturplanen alls. Biblioteksutvecklare 1 menar att den regionala kulturplanen är ganska viktig i arbetet för den styr mycket av det Biblioteksutveckling Sörmland gör. Tankar och idéer om att utveckla arbetet finns men det har inte varit möjligt bland annat eftersom verksamheten haft täta chefsbyten de senaste åren. Men samtidigt har det funnits utrymme att påverka delarna som rör den regionala biblioteksverksamheten vilket varit bra, menar Biblioteksutvecklare 1. Att förvaltningschefen varit densamma under perioden och haft förståelse för verksamheten och backar den är viktigt. Biblioteksutvecklare 1 menar också att det är viktigt att planen är politiskt beslutad: "För att vi ska kunna driva vår verksamhet så kan man alltid hänvisa tillbaka till den, "Men det står faktiskt i kulturplanen att vi ska göra det här.""

Biblioteksutvecklare 2 tycker, liksom sin kollega, att det är bra att den regionala kulturplanen finns. Främst eftersom den varit en hjälp i att etablera litteratur som en egen konstform, vilket hen arbetar med.

Och där upplever jag att skriva en kulturplan har varit betydligt mer behjälpligt än biblioteksplan, eftersom de är olika. Sen tycker jag generellt att vi har alldeles för många styrdokument och uppdrag från olika håll, och att det är ganska besvärligt så, för oss.

Biblioteksutvecklare 2 menar att de egentligen skulle kunna arbeta enbart utifrån bibliotekslagen. Men nu är det flera styrdokument.

Och det blir ganska mycket som ska trixas ihop i vår planering. Så det känns som vi lägger ganska mycket tid på det.

Biblioteksutvecklare 2 hade föredragit färre styrdokument men kan inte säga vilket som skulle tas bort. När det gäller kulturplanen så blir den på ett sätt för snäv för biblioteken eftersom deras uppdrag inte enbart är kultur. Men processen att ta fram kulturplanen är viktig. ”Så jag är nog mer kompis med kulturplanen nu än vad jag var kanske längre tillbaks ” Det skulle förenkla om biblioteksplanen var en del av kulturplanen. Som det är nu får man tänka dubbelt på olika sätt.

Biblioteksutvecklare 2 använder kulturplanen väldigt mycket när hen argumenterar för olika saker och i prioriteringar av vad man gör. Tidigare chefen kopplade mer till planen än vad den nuvarande gör, vilket kan bero på att den nya chefen är så ny. Biblioteksutvecklare 2 har haft som förslag att de borde knyta aktiviteter till handlingsplanerna. De är ju konkretare än vad planen är och det skulle kunna användas för att prioritera. Hur andra inom biblioteksväsendet använder kulturplanen har hen inte någon uppfattning om och ser fram emot att få ta del av det i denna studie. Hen tror att det är väldigt olika hur man ser på den.

På frågan om vilka av målen i kulturplanen som är de viktigaste svarar chefen ”Jag vet inte. Jag kan dem inte”. Men lägger till att en jätteviktig sak är att det ska inrättas en funktion för litteraturen som konstform. Kulturplanen skulle kunna användas för att driva någon specifik fråga, men det har hittills ingen gjort, som chefen känner till.

Viktigt i kulturplanen är, enligt Biblioteksutvecklare 1, målen som relaterar till allas rätt till bibliotek, information och läsning och att man skapar en inkluderande biblioteksverksamhet. Ibland blir målen lite abstrakta:

Men det som varit viktigast har väl varit samarbetet mellan biblioteken och hur man kan främja en mer jämlik tillgång genom ett samarbete kring bibliotekens utbud. Och sen också har vi ganska mycket fokus på arbete kring barnrätt och implementering av barnkonventionen.

Det viktigaste målet i den regionala kulturplanen är litteraturen som konstform, menar Biblioteksutvecklare 2. Det blir en funktion som gör att Biblioteksutveckling Sörmland kan stärka alla aktörer inklusive biblioteken. Att litteraturen lyfts är viktigt i jämförelse med situationen för biblioteken:

[B]iblioteken, det finns en lagstiftning, det finns ett styrdokument. Man kan ju börja med att använda det, det är liksom safe på något sätt. Medan litteraturen har ju inte alls, det finns ingen central infrastruktur eller lagstiftning. Det behöver det ju inte göra för en konstform, men där måste man ju jobba mer med främjande, vilket ju är lite ovant för regional biblioteksverksamhet, det är ju ett annat sätt att jobba, förutom läsfrämjande då. Så det tycker jag är jätteviktigt.

Kommunala perspektiv på den regionala kulturplanen

Uppfattningarna om den regionala kulturplanens roll varierar alltså mellan de intervjupersoner som finns inom biblioteksutveckling Sörmland. Även på den kommunala nivån skiljer sig uppfattningarna åt. För folkbibliotekschefen i Oxelösund är den regionala kulturplanen ett styrdokument som är aktivt närvarande i arbetet och då i relation till det uppdrag som hen också har för kulturverksamhet för både barn och vuxna. Kulturplanen är därför bra med de olika kulturområdena och kulturaktörerna som man samarbetar med och det gör att man känner igen sig i den. Viktigt i planen är därför att den lyfter samarbeten menar Oxelösunds folkbibliotekschef.

För de andra tre folkbibliotekscheferna är den regionala kulturplanen inte så närvarande i deras arbete. Den regionala kulturplanen tycker bibliotekschefen i Eskilstuna ligger mer fjärran från hens uppdrag. Trosa bibliotekschef menar att det är viktigt med en regional kulturplan men det är inte en plan som hen är så insatt i. Den har inte någon betydelse för bibliotekschefen i praktiken. Den regionala kulturplanens innehåll har inte heller varit så närvarande i verksamheten på biblioteket i Vingåker. Däremot lyfter bibliotekschefen att det interaktiva arbetssättet som planen togs fram på har varit viktigt och att ”det smittar av sig hela sättet hur man arbetar.” Men bibliotekschefen minns också att det var lite svårt att engagera just från bibliotekshåll och att det nog beror på att den verksamheten har en skydd i lagen.

Den regionala biblioteksplanen

Den regionala biblioteksplanen hoppas kulturchefen är en bra grund för den regionala biblioteksverksamheten och för läs- och litteraturfrämjande i regionen. Kulturchefen har arbetat med den men var mindre involverad i det än i arbetet med kulturplanen. När den väl är skriven är den inte så levande i kulturchefens arbete förutom vid uppföljning i samband med att verksamhetsberättelsen skrivs.

Att det finns en regional biblioteksplan har chefen för Biblioteksutveckling Sörmland inte reflekterat över utan det är ett faktum att en sådan ska finnas.

Men om jag funderar på hur jag ser på det så tänker jag att det är en, att det finns bra saker med det. En sak som vi funderar väldigt mycket på här, och som jag har funderat på även i mitt förra jobb, som blir väldigt tydligt här. Vikten av att synliggöra de här långa dramaturgiska kurvorna i processer och så, alltså vad hänger ihop med vad? Och där tänker jag att en biblioteksplan kan fylla den funktionen, den kan hela tiden vara återkopplingen, ”vi har ju skrivit här att vi ska jobba med... därför har vi erbjudit det här”, det kopplas ihop liksom. ”Och då blir det en del av...” Så jag tänker att det kan vara en knutpunkt, eller en nod på det sättet. Sen så finns det ju potential i den, att den ska sam... att man ska få en överblick över regionens totala biblioteksverksamheter. Det blir mer bara som

att den är en katalog över det. I arbetet med den här har det ju i alla fall uppenbarats några gemensamma behov, och det är jättebra, men det finns ju ingen samordning. Eller ja, det finns det ju inte i uppdragen heller. Det tycker jag är lite svårt.

När den regionala biblioteksplanen skrevs var chefen för Biblioteksutveckling Sörmland verksam som bibliotekschef på kommunal nivå och medverkade i arbetet med den. Precis som med kulturplanen anordnades det träffar och den regionala biblioteksverksamheten ordnade workshops. De två planerna skrevs samtidigt vilket gör att det är svårt att komma ihåg vilka möten som hörde till vilken plan. Men i arbetet med den regionala biblioteksplanen så var det flera kommuner inom regionen som gick samman för att påverka att det i den planen skulle konkretiseras hur arbete med fördjupad mediesamverkan skulle se ut, berättar chefen för Biblioteksutveckling Sörmland. ”Vi tyckte att det var för oklart formulerat, att det var risk för att det kunde bli en hel period till av mest prat och ingen verkstad.”

Chefen för Biblioteksutveckling Sörmland har därför erfarenhet av att arbeta med planen på en kommunal nivå och sedan att ha den färdiga produkten i sitt nuvarande arbete på regional nivå. Med en blandning av dessa båda perspektiv ser hen att folkbibliotekets perspektiv är ”superviktigt” i processen att skriva planen.

Viktiga aktörer

Från regionen arbetade biblioteksutvecklarna 1 och 2 med planen. Chefen för Biblioteksutveckling ser därför dem som viktiga och lyfter fram som positivt att de gemensamt har en stor bredd. Dessutom har de olika sätt att angripa saker på vilket gör att det blir genomarbetat. Hur involverade de andra enheterna som innehåller bibliotek har varit känner inte chefen till

De har ju bidragit och skrivit sin del, men jag tänker att det är ju ingen som lägger någon vikt vid det här dokumentet förutom vi, och folkbiblioteken eventuellt. Så tycker jag att det är.

Viktiga i arbetet var folkbibliotekscheferna och verksamhetscheferna och de biblioteksansvariga för de andra typerna av bibliotek. Det finns ett visst motstånd i en del av de andra kultur- och utbildningsverksamheterna, menar Biblioteksutvecklare 2, kring att prata biblioteksfrågor och tror att det beror på ett dåligt samvete för att man inte har den biblioteksverksamhet man borde. Kunskapen om bibliotek och vad de kan tillföra saknades kanske också vilket ledde till en maktobalans jämfört med den expertis som biblioteksutvecklarna kommer med. Skrivningarna om att stärka vuxenutbildningen i förslaget till nationell biblioteksstrategi är därför intressant framöver eftersom det kanske innebär att det kommer medel för dessa biblioteksverksamheter.

Uppfattningar om och användning av den regionala biblioteksplanen

På frågan om hur planen används svarar chefen för Biblioteksutveckling Sörmland att de inte har använt den jättemycket.

Jag har försökt göra den till min, under de här månaderna sen jag har börjat. Jag har inte riktigt lyckats än. Jag känner inte att jag kan såhär ”ja, men det där står ju i biblioteksplanen.” Alltså jag kan inte säga det riktigt så. Men jag har ju en idé om att vi återkommande ska titta på vad vi gör, och koppla det till den. Apropå den här kurvan som jag pratade om tidigare. Sen precis hur vi ska göra det eller så, det har jag inte landat i riktigt än. Och jag tycker också att det är viktigt att göra det med folkbiblioteken, men vi måste börja här så att vi är överens och sen gå vidare. Förhoppningsvis kan den hjälpa oss att hålla kursen då.

Biblioteksutvecklare 1 menar att de använder den regionala biblioteksplanen mer aktivt än den regionala kulturplanen.

[K]ulturplanen är viktig på ett övergripande plan, och den hänger ihop med sånt som vi skriver och det är viktigt att det vi gör relaterar till den. Men sen känner jag kanske, att biblioteksplanen känner jag ju ett ägarskap för på ett helt annat sätt än vad jag gör för kulturplanen. Vilket gör att det är därför den blir mer central, och den är också lättare att relatera till biblioteken, därför att måste också ha biblioteksplaner. Vilket gör att för oss blir det en väldigt konkret närhet.

Att det finns en regional biblioteksplan ser Biblioteksutvecklare 1 som något positivt. Den är ett användbart redskap, både processen att ta fram den och produkten innebär chanser att sammanföra och skapa samarbete mellan bibliotek i regionen. Biblioteksutvecklare 1 fick tillsammans med Biblioteksutvecklare 2 i uppdrag att leda processen att skriva biblioteksplanen. Biblioteksutvecklare 2 tycker också att det är bra att det finns en regional biblioteksplan, men den skulle kunna vara integrerad i kulturplanen.

Den förra regionala biblioteksplanen togs fram på ett annat sätt och båda biblioteksutvecklarna säger att den tidigare planen inte användes alls. Den nu gällande är därför framtagen i en process som medvetet utformades för att planen ska vara ett användbart verktyg och det har fungerat mycket bättre menar de. Nu, när planen är klar, så använder biblioteksutvecklarna den själva och de tar även med sig den i olika sammanhang och kopplar olika aktiviteter som de arbetar med till skrivningar i planen. Den har blivit ett vardagsverktyg för dem. Den regionala biblioteksplanen är därför ett väldigt starkt samverkansdokument genom att visa hur alla bibliotek är en del av en gemensam helhet och den är också en intern verksamhetsutvecklingsplan.

Innehåll

Viktiga mål i planen är, enligt Biblioteksutvecklare 1, att utveckla mediasamverkan för jämlik tillgång till information, digitala resurser och litteratur, att stärka och utveckla biblioteken som flerspråkiga och kreativa arenor och hur barn- och funktionsrätt kan göras i praktiken. Biblioteksutvecklare 2 menar att de viktigaste

målen i den regionala biblioteksplanen är de fem områden som alla kunde enas kring att arbeta med.

För den regionala biblioteksplanen försökte de få till stånd några gemensamma mål för uppföljning för de bibliotek som är regionala (folkhögskolor, sjukhusbibliotek). Men det gick inte så varje verksamhet ansvarar för sin uppföljning av planen.

Planen är inte så spetsig, menar chefen för Biblioteksutveckling Sörmland, den innehåller många prioriterade områden. ”Det är ju alltid ett dilemma, för då kan man nästan göra vad som helst i alla fall.” För hen är det viktigaste i planen den fördjupade mediesamverkan eftersom hen är övertygad om att när de arbetar med den kommer de samtidigt kunna arbeta med mycket annat. Det är viktigt att vara konkret för att bidra till folkbiblioteken.

Folkbiblioteketen har så mycket att göra, de drunknar i vardagsbekymmer. Om vi kan gå in och göra liksom, grotta och göra någonting riktigt, i deras vardag, där vi är med dem i deras vardag, så kommer vi dels att lära oss mer om dem, och de kommer se nyttan med oss.

Att planen är sörmländsk märks, menar chefen för Biblioteksutveckling Sörmland, på att alla regionala biblioteksverksamheter finns med och för att de i den tas upp de demografiska utmaningarna i regionen.

Det är låg utbildningsnivå i Sörmland generellt. Vi har en väldigt spretig, det är väldigt spretigt i kommunerna, Mycket konkurrens och lite såhär komplex också, mellan kommunerna. [---]Och vi har mycket landsbygd, vi ligger ju nära Stockholm och så, men vi har också kommuner som har mycket landsbygd.

Betydelse

På frågan om hur den regionala biblioteksplanen används av andra svarar Biblioteksutvecklare 1 att hen inte vet det men hoppas att den används för att motivera varför man ska göra på ett visst vis i kommunen. Att det då går att relatera det till den regionala sammanhanget.

Andra regioner som håller på att skriva sina regionala biblioteksplaner har visat intresse för Sörmlands. De har fått respons att den är intressant. Chefen för Biblioteksutveckling Sörmland kommenterar att en studie har gjorts där det förts fram att de regionala biblioteksverksamheterna reproducerar det som redan görs på andra platser. ”Så är ju det här en sak som vi är ålagda att reproducera, så där är det väl också rimligt att titta på varandra och plocka bra saker.”

Chefen för Biblioteksutveckling Sörmland tar upp att KB använder planen för att granska den och tycker att det blev bra diskussioner av trender och tendenser på *Träffpunkt biblioteksplaner* senast. Men precis som det är för folkbiblioteken så tror chefen för Biblioteksutveckling Sörmland att det för de regionala biblioteksverksamheterna finns en diskrepans mellan verksamhet och planerna. Och för folkbiblioteken är den regionala biblioteksplanen nog rätt lättviktig. För dem är

andra dokument tyngre, menar chefen, och nämner bibliotekslagen, IFLA:s manifest och de kommunala biblioteksplanerna.

Biblioteksutveckling Sörmland arbetar enligt den regionala biblioteksplanen menar Biblioteksutvecklare 2. Men det är inte så att det pågår ett samtal kring planen så att den gemensamt läser den och tar in den i planeringen på det sättet.

Men jag skulle säga att det vi gör är ju förankrat i planen, det kommer från planen, att vi ska jobba med shared reading och barnkonventionen har vi ju... Men det är ju den här växelverkan då kring att vi beskriver i planen lite det vi redan gör också, apropå hur starkt förankrad den är. Man har ju jättestor makt där att lägga in det man redan gör och så bara "det står i planen här". Lite så.

Den regionala biblioteksplanen och den regionala kulturplanen skiljer sig åt i hur mycket de berör litteratur. Den tas främst upp i kulturplanen eftersom det är ett sätt att driva att etablera litteratur som egen konstform säger biblioteksutvecklare 2. Fördelen med den regionala biblioteksplanen är att den kanske är mer användbar för de olika bibliotekstyperna menar hen. Den synliggör bibliotek och att det finns olika typer av bibliotek vilket skapar kontakter regionalt mellan olika bibliotekstyper. För de regionala biblioteksutvecklarna blir planen en chans att prata bibliotek och vad de är bra för säger biblioteksutvecklare 2.

Kommunala perspektiv på den regionala biblioteksplanen

Det är bra att det finns en regional biblioteksplan, tycker bibliotekschefen i Eskilstuna, den är viktig för Biblioteksutveckling Sörmlands verksamhet och är inte en plan som hen använder i sitt uppdrag. Det är främst ett samverkansdokument som används vid möten med regionen och inte på biblioteket i Eskilstuna. Det kommer inte heller bli aktuellt att inkorporera den i kommande kommunal biblioteksplan.

Men alltså, vi har fullt sjå med att hålla oss till lag och kommunens mål. Sen brukar ju inte det vara så svårt att få till kommunens mål, de är ju rätt fluffiga och vi kan ju bidra till dem så. Men jag tycker det har varit bra när de tog fram den där planen, att det känns att vi har, att vi ändå finns med. Vi har varit med och bidragit, vi har varit med och diskuterat.

Att få vara med i processen ser bibliotekschefen som värdefullt även om skrivningarna sedan inte har direkt användning i verksamheten. Regionbibliotekets roll är inte så tydlig "de har ju ingen styrning över oss, utan de är ju bara ett stöd för oss". Stödet ser Eskilstuna bibliotekschef framförallt i form av kompetensutveckling för personalen: "jag tycker också att vi har, att det är liksom ett samarbete mellan chefer och regionen, där de mycket är väldigt öppna för vad vi har behov av och vad vi ser behövs". Just nu är det mycket som rör mediasamverkan.

Den regionala biblioteksplanen tycker Oxelösunds bibliotekschef är bra, men främst för de bibliotek som inte är de kommunala, sjukhusbibliotek och folkhögskolebibliotek. Det är inte en plan hen använder. Regionbiblioteket har en

samordnande uppgift gentemot folkbiblioteken så det är mer aktuellt och närvarande i Oxelösunds bibliotekschefs arbete i sin verksamhet, till exempel i de träffar det ordnar.

Det är bra att det finns en regional biblioteksplan för de bibliotek som ingår i regionens organisation, lyfter också Trosa bibliotekschef. Men även för folkbiblioteken, eftersom folkbiblioteken har förväntningar om att få stöd från regionen och det behöver vara beskrivet ”för att vi ska kunna veta vad det är vi kan förvänta oss”. Planen är därför ett stöd för chefen. Att planen inte är styrande för den kommunala verksamheten innebär att den är en möjlighet till stöd. Biblioteksutvecklarna har identifierat utvecklingsbehov för folkbiblioteken i regionen och de kan fungera som guide för den kommunala verksamheten när de bestämmer prioriteringar, menar Trosa bibliotekschef.

I arbetet med planen bidrog Trosa bibliotekschef med synpunkter specifikt kring hur regionen kan ge stöd för arbetet i kommunerna med biblioteksplaner. Det är svårt att lyfta fram något i den regionala planen eftersom den redan är så kondenserad, men de prioriterade grupperna är viktiga. Planen är tydligt kopplad till bibliotekslagen och även till den regionala kulturplanen, menar Trosa bibliotekschef.

Trosa bibliotekschef tar upp att den regionala biblioteksplanen samt aktivitetsplanen för den regionala kulturplanen har varit uppe för diskussion i kultur- och fritidsnämnden i Trosa. En ledamot hade då invändningar mot formuleringar som handlade om prioriterade grupper och i svaret pekade man då på att detta inte var formuleringar som man gjort regionalt utan att de var hämtade från nationell nivå:

Vi försökte visa då att om ni ska driva den här frågan, det blir inte riktigt på den här nivån utan då får man kanske driva den inom regionen. Det är liksom nationell politik som har styrt att man formulerar sig såhär.

Den regionala biblioteksverksamhetens förändrade roll och uppdrag

Den regionala biblioteksverksamhetens roll och uppdrag gentemot kommunerna har förändrats. Så som den såg ut tidigare var chefen för Biblioteksutveckling Sörmland mycket kritisk till den. När chefstjänsten var ledig längre tillbaka så ville hen inte söka den, men den chef som då tillträdde genomförde förändringar som gjorde att förutsättningarna såg annorlunda ut när tjänsten blev ledig igen. Nu ser hen möjligheterna i rollen. Den regionala biblioteksverksamheten har höga förväntningar på sig från folkbiblioteken, från politiken på kommunal och regional och från sig själv. ”Vi har ett stort ansvar och kan göra skillnad, men vi har inget mandat. Vi kan inte göra någonting utan att ni är med på det, och tycker att det är bra, det vi gör.” Chefen för Biblioteksutveckling Sörmland har därför som målsättning att de ska vara så tydliga att det går att avgöra för kommunerna om det de vill är bra eller inte så att den regionala biblioteksverksamheten vet ifall de ska göra det eller inte. De behöver därför vara lyhörda.

Men när vi väl tar ställning så behöver vi vara tydliga. Och då kan det ju hända att de allra flesta inte håller med oss om det, ja, men då vet vi att då ska vi inte göra det. Eller så kan det hända att de flesta tycker det är bra, men att några inte tycker det. Och då har jag sagt vi kommer göra det ändå. Så det har jag åkt runt och pratat om, att vi kommer inte att låta en eller två kommuner kidnappa en process. Vi jobbar inte med konsensus varje gång liksom.

Den regionala biblioteksverksamhetens förändrade roll innebär att de nu arbetar mer strategiskt från att de tidigare kanske var lite mer operativa. Biblioteksutvecklare 2 ser det som viktigt att identifiera vilka aktörer som de behöver kontakta för att lyfta biblioteksfrågor. Det är en fråga om ett påverkansarbete som är viktigt för dem.

Det förändrade uppdraget kom efter att Biblioteksutvecklare 1 började arbeta regionalt men det märks på så sätt att det internt pågår en identitetssökande, menar Biblioteksutvecklare 1. Man försöker hitta en form för sitt nya uppdrag och är i ett sökande efter vad det är man ska göra och vad som får effekt. Det märks också på att det finns kvar förväntningar och önskemål som är kopplat till det tidigare uppdraget. Det är då främst från dem som jobbat längre, för nyare chefer som inte har den erfarenheten är det annorlunda. I arbetet att ta fram den regionala biblioteksplanen användes ett remissförfarande och i svaren fanns det mest positiva saker. Men det framkom också från några kommuner att de saknade verksamheter som regionen tidigare erbjöd. Den förändrade rollen har ifrågasatts främst i relation till uppdrag de tidigare hade med kompletterande medieförsörjning. Kommunerna saknar det i hög grad och det är svåröst

Relationen till biblioteken och cheferna där är generellt bra och det underlättar att det inte är så många kommuner i regionen.

Biblioteksutvecklare 1 ställer sig i relation till önskemålen frågan om vilken roll de ska ha som regionala biblioteksutvecklare, är det en utvecklingsenhet eller en serviceenhet? För att bedriva utveckling är det kanske viktigt att erbjuda lite motstånd och utmana.

Rollen för de regionala biblioteksutvecklarna gentemot folkbiblioteken menar Biblioteksutvecklare 1 innefattar bland annat att vara samordnande, att vara med och berätta om bibliotek i olika sammanhang och att vara en kreativ hubb för att för att experimentera och ingjuta mod i biblioteken och de som jobbar där att våga testa saker. De är också länken mellan det lokala och det nationella och kanske även det globala.

Kommunala perspektiv på regional biblioteksutveckling

Regionen har en viktig funktion som en länk mellan det nationella och det kommunala menar Eskilstuna bibliotekschef. De kan fungera som omvärldsbevakare särskilt för den nationella nivån för den är det svårt att få tid att hålla koll på. Arbetet med litteraturfrämjande är också bra att man tar på regional nivå eftersom kommunerna ofta är för små menar hen.

Oxelösunds bibliotekschef tar upp att regionbiblioteket fått en mindre roll sedan de dragit ner på möjligheterna att låna från dem och från deponier. Den regionala samkatalog som regionbiblioteket arbetar med är bibliotekschefen mycket kritisk till och Oxelösund har valt att stå utanför det arbetet.

Det här har ju genomgått en så himla stor förvandling sen jag började jobba för över 20 år sen. För då var ju länsbiblioteket var ju, ja, de gjorde ju våra fjärrlån och de hade ju, petade ju i allt möjligt. De var ju någon sorts auktoritet. Det är de ju inte över huvud taget längre, för nu sitter ju kompetensen ute på biblioteken, vi gör allting. Vi gör det som de gjorde då. Så vi känner väl kanske ett mindre behov. Och sen tror jag också att, jag har en annan prioritering. När jag jämför med de andra cheferna så har jag en annan prioritering. För det är som jag sa i början, min prioritering är biblioteket i Koordinaten och Koordinatens roll i det samhället som jag lever och verkar i.

När det gäller regionens roll så ser Oxelösunds bibliotekschef att arbetet med en samkatalog kan vara ett steg mot att centralisera inköpen och det är hen kritisk till eftersom det påverkar självstyret. Varje bibliotek påverkas så mycket av samhället det finns i och är till för människorna i det området och då ska inköpen göras lokalt, menar hen.

Regionbibliotekets roll, menar Trosa bibliotekschef, är helt avgörande för samverkan i Sörmland. Det gäller både samverkan på chefsnivå, nätverk för biblioteksmedarbetare, fortbildning och den utredning man gör om mediasamverkan i regionen. Däremot finns det inte så mycket samverkan med de biblioteksverksamheter som finns inom regionen. Att den regionala rollen förändrats tycker Trosa bibliotekschef är bra:

De har ju väldigt, väldigt tydligt talat om för oss, och jag tycker att de visar det i vad de gör och hur de prioriterar, att de inte längre är någon slags kompletterande medieförsörjningscentral eller så. Utan att deras uppgift handlar om att stötta oss i vår utveckling och samverkan och så.

Regionbiblioteket har fått en förändrad roll, som bibliotekschefen i Vingåker välkomnar. Hen har tidigare varit verksam i regional biblioteksverksamhet och har därför god kännedom om båda nivåerna. På frågan om hur hen uppfattar regionbibliotekets roll generellt svarar hen:

Ja, men jag tänker att de har ändrat, De är ju mer inriktade på utveckling nu. Och det tycker jag är bra, för vi hade...jag tyckte att det var väldigt sådär, ibland lite svårt med att veta vart vi skulle, hur vi skulle jobba. Nu är det tydligare, och det är det som de är bra på.

Det är en förändring som startade innan regionaliseringen menar bibliotekschefen i Vingåker.

Stöd till kommunala planer

Biblioteksutvecklare 2 menar att det lagstadgade uppdraget att följa upp kommunernas arbete med biblioteksplaner innebär en svårighet:

När det blev nytt här med nya lagen och vårt uppdrag och så, att det blev lite nyformulerat så fanns det ju en rädsla för internt, i alla fall för äldre konsulenter här då, att ” nu ska vi bli inspektörer och komma och så här...” Och det är svårt, det ska vi ju inte

Biblioteksutvecklare 2 menar att det saknas resurser för det men det hade varit bra om KB höll i takt pinnen. Regionerna skulle då kunna arbeta med att göra analyser av biblioteksplanerna och identifiera trender i dem, och återkoppla till kommunerna. De skulle då kunna arbeta mer med själva texterna och det skulle innebära ett bättre stöd för kommunerna. De skulle också kunna prata med kommunerna om hur planerna används och ställa frågor som vilka aktörer är viktiga? vad är användbarheten? Hur kan man utveckla den och vad är en bra plan?

Hur den regionala biblioteksverksamhetens stöd till kommunernas arbete med sina biblioteksplaner ska se ut håller de på att utveckla och de testat olika sätt säger alla tre intervjupersoner från Biblioteksutveckling Sörmland. När kommunerna skriver sina planer så tror Biblioteksutvecklare 2 att de tittar i de regionala planerna och plockar saker därifrån. Biblioteksutvecklare 1 menar att de regionala biblioteksutvecklarna har en jätteviktig roll gentemot kommunerna gällande deras arbete med biblioteksplanen:

Jag tänker att vi har en jätteviktig roll, och att vi kan bidra både med input och stöd i processen och också i genomläsning av planen. Men också i att jobba, ge verktyg för att man ska kunna få syn på hur man kan ta fram sin biblioteksplan och hur den kan vara värdefull och så där.

Till exempel ordnade de en workshop där bibliotekschefer fick läsa varandras planer och diskutera styrkor och svagheter i dem. Frågan kan också tas upp på bibliotekschefermöten. Internt har de också arbetat med att läsa planerna i regionen utifrån olika perspektiv, hur barn synliggörs, hur man ska arbeta med personer med andra modersmål eller nationella minoriteter. Det kan också komma frågor till dem från bibliotekschefer när man har en etablerad relation, menar Biblioteksutvecklare 1.

Chefen för Biblioteksutveckling Sörmland ser deras roll som lite oklar. Chefen menar att de har en roll att stötta biblioteken i att göra en plan. Den typ av workshops som ordnats av den regionala biblioteksverksamheten där man läst varandras planer med olika perspektiv är egentligen något annat tycker hen.

- [S]ka vi helt plötsligt vara en granskningsinstans? När vi i alla andra sammanhang är samordnande, kompetensutvecklande och

jobbar med verksamhetsutveckling. Och sen ska vi granska, det tycker jag snarare rimmar illa.

- Och är granska detsamma som att följa upp?

- Nej, kanske inte

- Nej, så det är...

- Men det är ju otydligt vad det ska leda till, För det är ju inte vårt ansvar att kommunerna har de här planerna. Jag tycker det är otydligt, jag kan nog inte vara så...

För att vara ett stöd tycker chefen att de kan hjälpa till i processen men inte med att ”greja med deras biblioteksplaner”. För i att följa upp lägger chefen en granskningsfunktion. Det är inte deras uppdrag att följa upp hur planerna följs.

[V]i kan ju kanske vara en hjälp att höja blicken, att dra upp den som skriver, eller de som skriver en sån plan, en bit ovanför den här vattenytan ett tag. Men vi har väl inte riktigt landat i hur det i såna fall skulle göras.

Det är rimligt att ha ett samtal om biblioteksplaner tycker chefen för Biblioteksutveckling Sörmland:

Det är rimligt att kunna vara ett öga utifrån, ett stöd, en coachning, den sortens roll tycker jag att det är rimligt att en regional biblioteksverksamhet har gentemot folkbiblioteken. Sen tycker jag att det är KB som, det stå ändå i lagen att det ska finnas en plan, då måste en myndighet, tycker jag, följa upp det.

Det har med åren blivit tydligare menar chefen för Biblioteksutveckling Sörmland i och med att det är två bidrag som man riskerar att inte få om man inte har en biblioteksplan. Det tycker chefen är bra. Den förändring som KB gjort genom att anordna *Träffpunkt biblioteksplaner* uppfattas av många som positiv jämfört med hur de arbetade tidigare enligt vad chefen upphämtat från kollegor. ”Men ska det vara ett dokument med tyngd också så måste det ju vara lite fyrkantigt, att ” har man det inte så får man inte det här.”

Att regionen och KB har ett uppföljningsansvar gällande biblioteksplanerna ser Eskilstuna bibliotekschef på ett sätt som något positivt eftersom regionens roll då blir lite tydligare. Men hen lyfter också att det är ett svårt uppdrag inte minst eftersom det är kommunalt självstyre. Eskilstuna bibliotekschef lyfter att KB tagit fram bra dokument kring hur man skriver en biblioteksplan:

Men sen varje kommun måste ju sätta sin egen plan på det sätt som passar kommunen. För en del passar det att vara väldigt fluffiga och visionära, medan för andra kommuner så behöver det vara lite mer hands on.

Ett tydligare stöd för arbetet med biblioteksplaner har Trosa bibliotekschefen efterlyst och det har gjort att biblioteksplaner är en återkommande fråga vid chefsmöten. Regionbiblioteket har ju ett uppföljningsansvar för planerna tillsammans med KB. På frågan om hur deras roller förhåller sig till varandra i detta uppdrag svarar Trosa bibliotekschef att KB har en lite mer kontrollerande roll, de tillser att lagen följs. Regionens roll är mer en coachande, de följer upp, bevakar och stöttar. KB erbjuder viss vägledning i form av dokument och fortbildning men regionen svarar för det konkreta stödet i relation den kommunala biblioteksplanen.

Kommunala biblioteksplaner

Såväl den regionala som de kommunala biblioteksplanerna är lagstadgade. Men regionen kan aldrig styra vad en kommunal aktör gör. Det innebär menar kulturchefen att regionen endast kan påpeka att en kommun gör ett avsteg från bibliotekslagen. Kulturchefen tar upp att skolbibliotek är en svaghet hos kommunala huvudmän och att de behöver fundera på vad de skulle kunna göra åt det. Det behövs ett större grepp.

För att styrdokument ska ge effekter i form av resurstilldelning så behöver de uppfattas som relevanta. Därför spelar kvaliteten på styrdokumentet roll säger kulturchefen:

Så jag tänker av den anledningen så behöver man hålla en viss verkshöjd på ett styrdokument av den här arten. Att göra det allt för utslätat eller intetsägande, då blir det en budgetregleringspost till slut. ”Finns det pengar kvar så kan ni få göra någonting, men i övrigt inte. ” Och det är ett problem i sig tror jag. Rent allmänt tror jag att ju bättre planering du har, ju bättre styrdokument du har, desto mer relevant är det också att följa det och jobba med det. Och det är inget undantag i kommunerna tro jag.

Att det finns kommunala biblioteksplaner tycker chefen för Biblioteksutveckling Sörmland mestadels är bra. På något sätt tvingar de både biblioteken och de kommunala organisationerna att inse att de sitter ihop. I sin tidigare roll som kommunal bibliotekschef skrev hen två kommunala biblioteksplaner och det var ”jättejättebra förutsättning för att starta samtal med andra förvaltningar tyckte jag. Det är en anledning liksom, som är helt ofarlig för de man pratar med, och det blev bra samtal. Så det hände mycket, upplevde jag, efter det.”

Det kan se väldigt olika ut hur arbetet läggs upp, men det finns en potential i planerna. Chefen för Biblioteksutveckling Sörmland tar även upp att det med en plan blir mycket tydligt om politiken kommer för nära verksamheten

- *[O]m politiken går för nära in, alltså så som man tänker att det har hänt i Sölvesborg till exempel nu, så tänker jag att det hade inte blivit lika synligt om det inte funnits en biblioteksplan. Så det kan inte riktigt bara hända, får jag säga.*

- *Ja, det hade bara kunnat hända annars menar du?*
- *Ja, jag...*
- *Svårare att sätta fingret på det då?*
- *Ja, att det kan fattas ett litet beslut här, och tyckas någonting i det rummet då. Men här, det, ja det har ändå en viss tyngd, och det ska gälla över en viss tid. Och det blir någonting att tycka till om som är mer än lite spridda enskilda beslut*

Som kommunal bibliotekschef använde hen diskrepansen mellan planen och verksamheten på ett medvetet sätt.

- *Och jag hade inte reflekterat över att så gör ju alla, fast på olika sätt. Vilket gör att från ett utifrånperspektiv så blir det väldigt svårtolkat, eftersom det ligger så mycket utsagt emellan.*
- *Och tänker du att det alltid är medvetet hur man, hur den diskrepansen är?*
- *Nej, det är den kanske inte fullt ut. Och sen att den, att jag anser att den var medveten hos mig, det behöver inte betyda att det var det smartaste alla gånger heller. Det är något slags försök, det är den kombination av att peka ut en riktning, få med rätt politiker på, eller både politiker, tjänstemän och medarbetare på tåget liksom. Och samtidigt behålla handlingsutrymmet, det är ju det, det är den balansgången som är lite svår.*
- *Men den här diskrepansen då mellan verksamheten och planen, går det att skriva en plan som är strategisk utan att det finns en sån diskrepans?*
- *Nej, inte helt. Det tror jag inte.*
- *Nej, Det behöver inte vara negativt?*
- *Nej, det behöver det inte vara. Jag tyckte det var superintressant det de hade gjort i Norrbotten, att de hade lagt alla ansökningar till Stärkta bibliotek i en hög, och planerna i den andra. Och så fanns det ingen koppling [skratt]. Det tyckte jag var superspännande. För vad är det då som gör att man inte kan skriva om det man tycker ändå är uppenbarligen det man allra helst vill lägga pengar på? Och det kanske är att det inte i någon kommun är rimligt att få en krona till, alltså då behöver man inte skriva om det. Då skriver man om andra saker, för att inte bli av med pengar till exempel. Och där tror jag inte alltid, den medvetenheten tror jag inte är... Utan ja, den skulle jag vilja utforska lite mer.*

Att det finns kommunala biblioteksplaner tycker Biblioteksutvecklare 1 är bra för det synliggör biblioteken. De möjliggör också jämförelser över landet vilket är bra för att kunna skapa större likvärdighet. Biblioteksutvecklare 1 menar att det kan se olika ut i olika kommuner men att det pågår ett utforskande arbete generellt kring biblioteksplaner och hur de ska kunna fungera på ett bra sätt i relation till andra styrdokument. Den signal som ges i att det är lagstadgat med biblioteksplaner är viktig. Att det finns kommunala biblioteksplaner är jättebra och ännu viktigare än att det finns på regional nivå, tycker Biblioteksutvecklare 2.

Det viktiga i biblioteksplanen tycker Biblioteksutvecklare 1 är balansen mellan det nationella och det kommunala:

[G]ränssnittet mellan bibliotekslagens skrivningar och det här nationella, den här gemensamma biblioteksvärlden, samarbetet och allt det där. Att det är i gränssnitt med just, "vad är det specifika i den här kommunen? Hur blir vi det bästa biblioteket i det här lokalsamhället för den här kommunen? Vad är fokus här och hur blir biblioteket viktigt i det som behöver hända här?"

De kommunala bibliotekscheferna är positiva till att det finns krav på att det ska finnas en kommunal biblioteksplan. Den är ett tillfälle att uppmärksamma politiken på biblioteket och hur man vill att biblioteksverksamheten ska utvecklas och även att det är en lagstadgad verksamhet

menar Eskilstuna bibliotekschef. Men det är lite komplicerat att med det kommunala självstyret förhålla sig till det regionala och den nationella lagen menar Eskilstuna bibliotekschef. "Men jag tycker att det där går att förena". Arbetet att skriva Eskilstuna biblioteksplan gjordes i en process som innefattade en arbetsgrupp med deltagare från olika förvaltningar som var berörda, dialogmöten samt en remissomgång. Därefter togs planen i kommunfullmäktige.

Eftersom politiken måste anta den så bidrar den kommunala biblioteksplanen till att stärka bibliotekets roll i kommunen menar Oxelösunds bibliotekschef. I Oxelösund skrevs en biblioteksplan när det blev ett krav och därefter har planen reviderats. Vingåkers bibliotekschef menar att den kommunala och den regionala biblioteksplanen är väsentliga för att de ger tyngd åt verksamheten och visar att den är lagstadgad, främst gentemot politiker. Det är också viktigt med kopplingar till internationella dokument som UNESCOs manifest:

Och jag tänker att det är bra att vi skriver in oss i ett större sammanhang och jag tror att det finns en tanke bakom att man gör det, för det är inte alltid man vet att det finns en lag en gång.

I Oxelösund görs regelbundet omvärldsanalyser och de används vid revideringarna. Eskilstuna bibliotekschef tar också upp att det är bra att i planen relatera till de specifika förutsättningarna i kommunen så att den tar avstamp i de utmaningar som finns just där och ta upp hur biblioteket kan adressera dem. Att planen tydligt är kopplad till situationen i kommunen är viktigt tar också Trosa bibliotekschef upp.

Med den kan man kommunicera hur det lagstadgade uppdraget ser ut och på vilket sätt arbetet ska göras i denna kommunen:

Annars så tror jag att det lätt skulle glömmas bort, och man kan börja prata "hur går det nu för biblioteken? Är det bara e-böcker som gäller nu?" Mer sånt som traditionellt förknippas med biblioteken, litteraturförsörjning och "hur många timmar har vi öppet? Hur många besökare har vi?" På ett sånt plan, där man glömmar bort att man behöver fokusera mer på vissa grupper och att nå de man inte når. Det tänker jag, om inte det kommer fram, då har man totalt misslyckats med planen liksom.

Att det finns en kommunal biblioteksplan är jätteviktigt, menar Trosa bibliotekschef och att det till och med är ganska nödvändigt:

Det finns så otroligt mycket man kan göra för att försöka uppfylla den [bibliotekslagen] så det blir så stort och ogripbart på något sätt. Jag tänker att för att varje kommun både ska vara förpliktigad att jobba med de frågor som är viktiga just i den kommunen, men också för att man på något sätt själv ska kunna få ett medel att styra sin verksamhet som är mer konkret än en sån lag.

Det är därför väldigt positivt att lagkravet finns. Det fanns en mycket kortfattad biblioteksplan för Trosa kommun sedan det blev ett lagkrav. Att skriva en utförligare var ett uppdrag bibliotekschefen fick när hen blev samordnare. Den nuvarande planen bygger på den och eftersom planerna haft en giltighetstid på två eller tre år, (2015–2017 och 2018–2019) är det dags att skriva en ny när vi ses för intervju.

Målgrupp

Det finns skilda förståelser för vem som är målgrupp för de kommunala biblioteksplanerna. Eskilstuna bibliotekschef säger att målgruppen för planen är den kommunala organisationen och politiken. Medan Trosa bibliotekschef säger att målgruppen för den gällande planen är invånare i Trosa och den är rätt deskriptiv. "Den är på något sätt ett försök att synliggöra vad vi redan gör, lika mycket som den är ett redskap för att utveckla". Frågan om vem planen vänder sig till tycker bibliotekschefen är en intressant reflektion. I texten finns ett "vi" till exempel i en mening som "Vi ska uppmuntra både enskilda personers och föreningars engagemang och förslag till hur verksamheten kan förbättras" och vem är då detta vi?

Ja, vi är ju då framför allt bibliotekspersonalen. Jag som chef och mina medarbetare. Ja, vi som jobbar med biblioteken, men alltså i förlängningen är ju vi då också vår nämnd och min chef, och organisationen eller Trosa kommun. Men jag tror, i de flesta meningar om man bryter ned det, så syftar vi i första hand på oss som biblioteksmedarbetare. Den här enheten, biblioteken

i Trosa kommun. Men det är väldigt intressant eftersom det blir ju att vi är både avsändare och mottagare på något sätt.

Med utgångspunkten i lagens skrivning att biblioteken är allas så kan frågan ställas vilka ”vi på biblioteken är”.

Det ska ju inte vara tjänstemännens dokument bara, det blir ju som att vi, de här personerna som jobbar på den här enheten nu beskriver vad vi ska göra. Men egentligen så är det ju kommunens plan, så det har ju egentligen inte att göra med vad just vi vill, personerna vi liksom. Utan det ska ju vara ett politiskt dokument, men det har ju under åren som jag har arbetat här, så har jag alltid upplevt att det är tjänstemännen, eller det är bibliotekariernas agenda som styr vad vi gör. Och det bygger på att vi kan vår verksamhet, vi vet vilka nationella styrdokument som finns. För att nämnden har ingen djupare kunskap, som du också reflekterade kring, att det kan vara, man behöver skriva pedagogiskt på väldigt låg nivå för att lyfta fram vad vi faktiskt gör och ska göra. Så det är ju, det har en ganska lång bit att gå om det ska bli en plan som utgår från ledningen av Trosa kommun och politikerna i Trosa kommun, vad de har för målsättning.

Användning av planen

I Eskilstuna används biblioteksplanen av biblioteket som grund för verksamhetsplanering.

Det är inte ett dokument som någon sitter och läser tror bibliotekschefen i Oxelösund, men den är inte en skrivbordsprodukt utan det som står i den görs, planen är aktiv.

Trosa bibliotekschef använder planen i planering framåt och för att gentemot personalen motivera prioriteringar till exempel. Men den används nog inte så mycket av andra. Ett sätt att omsätta skrivningar i planen konkret gjordes för några år sedan genom att placera barn- och ungdomsavdelningen i mitten av biblioteket. På det viset sattes den prioriterade gruppen barn och unga i centrum av det fysiska biblioteksrummet. Det väckte reaktioner både hos personal och besökare:

[D]et symboliska värdet är jättestort, man synliggör barnavdelningen mer och visar att ”vi tar mitten av biblioteket” och den här kupolen som markerar väldigt tydligt. Men det behöver inte vara det bästa för barnen, så vi håller på nu och försöker utvärdera lite mer om det verkligen är bäst att ha den såhär.

Bibliotekschefen i Vingåker har inte varit involverad i arbetet med den gällande planen eftersom hen tillträdde sin tjänst när den precis beslutats. Dokumentet var

något som bibliotekschefen använde mycket inledningsvis: ”jag lusläste den i början”. Därefter har två projekt samt en ombyggnation varit i fokus och planen är inte närvarande i chefens dagliga arbete ”men jag tror att vi gör det mesta som vi ska utan att titta i den så”. I det ena projektet är att ett digitalt center utvecklats på biblioteket. I och med satsningen på digitala verktyg är det fler ungdomar som söker sig dit. Det finns behov av rum för olika typer av verksamheter och därför planeras för en omfördelning så att arbetsrum kan bli en del av det yttre biblioteket berättar bibliotekschefen.

Mål

Eskilstuna biblioteksplan innehåller sex målområden och bibliotekschefen tycker att alla är lika viktiga men kanske att barn och unga är viktigast och därefter tillgänglighet och digital delaktighet. I planen står det att biblioteket ska bidra till ökad folkhälsa och det var ett mål som förvaltningen skrev in eftersom kommunen då arbetade mycket med folkhälsoperspektiv. Det finns även ett mål kopplat till antal utlån. Det målet är formulerat under processens gång och var inte med från början. Att hitta andra sätt att mäta bibliotekets arbete än kvantitativa mått som detta är en lång diskussion menar bibliotekschefen. Men det är svårt att hitta andra sätt som inte kräver för mycket tid. Det finns en inriktning att finnas med verksamhet där biblioteket behövs mest. Därför betonas att nå ut utanför biblioteksrummen. Särskilt viktig är en lässatsning som man arbetar med i prioriterade stadsdelar. Biblioteket har genomfört en mindre informell undersökning där de frågade människor ute på stan vad de tycker om biblioteket och om de använder det. I de cirka hundra svaren framkom att biblioteket sågs som viktigt och självklart även av dem som inte använde det. I biblioteksplanen står det därför att biblioteket har stort förtroende även bland icke-användare.

På frågan om vilket som är det viktigaste målet i Oxelösunds biblioteksplan svarar bibliotekschefen att allaktivitetshuset Koordinaten ska vara en mötesplats för alla.

Centralt i arbetet är även de politiska målen som man utgår från och tillsammans i huset skapar handlingsmål för att nå. Till exempel finns mål i planen om biblioteket och folkhälsa därför att god folkhälsa är ett övergripande kommunalt politiskt mål. Det innebär att verksamheterna samarbetar både i att formulera handlingsmålen och i arbetet att nå dem. Själva planen är därför praktiskt inriktad. Trosa biblioteksplan är rätt så bred och beskriver hela verksamheten. Att de prioriterade grupperna kommer fram tydligt i planen är det viktigaste enligt bibliotekschefen.

Gränsen mellan folk- och skolbibliotek

Biblioteksutvecklare 1 tar upp att kravet på kommunala biblioteksplaner har varit bra i vissa fall för att det förtydligar att det inte är folkbibliotekens plan utan kommunens plan som ska inkludera all biblioteksverksamhet i kommunen. Det gör att den kommunala biblioteksplanen kan bli ett sätt att synliggöra kopplingen mellan folk- och skolbibliotek. Hur denna gräns dras är något som framträder tydligt men på olika sätt i de kommunala biblioteksplanerna. I Eskilstuna tar bibliotekschefen upp att det var viktigt att barn- och utbildningsförvaltningen skulle vara med i arbetet att ta fram planen eftersom planen tar upp skolbibliotek:

- *Och där var det ju de som måste formulera sina egna mål, så det var ju en väldigt viktig part där. Och det blev väl inte så mycket av det, och någon skolbiblioteksplan har det inte blivit än.*
- *Det har inte blivit, fast det står?*
- *Nej.*

Gränsen mellan skol- och folkbibliotekens verksamhet är i Oxelösund diffus berättar bibliotekschefen. Folkbibliotekets personal arbetar vissa timmar i skolan med skolbiblioteksverksamheten där. För arbetet får verksamheten ersättning men arbetet som läggs ner är mer än vad de får ersättning för. Denna obalans känns igen från många andra kommuner och det är ett dilemma:

Och det här är ju på sätt och vis jättebra, för de får mycket pedagogisk verksamhet, vi lägger ju väldigt mycket tid på skolbiblioteket. Egentligen mycket mer än vad de betalar för, men det är ju ändå vår stora målgrupp. Men samtidigt så har vi målat in oss i ett hörn, för vi är skolornas skolbiblioteksalibi, så de ökar ju aldrig, för de tycker att "det här är ju toppen." Och de kanske skulle behöva en halvtidsbibliotekarie på varje skola, men det kommer de ju aldrig att skaffa.

Bibliotekschefen tror inte att politiken är medveten om detta dilemma. Men hen lyfter att det samtidigt finns stora fördelar med att verka inom skolan även för att folkbiblioteket ska nå sina mål. För genom skolan når biblioteket alla barn och det gäller både biblioteksverksamhet och annan kulturell verksamhet för barn: " [D]en barnkultur som vi ger till skolorna når alla barn. Medan den publika barnkulturen, den når egentligen en väldigt homogen grupp." Genom att ha upparbetade kontakter med alla lärare och barn så kan biblioteket nå målet att nå alla via skolan. Arbetet uppfattas därför som mycket givande.

En viktig skillnad mellan de två planerna som Trosa bibliotekschef skrivit är att vid tidpunkten när planen för 2015–2017 skrevs så fanns det ett gällande avtal mellan folkbiblioteket och skolorna som innebar att folkbiblioteket fick ersättning för viss skolbiblioteksverksamhet. Skolbibliotek fanns därför med i planen och den planen beslutades i kommunfullmäktige. Vid tidpunkten för nästa plan hade situationen förändrats. Det fanns då inte längre något avtal och inte heller någon på den tjänst som jobbat med skolbiblioteket. Denna biblioteksplan togs inte heller i kommunfullmäktige, även om bibliotekschefen verkade för det, utan beslutet av den togs i kultur- och fritidsnämnden. Med målet att förändra situationen för nästa biblioteksplan argumenterade bibliotekschefen för att skolbiblioteket behöver finnas med i planen:

För jag lyfte frågan till högre chefer och sa "det här är liksom inte... det kan inte riktigt funka såhär om vi ska följa lagen. För den säger att det är en plan för Trosa kommun."

Argumentationen lyckades så arbetet med den kommande planen är beslutat både i nämnden med ansvar för skola (humanistiska nämnden) och i kultur- och fritidsnämnden. Bibliotekschefen ska leda arbetet och det har påbörjats men det finns svårigheter:

Det finns egentligen ingen naturlig samarbetsperson så inom skolan i kommunen, det saknas kunskap om biblioteksverksamhet där kan man säga. Så det som har hänt är att jag har försökt...jag har erbjudit mig att vara den här projektledaren, att också skriva. Men jag kan ju inte stå för deras innehåll, det som en helt annan nämnd och verksamhet ansvarar för. Men vi kom så långt att vi hade ett möte med en representant från varje skola, som inte kände att de kunde bidra med så mycket mer än att bara berätta hur läget är på skolorna just nu. Men de kände inte att de hade varken kunskap eller mandat att skriva en plan för skolbiblioteken. Så nu är vi lite tillbaka på ruta ett, att jag och min chef behöver ta upp det här med skolchefen och se, ”hur kan skolorna organisera sig så att de får på prängt vad de vill?” Det är liksom deras innehåll som måste till. Och jag hoppas, eftersom humanistiska nämnden har fattat ett beslut att en plan ska tas fram i samarbete med vårt kontor, att de på något sätt bevakar frågan. Men jag är inte så säker på det, just med tanke på det här att kompetensen finns hos oss på folkbiblioteken och det säger även skolchefen.

I den nu gällande planen finns formuleringen ”folkbiblioteken ska fokusera på läsfrämjande för de minsta barnen och på barn och ungdomars fritidsläsning, men kompletterar också skolbiblioteken genom att klasserna besöker oss med sina lärare

och att vi bjuder in till biblioteksvisningar för förskoleklasser”. Skolbiblioteken finns alltså med men på så sätt att det är gränsen mellan folk- och skolbibliotekens uppgifter som skrivs fram. Det händer att skolorna önskar att folkbiblioteket arbetar med uppgifter som inte ingår i deras uppdrag. Trosa bibliotekschef påtalar då det samt att de kan komplettera skolbiblioteken men inte ersätta dem:

Det har absolut behövts att vi sätter ner foten ganska tydligt, och jag upplever att det ganska mycket handlar om att lärarna inte vet, vari ligger skillnaden mellan folk- och skolbibliotek?

Under det senaste året har Trosa bibliotekschef arbetat med att vara tydlig i kommunikationen om uppdraget och även signalerat att lärarna gärna får ta upp frågan i sin organisation:

”har ni pratat med er rektor om det här? Vet rektorn om att ni har de här behoven? Ni får jättegärna säga att ni är missnöjda med servicen från oss. För att hur ska det annars hända någonting? Hur ska ni få den servicen om ni inte lyfter att den saknas?”

Att som folkbibliotek gå in och kompensera för bristande skolbibliotek är ett problem eftersom det riskerar att hindra utvecklingen inom den organisation som har ansvaret. Men kontakten med skolan är viktig för att det är ett sätt att försöka nå alla barn och unga

Vi gör ju inte det bara genom vår egen verksamhet, det är så många barn som inte skulle komma i kontakt med folkbiblioteken om det inte vore för skolan till exempel, så vi vill ju inte ta bort all kontakt. Det vore ju helt fel också ur liksom, vi tillhör ju fortfarande samma organisation, Trosa kommun. Men just det hör att försöka hålla på roller och uppdrag, att inte ta på sig ansvar som inte är vårt.

Kungliga biblioteket

När det gäller KB så efterlyser kulturchefen att uppdraget renodlas. Antingen som en myndighet som arbetar med kontroll och uppföljning eller att det är en stödfunktion. Kulturchefen skulle föredra det senare och ger sin personliga åsikt i frågan: ”Jag tycker KB ska värna bibliotekens roll och funktion mer än att vara en kontrollinstans för staten, det kan andra göra.”

KB har utvecklat hur de arbetar med uppföljning av biblioteksplaner på ett sätt som Biblioteksutvecklare 1 tycker är hjälpsamt. Det har gått från att handla om att uppmärksamma hur många kommuner som saknar biblioteksplan till att idag rikta intressent mot vad som står i dem och vad det innebär. Det är en spännande utveckling. Och det är kanske bra att det inte enbart är en nationell aktör som har uppföljningsuppdraget. Men Biblioteksutvecklare 1 tror att regioner behöver samtala mer med varandra om hur de ska göra och testa lite olika sätt.

Angående KB:s roll i allmänhet och gentemot folkbiblioteken i synnerhet lyfter Eskilstuna bibliotekschef att de kan vara en samordnande funktion för nationella frågor som rör e-böcker och även kompetensutveckling. Men de har inte riktigt haft den kompetensen och har i alla fall inte tidigare haft bra koll på folkbiblioteksverksamhet.

KB:s roll i stort gentemot folkbibliotek är under utveckling och det är spännande, menar Trosa bibliotekschef. Trosa har nyligen blivit ett Librisbibliotek och det kan hända att det kommer innebära mer kontroll men hittills har de varit ett stöd. Och för framtiden hoppas bibliotekschefen att utvecklingen ska gå mot att olika bibliotekstyper ska komma närmare varandra. Särskilt lyfter hen situationen för studerande som har behov av information och litteratur vilket innebär stora problem för folkbiblioteken. En tydligare nationell organisation skulle göra att det blev bättre för alla användare och särskilt för studenter. I Trosa är situationen den att många studerar i Stockholm men använder inte högskolebiblioteken där utan vill låna på folkbiblioteket i Trosa.

De nationella aktörerna KB och Kulturrådet ser Oxelösunds bibliotekschef mycket positivt på. Den nationella katalogen som KB arbetar med är något mycket positivt, och en orsak till att hen är frågande till regionala katalogsamarbeten. ” KB använder man ju dagligen egentligen”. Uppdraget att följa upp biblioteksplaner som KB och regionbiblioteken delar vet bibliotekschefen inget om. Kulturrådet söker man regelbundet medel hos och har alltid fått ansökningarna beviljade:

Det här vanliga inköpsstödet, och sen Stärkta bibliotek också då. Så Kulturrådet, det är bara att hoppas att de fortsätter att få sån tilldelning av pengar och kan gå in och stärka upp. Just det här Stärkta bibliotek har ju varit väldigt roligt att jobba med.

Kulturrådet

När det gäller Kulturrådets roll så påtalar Vingåkers bibliotekschef att de idag öronmärker pengar,

- *Ja, i stället för att de säger att ” här får ni pengar till biblioteksverksamhet”, men de vill ju tala om vad vi ska göra.*
- *Är det bra eller dåligt?*
- *Det kanske...jag har ju tänkt att det är bra att vi ska bli ett, ja Stärkta bibliotek, det är ju ändå ganska öppet inom det. Men å andra sidan så kanske någonting som en viss kommun tycker att de borde ha något helt annat, som gör att de blir för styrande kanske.*

I Vingåkers kommun finns ett pågående arbete med att stärka framtidstron hos ungdomar. Det är en del i att bemöta den negativa befolkningsutvecklingen och den låga utbildningsnivån i kommunen. De två projekt som biblioteket arbetar med relaterar till detta arbete och är också kopplade till varandra. Dels har biblioteket fått medel från Kulturrådets Stärkta bibliotek-satsning för arbete med en landsbygdbibliotekarie, och dels har det startat ett Digidel-center på biblioteket.

Fler söker sig till biblioteket: ”Vi märker det mer och mer i och med det här Digidelcentret, så märker vi att det kommer in fler personer, och vi har mer program också, och samarbetar mycket med integrationsenheten och har öppna föreläsningar.” Att arbeta med den digitala delaktigheten har inte varit självklart, även internt väcktes frågan ”är detta verkligen bibliotekets uppgift?” I sådana diskussioner är styrdokumentet viktiga för att kunna hämta argument och stöd för arbetet. Det är då också en fördel om det finns flera dokument ” Om man då säger det dessutom i flera så blir det ju ännu tyngre”.

Landsbygdsbibliotekarien arbetar utåtriktat i olika tätorter i kommunen med att skapa nätverk och främja samverkan i form av föreläsningar och evenemang så att bibliotekets verksamhet ska finnas i hela kommunen och inte endast i de två bibliotekslokalerna i Vingåker respektive Högsjö. Digidelsatsningen sprids också ut

i kommunen med landsbygdsbibliotekarien som till exempel hållit i mobilsurf för äldre i Högsjö. Vingåkers kommun har en slogan som är ”Den smarta landsbygden” som syftar på digital tillgänglighet i hela kommunen och detta är ett sätt som biblioteket bidrar till arbetet med att höja kunskap om digitala tjänster och verktyg.

Kulturrådets förändrade roll har betydelse menar Trosa bibliotekschef. Det finns mycket bra stöd att få från Kulturrådet och för närvarande är situationen den att Trosa folkbibliotek sökt och fått medel inom Stärkta Bibliotek och även inom Bokstart.

Nationella biblioteksstrategin

Arbetet med den nationella biblioteksstrategin har kulturchefen engagerat sig i och haft mycket synpunkter på under arbetets gång. Men det förslag som nu är lagt tycker kulturchefen i grunden är bra. Förslaget till nationell biblioteksstrategi har Eskilstuna bibliotekschef inte något att säga om i nuläget. Den nationella strategin trycker också mycket på det demokratiska uppdraget vilket är viktigt menar Oxelösunds bibliotekschef. Men bibliotekschefen menar samtidigt att de olika dokumenten är sprungna ur verkligheten.

Så just den här strategin tycker jag känns så tydligt, att man går ut och tittar ”vilken roll har biblioteken egentligen?” och så skriver man strategin efter det. Så det är inte något svårt att ställa upp på det som står i den. Men där finns ju de här viktiga skrivelserna med till exempel det mångkulturella, och det tror jag är jätteviktigt just i dag då, att vi fortsätter att värna det mångkulturella.

Förslaget till nationell biblioteksstrategi har diskuterats vid ett regionalt bibliotekschefermöte när det var ute på remiss. Trosa Bibliotekschefer synpunkter på den handlade om att det var bra att frågor om barn och ungdomar lyftes samt skolbibliotek och nationell samordning. I diskussionen fanns det andra som problematiserade förslaget mer, till exempel skrivningarna om biblioteken som en del i totalförsvaret. Bibliotekschefen har inte haft tid att fundera över förslaget till strategin mer ingående men efterlyser att det ska hända något med den.

Bibliotekslagen

Att bibliotek är lagstadgade tycker kulturchefen är bra men den borde vara skarpare särskilt i relation till skolbibliotek. Det borde inte heller vara möjligt för politiker på kommunal nivå att fatta beslut som strider mot lagen:

(S)ka man ha en bibliotekslag så måste den även kunna värna armlängds avstånd, om man ska använda det uttrycket, mellan den som är politiker, den som är huvudman för verksamheten och själva utformningen av bibliotekets innehåll. Och där tycker jag inte att bibliotekslagen är särskilt vass.

Kulturchefen använder sig av lagen ibland exempelvis när skolbibliotek diskuterats.

Att det är lagstadgat med biblioteksplaner gör att de blir av, menar chefen för Biblioteksutveckling Sörmland. Att det är lagstadgat med bibliotek är en bra sak, det ger en viss trygghet, menar chefen. Hen använder den när hen beskriver varför de finns och för att föra fram att det inte är en åsikt som hen har att biblioteken ska främja det demokratiska samhället utan det står i lagen, vilket inte så många känner till.

Att bibliotek är en lagstadgad verksamhet tycker Biblioteksutvecklare 1 är fantastiskt och jätteviktigt:

[J]ust att man tror att saker är självklara, tills de inte är självklara, och det kan gå ganska snabbt. Så jag tycker det känns superviktigt, därför det är också, samma sak där, det finns en signal i det som säger någonting. Och det är jätteviktigt i ett sammanhang där mycket som är kopplat till kultur och den typen är ju sånt som ofta prioriteras bort.

Bibliotekslagen är väldigt bra menar även Biblioteksutvecklare 2, som också använder den mycket när hen berättar om vad de gör särskilt för personer som inte är så insatta när det gäller bibliotek. Egentligen skulle det räcka att ha bibliotekslagen men för förankringen är det bra att det finns kommunala och regionala biblioteksplaner. Mot bakgrund av att den regionala biblioteksverksamheten följer upp de kommunala biblioteksplanerna ställer Biblioteksutvecklare 2 frågan vem det är som följer upp lagen?

Men ser man på det som att alla har rätt till bibliotek och kultur, att det är livsviktiga saker det handlar om, så borde man kanske också ha en uppföljning då av lagen, tydligt med en myndighet.

Att det finns en lag är viktigt och har betytt mycket under Eskilstuna bibliotekschefs arbetsliv. Tidigare har hen, som bibliotekschef i en mindre kommun med svåra ekonomiska problem och ett stort sparbeting, erfarenheten att lagen är helt avgörande: "[D]et som gjorde att bibliotek klarade sig, det var att vi var en lagstadgad verksamhet."

Även Oxelösunds bibliotekschef tycker att bibliotekslagen är jättebra. Hen har en oro inför politiska förändringar som innebär att folkbiblioteket inte längre ses som självklart: "[N]är olika politiska vindar blåser, då måste vi kunna luta oss mot bibliotekslagen." Det är också en styrka för Koordinaten att huset rymmer en lagstadgad verksamhet.

Att biblioteksplaner är lagstaddade är avgörande för att det ska gå att prioritera arbetet med det i kommunen säger Trosa Bibliotekschef. Bibliotekslagen är i sin helhet något som enbart är positivt och också utformningen av den:

Vi har det ju väldigt lyxigt på så sätt, att vi har den här ramlagen som anger "de här grupperna ska vi prioritera, och varför finns vi till". Så att man inte bara kan ta bort biblioteken hur som helst. Men det är fortfarande väldigt stor frihet också,

att i varje kommun, man kan se ” okej, de här prioriterade grupperna har vi. Det är samma för alla bibliotek. Men vilka behov finns hos just de grupperna i vår kommun?” Eller ” hur stora är de olika grupperna? Hur ska vi jobba med de här?”

Vingåkers bibliotekschef menar att de olika delarna i verksamheten är viktiga och det är svårt att lyfta fram något som viktigare eftersom biblioteket ska vara till för alla, med tydlig referens till bibliotekslagen. En sådan koppling gör hen även i betoningen av bibliotekets roll för demokratin.

Bibliotekens roll och uppdrag

Kulturchefen ser att det funnits ett paradigmskifte i biblioteksväsendet som handlar om bibliotekariens roll och bibliotekets funktion som dag betonar den som mötesplats. Mer än vad man gör idag borde man värna biblioteken som mötesplats och som demokratisk institution menar kulturchefen. Chefen för Biblioteksutveckling Sörmland säger:

För många människor så är folkbiblioteken helt livsavgörande. Och i och med det så tänker jag att de blir också avgörande för ett samhälle. Men det finns mycket att göra liksom, för att vara i fas med samhället, eller med vad samhället behöver.

Det är ett unikt rum där man får vara utan att konsumera. Det är spännande att det både är något som vi äger tillsammans och som vi delar säger chefen för Biblioteksutveckling Sörmland.

Biblioteksutvecklare 1 ser biblioteken som en jätteviktig demokratisk plats som hela tiden behöver utvecklas och stärkas. De har en viktig funktion för att samla och ena, det är en samlande och enande kraft för lokalsamhället. På mindre orter är det där som kulturevenemang sker och det är inte en kommersiell plats. Arbetet för digital delaktighet är viktigt och det livslånga lärandet. Det är också en plats där flerspråkigheten kan få plats och ses som en styrka. Det är också viktigt att arbeta uppsökande och finnas där människor är. Den mångfacetterade rollen är unik.

Biblioteksutvecklare 2 tror att biblioteken spelar en viktig roll i människors liv i olika perioder. Biblioteken har så många olika uppgifter, de har också en stor utvecklingspotential.

- *Och vi som är i den här branschen är ju ganska övertygade om att bibliotek är viktiga och gör skillnad och så, men det är något med att de skulle behöva kanske vara lite modigare och ta lite plats, att kunna kommunicera sig själva lite mer tror jag.*

- [---]

- *Det är viktiga platser som borde kunna synliggöras mer tänker jag.*

I folkbibliotekets arbete i Eskilstuna så är det viktigt med rollen som en demokratisk mötesplats. Stort fokus finns på lässatsningen inte minst i de prioriterade områdena i kommunen.

Lässatsningens roll är ju otroligt viktig att vi faktiskt får barn att få ett bra språk. För det är ju helt avgörande för den demokratiska utvecklingen. Om vi får en generation som inte orkar ta sig igenom såna här dokument, vad händer då?

Generellt ser Oxelösunds bibliotekschef att folkbiblioteket har en otroligt viktig roll.

Trosa bibliotekschef ser folkbiblioteket som en viktig mötesplats i kommunen och att det har en samverkande roll:

Vår roll är aldrig för sig, vi måste jobba och försöker i alla fall väldigt, väldigt mycket att jobba ihop med andra kommunala verksamheter och med föreningslivet och kulturlivet. Så verkligen någon slags, ja, Navet heter ju vårt bibliotek i Vagnhärad, en sån roll.

Folkbibliotekets roll i samhället i stort är, enligt Trosa bibliotekschef, den demokratiska rollen som man uppfyller på många sätt:

[D]et är det som är det fantastiska och det jättejättesvåra som biblioteksmedarbetare och biblioteksledare. Vi är till för alla och vi ska göra så mycket för alla, och vi ska göra extra mycket för många grupper och så. Men allting kokar ju ner till det demokratiska uppdraget på något sätt, att det handlar liksom inte bara om kulturupplevelser och att alla mår bättre av kultur, eller att vi alla har rätt till läsupplevelser och så, som är en jätteviktig del av det. Men det handlar ju också om någonting större, att kunna skapa och utveckla sitt språk och sin förståelse för omvärlden, och att på så sätt kunna utvecklas som människa och samhällsmedborgare.

Demografisk försörjningskvot 2009–2019											
Kommun/Region	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Eskilstuna	72,8	73,1	73,6	74,6	75,3	76,5	77,4	78,0	79,1	79,8	80,1
Flen	86,1	87,1	89,9	90,4	92,4	94,1	95,8	98,3	100,3	102,7	101,9
Gnesta	78,9	80,4	81,2	81,4	82,1	83,2	84,3	85,4	88,1	90,5	91,1
Katrineholm	80,6	80,5	79,8	80,4	82,1	83,2	84,2	85,6	87,4	88,9	89,9
Nyköping	79,6	80,3	81,1	82,3	83,2	84,3	85,6	86,8	87,7	88,9	89,6
Oxelösund	82,7	84,0	85,5	87,4	88,1	88,6	89,2	90,9	93,1	96,6	97,8
Strängnäs	78,3	79,6	80,7	82,1	83,2	84,5	85,4	86,2	87,7	88,6	88,7
Trosa	78,9	81,2	82,7	83,8	84,8	87,0	89,1	90,4	91,9	92,7	93,2
Vingåker	84,1	85,2	85,8	88,8	90,7	92,5	92,3	93,1	97,1	99,0	98,8
Södermanlands län	77,7	78,3	79,0	80,1	81,1	82,3	83,3	84,4	85,8	87,0	87,4
Riket	71,0	71,4	71,7	72,1	72,8	73,3	73,9	74,5	75,3	75,9	76,3
Källa: Statistiska centralbyrån											

4. Region Blekinge och Region Kronoberg

Utöver Region Sörmland ingår även Region Blekinge och Region Kronoberg i studien. De två sistnämnda regionerna samverkar genom en gemensam organisation för kultur- och biblioteksutveckling. De regionala aktörer från dessa regioner som intervjuats för studien arbetar således för såväl Region Blekinge som Region Kronoberg som därför behandlas gemensamt i rapporten. Regionerna uppstår många likheter. De ligger båda i Sveriges sydöstra del, en glesbefolkad landsdel med få större städer och med ett visst avstånd till samtliga Sveriges storstadsregioner. Dock har respektive region sin egen särart och styrning med egna regionpolitiska organ för kultur och kulturverksamhet, liksom separata kulturplaner. Den kulturplan som var aktuell för Region Blekinge under perioden för studien sträcker sig mellan 2018 – 2021. Region Kronobergs kulturplan omfattar perioden 2018 – 2020.

Blekinge är ungt som region betraktat. Nuvarande regionala organisation trädde i kraft i januari 2019, genom en sammanslagning av landstinget i Blekinge och Region Blekinge. Blekinge är en liten region både till yta och befolkningens mängd med få större tätorter, vilket innebär utmaningar i tider av demografiska förändringar och urbanisering. År 2019 hade regionen 159 606 invånare, vilket utgjorde en minskning med 78 invånare från föregående år (Statistiska Centralbyrån, 2020). Befolkningen minskar alltså och det är framförallt unga och högutbildade som lämnar regionen för större städer, vilket medför en högre försörjningsbörda för de som bor kvar. Även om Blekinge sett en ökad inflyttning till följd av invandring under senare år är denna befolkningsökning inte tillräcklig för att fylla behovet av yngre arbetsför befolkning (Region Blekinge, 2019). I regionens egen analys av Blekinges styrkor och svagheter lyfts just utflyttningen och befolkningens otillräckliga utbildningsnivå fram som svagheter (Region Blekinge, 2019). En liknande analys görs även av andra aktörer. Under hösten 2018, inför att denna studie ska påbörjas, sänder P1 programmet *Kluset land* ett avsnitt med rubriken "I skuggan av Norrland", som pekar på hur sydöstra Sverige⁴, däribland Blekinge, delar många av de problem och den glesbygdsproblematik som ofta tillskrivs Sveriges norra delar, så som låg sysselsättning, hög ungdomsarbetslöshet och låga inkomster. Flera av de som får ge röst åt utvecklingen är Blekingebor (Sveriges radio, 2018). Blekinge kan alltså ses som en förlorare i den kapplöpning och konkurrens om kapital, arbetstillfällen och invånare som präglar regional utveckling under senare år. Detta är naturligtvis något som påverkar regionen på många sätt, inte minst val och inriktning för regionens strategiska arbete.

I den regionala utvecklingsstrategin *Attraktiva Blekinge*, läggs stor vikt vid att vända den negativa utvecklingen. Målet med strategin är att "skapa ett Blekinge där fler vill bo, arbeta och komma på besök" (Region Blekinge u.å., s. 6). Dessa

⁴ I Sveriges radios definition räknas inte Kronoberg till sydöstra Sverige.

målsättningar avspeglas även i målen för den regionala kulturplanen. Där står att läsa följande:

Kulturen finns inom samtliga insatsområden i Blekingestrategin, men särskilt under rubriken Livskvalitet, där visionen lyder; ”Öppenhet och deltagande. 2020 är Blekinge ett inkluderande samhälle präglad av öppenhet och deltagande med ett nyskapande kultur-, idrotts- och fritidsliv med bredd och kvalitet.”

Region Blekinge 2018, s. 9

I linje med den kulturpolitiska inriktningen under 2010-talet engageras alltså kulturverksamhet i arbetet med att skapa ”det attraktiva Blekinge”. Även om kulturplanen betonar kulturens egenvärde ges alltså kulturen en viktig instrumentell roll i regionens strategiska utveckling där den även ska bidra till hållbarhet, jämställdhet, mångfald, internationalisering och samverkan (Region Blekinge 2018, s. 9)

I synnerhet samverkan ges stor strategisk betydelse. Blekinge är som nämnts en liten region där närheten och de korta avstånden visserligen lyfts fram som en styrka i regionens egna analyser (Region Blekinge, 2019). Samtidigt poängteras behovet av få växa och ingå i ett större sammanhang för att klara välfärdsuppdraget. Förslaget om storregioner lyfts därför fram som en viktig och positiv möjlighet (Region Blekinge, 2019). Likaså ingår Blekinge i Regionsamverkan Sydsverige som är ett samarbetsorgan för Sveriges sex sydligaste regioner. Även samarbetet med Region Kronoberg kring biblioteksutveckling kan förstås som ett led i önskan om att få ingå i ett större sammanhang där resurser kan nyttjas på ett annat sätt.

Region Kronoberg bildades 1 januari 2015 genom en sammanslagning av Landstinget Kronoberg och Regionförbundet Södra Småland. Kronoberg delar många av de utmaningar som Region Blekinge står inför. Även här är det många unga som väljer att flytta från Kronoberg till landets storstäder med en åldrande befolkningen i regionen som följd. Försörjningskvoten i länet är 81,2 vilket är över riksgenomsnittet (Region Kronoberg, 2019). Samtidigt har regionen en positiv befolkningsutveckling, vilken främst kan förklaras av ökad invandring. Under perioden 1990–2017 steg antalet invånare i länet med nästan 20 000 personer. Drygt 90 procent av tillväxten skedde i länets enda större tätort Växjö. Samtidigt minskade antalet invånare på flera av regionens mindre orter. Denna utveckling speglar regionens tydliga centrum-periferistruktur. Kronoberg är till ytan större än Blekinge men mer glesbefolkat. Cirka 80 % av regionens yta täcks av skog och befolkningen är till stor del koncentrerad till Växjö, där mer än hälften av de cirka 200 000 invånarna i Kronoberg bor. Denna struktur kan också skönjas i hur mönstren för pendling ser ut. Merparten av pendlarna inom regionen rör sig till och från Växjö. Därutöver är det många som arbetspendlar till Kronoberg från andra regioner, i synnerhet från Skåne, men få väljer att flytta till sin arbetsort. Detta kan ha flera orsaker, så som bostadsbrist och höga bostadspriser, vilket gäller främst centrala Växjö. Det kan också tyda på att få lockas av att bo i regionen. (Region Kronoberg, 2019)

Kronoberg är således en region som präglas av skillnader och spänningar mellan den stora orten Växjö, som är en tillväxtkommun, och flera mindre orter, som exempelvis Tingsryd och Uppvidinge, liksom lands- och glesbygden på flera håll, där utvecklingen är den motsatta. Detta bemöts i Kronobergs regionala utvecklingsstrategi *Gröna Kronoberg 2025* som identifierar följande utmaningar för regionen:

- *En gles struktur med svag uppkoppling mellan tillväxtkärnorna i södra Sverige.*
- *Höga utsläpp från transportsektorn och långa körsträckor.*
- *Svag boendattraktivitet, bostadsbrist och oklara planeringsförutsättningar.*
- *Skillnader i makt och delaktighet mellan olika grupper i samhället och minskad tillit till vuxenvärlden bland barn och ungdomar.*
- *Olika förutsättningar att kunna ta del av och utöva kultur.*

Region Kronoberg 2020, u.s

Regionens Kulturplan hakar i den sistnämnda punkten och tar liksom strategin fasta på att utjämna skillnader i regionen. Ett prioriterat utvecklingsområde benämns ”Kultur i hela Kronoberg” (Regional kulturplan för Kronobergs län 2018–2020, s. 6), vilket syftar till att stärka den kulturella infrastrukturen i hela länet, bland annat nämns att den regionalt finansierade kulturen ska bli mer rörlig och uppsökande till sin karaktär.

Även i Kronobergs strategi ges Kultur en viktig roll i att öka regionens attraktionskraft och locka fler invånare att bosätta sig i regionen. Ökad tillgång till kulturevenemang och bättre villkor för kulturskapare ska bidra till regionen blir ”en plats att vilja leva och bo på” (Region Kronoberg, 2020, u.s.). I Kulturplanen anges att regionen utgår från ett brett kulturbegrepp i andan av metoden *Cultural planning*⁵. Dock poängteras också här kulturens egenvärde och principen om armlängdsavstånd.

En ytterligare samstämmighet med Region Blekinges strategi är betoningen av interregionalt samarbete i Sydsverige, inte minst gällande kultur. Det finns en tydlig önskan om att vidga spelplanen för kulturområdet i såväl Blekinge som Kronoberg.

⁵ *Cultural planning* är ”en metod som syftar till att stärka kommunens självbild. Det gör den genom att föra in kulturella perspektiv i samhällsplaneringen och att försöka fånga det som är unikt för en plats” (Boverket, 2023, u.s.)

Biblioteksutveckling Blekinge Kronoberg

Blekinge och Kronoberg samverkar genom en gemensam organisation för den regionala biblioteksverksamheten med Regionbibliotekarien som gemensam chef. Blekinge är den administrativa huvudmannen men verksamheten har kontor i både Karlskrona (Blekinge) och Växjö (Kronoberg). Personalen har sin primära arbetsplats på en av orterna men rör sig vanligtvis regelbundet mellan kontoren. I Karlskrona ligger kontoret centralt i lokaler som delas med bland annat med regionala kulturstrategier, samt Musik i Blekinge och Slöjd i Blekinge. Under intervjuerna framkommer också att en regional utvecklingsenhet flyttat in på våningen över. I Växjö delar verksamheten adress med Kulturparken Småland och Utvandrarnas hus, ett institut med utställningar, arkiv, bibliotek och museiverksamhet med fokus på emigrationen till Nordamerika. Sammantaget arbetar cirka åtta medarbetare för Biblioteksutveckling Blekinge-Kronoberg.

Intervjupersoner

I studien har Regionbibliotekarien, samt den medarbetare som arbetar specifikt med det regionala stödet till de kommunala biblioteksplanerna, intervjuats. Intervjuerna genomfördes i mars 2019 på kontoret i Karlskrona. Chefen för biblioteksutveckling Blekinge-Kronoberg har haft tjänsten i drygt sex år vid intervjutillfället och har tidigare arbetat som bibliotekschef. I rapporten används titeln Regionbibliotekarien. Medarbetaren har arbetat på biblioteksutveckling Blekinge-Kronoberg sedan 2016 och har tidigare haft en liknande tjänst i en angränsande region. I rapporten benämns hen som medarbetaren.

Därutöver har de kommunala bibliotekscheferna för Växjö och Tingsryd i Region Kronoberg och bibliotekschefen för Ronneby i Region Blekinge intervjuats. Dessa kommuner utgör exempel på en stor, mellanstor och liten kommun i Blekinge-Kronoberg.

Växjö (Bibliotekschefen)

Som berörts ovan är Växjö den största orten och ett regionalt centrum i Region Kronoberg. Stadens centrala position har historiskt befästs genom Växjös roll som residensstad, regementsstad och stiftsstad. Sedan 1999 är Växjö också en universitetsstad, vilket kan antas bidra till kommunens status som tillväxtkommun. Växjö växer befolkningsmässigt och kommunen har idag drygt 94 000 invånare, varav drygt 19 % är födda utomlands. Sysselsättningen ligger i nivå med riksgenomsnittet och inkomsterna ökar, även om den genomsnittliga inkomsten före skatt ligger straxt under riksgenomsnittet (Statistiska Centralbyrån, 2020). Samma sak gäller för bostadspriserna som stiger men som ännu inte har passerat riksgenomsnittet. Siffrorna bidrar till en bild och känsla av kommunen som framgångsrik och expanderande. På kommunens webbplats beskrivs Växjö som att ha ”det mesta som kännetecknar en storstad, utom avstånden” och som ”[e]n universitetsstad i stark tillväxt, med hög expansion och full av doers” (Växjö kommun, 2020). Dessa beskrivningar är givetvis ett led i marknadsföringen av staden men kan ändå sägas återspegla en positiv anda och framtidstro gällande Växjös utveckling.

Folkbiblioteken i kommunen ligger politiskt under kultur- och fritidsnämnden och förvaltas av kultur- och fritidsförvaltningen, vilken utöver folkbiblioteken bland annat ansvarar för Växjö konsthall, den större sportarenan Araby park samt vissa andra idrotts- och friluftsanläggningar. Växjö bibliotek består av huvudbiblioteket, inhyst i en arkitektritad byggnad centralt belägen i Växjö, samt åtta filialer. Enligt gällande biblioteksplan vid intervjutillfället omfattar organisationen 47,5 heltidstjänster, dock framkommer inte hur många anställda som delar på dessa tjänster, och biblioteken lånar ut ca 630 000 medier per år (Växjö kommuns Biblioteksplan 2007 – 2010, reviderad 2012 och 2015). Biblioteksplanen som var gällande vid intervjutillfället antogs första gången 2007 och har därefter genomgått flertalet revideringar. När studien genomfördes pågick arbetet med att skriva en ny kommunal biblioteksplan. Likaså höll ett större projekt kring biblioteksrummet på att avslutas, som bland annat innebar en större omflyttning av medier.

Bibliotekschefen har vid intervjutillfället nyligen tillträtt sin chefstjänst i Växjö. Hen var tidigare bibliotekschef i en mindre kommun i regionen. Intervjun görs i hens arbetsrum på huvudbiblioteket i Växjö.

Tingsryd (Bibliotekschefen)

Tingsryds kommun är en liten kommun med drygt 12 000 invånare. 16,5 % av invånarna är födda utomlands, vilket är något lägre än riket i stort. Sedan 1970-talet har befolkningen i Tingsryd gradvis minskat, vilket är en process som fortfarande är pågående. Detta avspeglas bland annat i bostadspriserna som ligger långt under riksgenomsnittet (Statistiska Centralbyrån, 2020). Kommunen består till stor del av skog- och jordbruksmark och rymmer ingen stad utan har istället sju tätorter, varav Tingsryds samhälle är den största. Kommunen är således en utpräglad glesbygdskommun där flertalet invånare bor på landet. Sysselsättningen är visserligen god men inkomsterna är lägre än riksgenomsnittet samtidigt som Tingsrydsborna betalar högre kommunalskatt än riksgenomsnittet (Statistiska Centralbyrån, 2020). Detta återspeglar situationen i många små kommuner som ska tillhandahålla likvärdig samhällsservice som en större kommun men med ett mycket mindre skatteunderlag till sitt förfogande. Föga förvånande är försöken att locka nya invånare påtagliga i kommunikationen från Tingsryds kommun. ”Flytta hit”, ”Bo i Tingsryd” och ”Lediga tomter” är länkar som snabbt möter besökaren av kommunens webbplats. Orten marknadsförs med löften om lugn och stillhet samt närhet till naturen.

Vid en sökning på kommunens webbplats nämns inte folkbiblioteket som ansvarsområde för någon av de politiska nämnderna i kommunen. Den kommunala biblioteksplanen hittas dock under Bildningsnämnden. Att detta är den aktuella politiska hemvisten för folkbiblioteksverksamheten i Tingsryds kommun bekräftas vid intervjun med bibliotekschefen. Bildningsnämnden och dess motsvarande förvaltning har dessutom ansvar för barnomsorg, grundskolor, gymnasieskola, uppdragsutbildning och särskola. Folkbiblioteken i Tingsryd består av huvudbiblioteket i Tingsryd samt två filialer. Ett mål som anges i gällande biblioteksplan är en samordnad organisation med skolbiblioteken. Vid tiden för studien genomgick huvudbiblioteket en omfattande ombyggnation och verksamheten var flyttad till tillfälliga lokaler. Likaså pågick arbetet med att skriva en ny biblioteksplan för att ersätta den gällande för 2018/2019.

Bibliotekschefen har vid intervjutillfället arbetat två år på sin tjänst. Hen har arbetat tio år inom bibliotekssektorn och kommer senast från en tjänst som verksamhetsledare i en annan kommun. Intervjun görs i personalrummet på huvudbiblioteket Tingsryd.

Ronneby (Bibliotekschefen)

Ronneby är en mindre kommun i Region Blekinge med knappt 30 000 invånare, varav de flesta bor i huvudorten Ronneby eller tätorterna Kallinge och Bräkne-Hoby. Ronneby stad har ett förflutet som handelsstad och brunnsort och brunnsshotellet spelar fortfarande en viktig roll för näringslivet på orten. Därutöver arbetar många inom tillverkningsindustrin (Ronneby Kommun, 2020). Sammantaget arbetslösheten i kommunen något högre än riksgenomsnittet (Statistiska Centralbyrån, 2020).

Ronneby har under senare år haft ett relativt stort flyktingmottagande och var en av de svenska kommuner som tog emot flest asylsökande, sett till storlek, under flyktingkrisen 2015. Kommunens flyktingmottagande var även större än övriga kommuner i Region Blekinge under perioden 2015 – 2018 (Migrationsverket, 2020). Vid tiden för intervjun låg dock andelen utrikes födda strax under riksgenomsnittet och befolkningen minskar något (Statistiska Centralbyrån, 2020). Bilden av hur flyktingmottagandet påverkat Ronneby varierar. Det finns många positiva röster och exempel på lyckade integrationsinsatser men det har också förekommit konflikter som fått stor medial uppmärksamhet (se t ex Dagens industri 2018) och ortens omvandling i samband med flyktingmottagandet 2015 har även gestaltats i en dokumentär av Tom Alandh (2022).

Folkbiblioteken i Ronneby ligger vid tiden för studien under Teknik-, fritids- och kulturnämnden och hanteras av motsvarande förvaltning. Nämnden och förvaltningen har ett brett spektrum av ansvarsområden som sträcker sig från gator, trafik, park och skog till ungdomsverksamhet och kulturprojekt. I kommunen finns utöver huvudbiblioteket i Ronneby fem filialer och två utlåningsstationer som under 2019 lånade ut 148 608 fysiska medier. I verksamheten arbetar sju personer som delar på knappt 15 dagsverken (Ronneby kommun, 2020). Gällande biblioteksplan är giltig från 2020–2023 men arbetet med den hade inte påbörjats vid tiden för studien. Den plan som diskuteras antogs 2017.

Bibliotekschefen i Ronneby började sin tjänst 2016 och har tidigare arbetet på regionbibliotek. Intervjun görs i ett konferensrum på huvudbiblioteket i Ronneby.

De regionala kulturplanerna

Av intervjupersonerna är det främst regionbibliotekarien och medarbetaren på regionbiblioteket som klart uttrycker att de har kännedom om kulturplanernas mål och innehåll. Regionbibliotekarien har också bidragit till framtagandet av planerna: ”... jag har ju fått lämna in liksom, jag har väl nästan skrivit det mesta [om bibliotek], i alla fall i Blekinges. I Kronoberg har jag gjort så att det jag har skrivit har jag skickat till dom, sen har dom en liten annan process”.

På så vis är det till stor del regionbibliotekets omvärldsbevakning gällande biblioteksutveckling som avspeglas i kulturplanernas mål för biblioteksverksamhet, menar regionbibliotekarien:

[Regionbiblioteket] har fått med dom prioriteringar som vi gör helt enkelt, alltså som finns i... så det är ju digitalisering så klart, små barns språkutveckling vi jobbar med ju, sen är det ju viktigt att vi får med... ju, sen har vi biblioteket som mötesplats eller ja det. Så egentligen är det ju min omvärlds- eller vår omvärldsbevakning.

Regionbibliotekarien är inte kritisk till denna process men hen uppfattar att regionbiblioteken har en otydlig roll i relation till kulturplanarbetet och samverkansmodellen. Regionbibliotekarien menar att biblioteksverksamheten inte är en renodlad kulturverksamhet. Den bredare verksamheten med andra uppdrag kan innebära viss friktion med samverkansmodellen.

/.../ibland så känner jag väl att biblioteksverksamhet är ju så mycket mer än kultur och det kan ju kännas att det skaver lite ibland i dom här sammanhangen där man pratar om kulturskaparnas villkor och det fria ordet, det liksom dom, det, vad ska man säga som dom pratar mycket om i kultur, kring samverkansmodellen då ibland behöver vi liksom skriva för att vi ska, då vad är vår roll i detta kan jag tänka

Regionbibliotekarien uppfattar också att biblioteksområdet, som är väletablerat och välfungerande, riskerar att prioriteras lägre än konstområden som inte hunnit bygga upp samma stabila grund och organisation.

Nu har vi konsten som ett prioriterat område. Då är det ju för att konsten behöver byggas upp, medan vår verksamhet har funnits, inte här men sen väldigt lång tid tillbaka, 50–60-talet kom väl liksom, har man haft regional verksamhet inom bibliotekssvängen. Och det gör ju att vi har ju liksom redan en helt annan uppbyggnad organisatoriskt än vad dom ändra konstområdena ofta har. Och då blir det ju kanske så att man prioriterar dom för att dom behöver byggas upp. Men jag kan känna, varför ska inte vi prioriteras då?

Vidare pekar regionbibliotekarien på att biblioteksverksamheten riskerar att bli osynlig i det regionala kultursammanhanget. Hen menar att det ofta finns en oförståelse för regionbiblioteket hos de regionpolitiker hen möter. Detta beror till stor del på att verksamheten inte har allmänheten utan kommuner och en annan institution som målgrupp. Arbetssättet skiljer sig därmed från kultursektorns mer publika aktiviteter som på ett tydligare sätt är synliga i samhället och som kan visa på resultat av kvantitativ karaktär som de regionala politikerna förstår och uppskattar:

Vi jobbar liksom inte mot barn, eller med barn utan vi jobbar mot en annan kommun eller en annan institution, vårt arbetssätt blir därför annorlunda oftast, mot dom andras. Och ibland är det svårt att stå inför politiken och berätta om vad vi gör och så står det någon annan och säger att vi bidrar till tretusen musikarrangemang i Blekinge och av dom så var tvåtusen barn och så står jag där och säger här att vår målgrupp är folkbiblioteken och vi jobbar för att dom ska utvecklas. /.../ Förstår politiken det överhuvudtaget?

Regionbibliotekarien menar att det framförallt är frågan om regionbibliotekens målgrupp och arbetssätt som skiljer ut regionbiblioteken och skapar ett skav med kulturplanen och samverkansmodellen:

Då märker jag ju när vi pratar om vissa saker som vi jobbar med, där vi liksom inte själva når ut. Där man liksom ser att det här når alla barn i Blekinge, det lyssnar man på, att synas. Det tänker jag är ett av, kanske det som skaver lite med kulturplanen att vi är ändå någon slags katt bland hermelinerna, eller en hermelin bland katterna kanske, jag vet inte /.../ Jag kan väl säga att det är vinster med att ingå i samverkansmodellen men det finns också ett skav som hänger ihop med detta, det breda uppdraget och den kommunala institutionen.

Samtidigt kan kulturplanen vara ett viktigt verktyg för att kommunicera verksamheten till regionpolitikerna, menar medarbetaren på regionbiblioteket. I synnerhet när nya politiker tillträder som ännu inte har kännedom om verksamheten:

Jo men det är positivt [att ha en kulturplan]. Jag tror också för att visa politiken och så vilket mål är det, vilken riktning har vi. För det är ju mycket en riktning. Det är ju inte så där ner på, den är ju väldigt, liksom hållen på en väldigt strategisk nivå. /.../Men jag tror att för politiken och just det där när man får nya politiker. Så nej men här har vi, det är detta vi jobbar efter /.../ Att dom får jobba med och får tänka till vad dom vill med det regionala.

Från regionbibliotekariens perspektiv är det tydligt att den regionala biblioteksverksamheten har specifika förutsättningar och ramar som skiljer sig från övrig kultursektor, vilket ställs på sin spets i kulturplanarbetet. En viktig skillnad är att biblioteken är en lagstadgad verksamhet med en nationell bibliotekslag som reglerar verksamhetens inriktning, vilket inte gäller för merparten av de övriga kulturområden som ingår i arbetet med kulturplanen. För regionbiblioteket är bibliotekslagen överordnad andra styrdokument inklusive kulturplanen, vilket ibland kan leda till friktion och krockar mellan bibliotek- och övrig kultursektor i kulturplanarbetet.

Bibliotekslagen, den tycker ibland dom som jobbar med kulturfrågorna är lite jobbig för den kommer vi och slår dom

med i huvudet lite grann, det gör vi faktiskt. För den är jätteviktig. Den talar om vad vi ska göra, både portalparagrafen och det som berör som regionala verksamheterna är också jätte, inte särskilt tydligt men ändå tydligt, vad är det vi ska jobba med. Det är verksamhetsutveckling, kvalitet och en grej till... samverkan och sen det här vi ska göra med kungliga biblioteket då det här med uppföljning av planer och så. Så den vill ju jag kanske ska vara mer synlig i kulturplanen än vad den är. Och den kan ibland vara lite irriterande för dom för den, den är liksom, för oss är den ju överst men för dom är kulturplanen överst.

Även på den kommunala nivån uttrycks vissa farhågor för potentiella krockar. För de intervjuade bibliotekscheferna uppfattas kulturplanens existens generellt som något positivt, även om ingen av dem uppger att den har någon signifikant betydelse för deras verksamhet. En av cheferna ser det till och med som positivt att biblioteken inte har en framträdande plats i kulturplanen:

H: /.../ den regionala kulturplanen, har den någon betydelse för dig i ditt uppdrag?

L: Ja det har den säkert men jag kan på riktigt inte säga att jag har... bibliotek nämns ju så oerhört lite om man säger så. Men att det nämns kan vara nog för att skulle det stå mer så skulle det också vara en krock tänker jag /.../ att dom har en plan för oss.

Sammanfattningsvis framstår således den regionala kulturplanen främst som en angelägenhet för de intervjupersoner som verkar på den regionala nivån. Samtidigt ger även de uttryck för att de inte känner sig hemma i arbetet med kulturplanen. Skälet som anges är att regionbibliotekets målgrupp, breda verksamhet och inte minst den lagstiftning – Bibliotekslagen – som reglerar regional biblioteksverksamhet, i viss mån skapar friktioner mellan regionbiblioteket och den övriga kultursektor som omfattas av samverkansmodellen. För övriga regionala kulturaktörer är kulturplanen det mest centrala styrdokumentet medan regionbiblioteket sätter bibliotekslagen främst.

Den regionala biblioteksplanen

Medarbetaren på regionbiblioteket beskriver framtagandet av den regionala biblioteksplanen som en dialoginriktad process där både medarbetarna på regionbiblioteket och de kommunala bibliotekscheferna getts utrymme att påverka.

Ja, den gjordes också förra året så att vi hade ganska mycket arbete i våra grupper här och en del av bibliotekscheferna också /.../ vi körde workshops. Jag tror att den gick ut på remiss också, jag får kolla det med [regionbibliotekarien] faktiskt lite så för det är ju hon som har jobbat liksom mest med den

Regionbibliotekarien bekräftar biblioteksutvecklarens bild och lyfter fram processen med att ta fram den regionala biblioteksplanen som en av planens största fördelar.

Sen är du ju processen och ta fram den och så där, det tycker jag har varit så där super, alltså vi har ju haft dialog med bibliotekscheferna men vi har inte rest runt och frågat alla så där på alla biblioteken och så men vi har ju lyssnat av dom litegrann kan man väl säga då. Det skulle man ju kunna göra mer för att göra den bättre förankrad hos dom men jag tycker ju att vi behöver ju något dokument.

Medarbeten på regionbiblioteket menar att förankringsarbetet med den regionala biblioteksplanen är en viktig plattform för att skapa dialog kring regionbibliotekets verksamhet och inriktning.

[J]ag tror det är jätteviktigt att dom är med och att dom vet att liksom det är det här vi står för och att dom också kan ge input till att amen vi skulle vilja att ni tar liksom lite åt det hållet denna omgången eller så va. Vi får inte mycket sånt, det vill jag inte säga men dom har ju ändå möjlighet.

Den kan också erbjuda stöd i att sätta gränser för vilka tjänster och vilket stöd regionbiblioteket kan erbjuda kommunerna

Den ger oss ett rättesnöre för vad vi ska jobba mot också. Ibland när vi då hittar någonting så kanske vi kan trilla tillbaks i att nej men det är faktiskt inte det som är vårt uppdrag. För vårt uppdrag blir ganska tydligt i den och också hur vi ska jobba. Så att det kan jag känna ibland med en trygghet när kommunerna kommer och säger "amen kan ni hjälpa oss med detta och detta?" Nej men det är ju inte det som är vårt uppdrag och det kan hjälpa oss liksom att hålla vårt uppdrag på rätt, vad ska man säga, på rätt köl.

Såväl regionbibliotekarien som biblioteksutvecklaren relaterar den regionala biblioteksplanen till verksamhetens plats i den regionala kontexten. För biblioteksutvecklaren är den regionala biblioteksplanen viktig för att hantera att de arbetar mot två regioner

Nej men i vårt fall. När vi jobbar mot två olika län så tror jag att det är jätteviktigt att vi har den. /.../ dom [de regionala kulturplanerna] har lite olika inriktningar så vi får ju liksom sen i vår regionala biblioteksplan så får ju vi försöka slå ihop dom. Så för vår del tror jag att en regional biblioteksplan är nästan ett måste. Eftersom vi jobbar mot två län. /.../ vi måste liksom ta hänsyn till två planer och lägga in dom i vårt arbete.

Regionbibliotekarien anser att den regionala biblioteksplanen är användbar för att skapa konkretion och styrning då kulturplanerna endast översiktligt behandlar den

regionala biblioteksverksamheten. Samtidigt ifrågasätter hen mängden planer och menar att de, i likhet med övriga kulturverksamheter, också kunnat upprättat en handlingsplan med koppling till kulturplanens mål. Regionbibliotekarien understryker att det är viktigt att planerna används.

Sen kan man ju skita i den också men jag tycker jag använder den när jag tittar på vad vi gör. Amen tar vi fram verksamhetsplanen och ok, det står att det här ska vi göra det här året, hur gör vi det då? Då blir det ju ändå en viss struktur på arbetet. Och sen kan ju var och en utifrån den göra sin egen lilla årsplan. Nu har jag kommit fram till att det är dom här sakerna och så kan man bocka av efter hand. För detta jobbet erbjuder mycket frihet också ju.

Dock vill regionbibliotekarien problematisera relationen mellan den regionala biblioteksplanen och andra styrdokument på både nationell och regional nivå. Hen funderar över värdet av den regionala biblioteksplanen i relation till den regionala kulturplanen och bibliotekslagen.

Ja, alltså jag tycker ju, ja men det är bra att vi har den [den regionala kulturplanen] absolut, sen är det ju det här med förhållandet mellan dom olika planerna/.../ det här med att det står i lagen att vi ska ha en plan, det är också intressant. Den regionala kulturplanen måste finnas annars får vi inga medel, men vår plan måste finnas för att det står i lagen och då hade man kunnat fundera över hur det varit om vi hade skrivit om lagen i dag, hade man valt bort det? Kanske inte, men man kan ju fundera över hur dom förhåller sig till varandra faktiskt.

I regionbibliotekariens arbete innebär ibland förekomsten av olika planer att det uppstår skav och otydlighet.

[[M]en jag skulle ju vilja på nåt sätt att dom kopplingen mellan dom här tre dokumenten då på nåt vis hade varit tydligare /.../lagen, kulturplanen och [den regionala] biblioteksplanen. För det känns som om [den regionala] biblioteksplanen hänger i luften för dom som är våra huvudmän, det är väl där som det skaver mer då /.../

H: men är det att, var för tänker du att kulturplanen är den som blir viktigast?

Ja men det är deras bibel, det säger dom ju själva

Biblioteksutvecklaren tror dock att det finns kännedom hos regionpolitikerna om innehållet i den regionala biblioteksplanen

[P]å regional nivå, ja det hoppas jag, nu är det ju helt nya politiker sen nyår så jag vet inte men den presenteras ju för dem

och liksom att det här är det vi jobbar med rätt så tydligt och att det är utifrån den.

Uppföljning

Regionbibliotekarien anger bristen på koppling till samverkansmodellens bidrag och uppföljningar till kulturdatasbasen som anledning till att den regionala biblioteksplanen ”hamnar vid sidan om” och inte får samma politiska uppmärksamhet som den regionala kulturplanen.

[J]a och alla uppföljningar och kulturdatasbasen och så har dom ju också en dialog med kulturrådet, det är nu denna veckan och samverkan, alltså alla myndigheter som är inblandade då har ju någon slags speed-dating och dom läser ju alla kulturplanerna. Där sitter ju Kungliga biblioteket också på den här speed-datingen då. Då har ju dom läst alla kulturplanerna också. Kommer folk in där och så ställer man lite frågor. Jag har varit med en gång. Nej men det var jätteintressant och få följa med till dom andra myndigheterna då. Sen ja, och det är klart, det är ju det livet som den regionala kulturen befinner sig i, liksom det sammanhanget, och då kanske man knackar på med en massa andra grejer där, då är det kanske lite störande att...

H: Och då blir det ytterligare en plan?

Mmm och den är ju inte, den följer ju inte, biblioteksplanen följer ju inte någon upp egentligen utan man följer upp kulturplanen. Men den verksamhetsberättelse jag skriver den anser jag vara en uppföljning av biblioteksplanen och kulturplanen.

Samtidigt påpekar medarbetaren på regionbiblioteket att de regionala planerna följs upp och analyseras mer än vad de kommunala planerna gör. Det menar hen beror på att de har ”ett tydligare uppdrag uppifrån än vad kommunerna har. Det är ju det kommunala självstyret igen som trillar in där. Dom är liksom inte styrda uppifrån på det sättet som vi är styrda uppifrån”, menar medarbetaren på regionbiblioteket.

De kommunala bibliotekschefernas perspektiv

Intervjuerna med de kommunala bibliotekscheferna ger en splittrad bild av hur de använder den regionala biblioteksplanen. Bibliotekschefen i Växjö har använt den specifikt i arbetet med den kommunala biblioteksplanen på en tidigare arbetsplats.

[J]a...vi använde ju oss lite av den, lite när vi skrev plan i den förra kommunen. Just hur man... Dom jobbar ju på ett annat sätt... men det är ju... dom har ju mycket mer resurser att lägga på omvärldsbevakning. Dom har ju mycket mer tid att lägga på hela det paketet.

Likaså ser bibliotekschefen i Växjö möjligheten att använda den regionala biblioteksplanen för att legitimera vissa beslut:

H: [D]en regionala biblioteksplanen, tycker du att den har någon betydelse för dig i ditt uppdrag här?

Alltså här kan jag inte säga. Men just när man ska jobba både mot personal och politik så är det just att visa att inte jag har suttit här och fått feeling.

Däremot uppfattar bibliotekschefen i Ronneby att det kommunala självstyret gör att den regionala biblioteksplanen inte blir aktuell för deras verksamhet. De har inte använt den när biblioteksplanen skrevs och inte heller i några andra dokument. Inte heller bibliotekschefen i Tingsryd har någon direkt kännedom om innehållet i den regionala biblioteksplanen. Sammantaget framstår således den regionala biblioteksplanen som ett i första hand internt styrdokument för regionbiblioteket. Dock är det ett styrdokument som väcker frågor om regionbibliotekets plats och relation till regional kulturpolitik, vilken i hög grad styrs av samverkansmodellens ramar och kulturplanens inriktning.

Den regionala biblioteksverksamhetens förändrade roll och uppdrag

I samband med att nu gällande bibliotekslag (SF 2013:83) antogs försvann den tidigare bibliotekslagens skrivning som gav regionbiblioteket i uppdrag att ansvara för så kallad kompletterande medieförsörjning. Regionbibliotekarien beskriver hur arbetet med detta uppdrag, som tidigare utgjorde en betydande del av både regionbibliotekets verksamhet och budget, nu trappats ner ordentligt för att snart försvinna helt. Istället krävs att kommunerna själva tar ansvar för att samverka kring fjärrlån och boktransporter utan regionbibliotekets inblandning. Denna förändring, menar regionbibliotekarien, har väckt en del frågor hos folkbiblioteken som upplever regionbibliotekets nya roll som otydlig: ”Vad gör ni då om ni inte gör detta?”. Samtidigt upplever regionbibliotekarien att det fortfarande finns ett stort förtroende för verksamheten. ”Inte hos alla kanske och inte hela tiden men jag tycker ändå det”.

Bibliotekutvecklaren beskriver förändringen av regionbibliotekets uppdrag som en förändring från konsultativt till mer dialoginriktat och handledande.

Förr var det ju mycket mer konsultativt också med att man liksom man hade en barnkonsulent som bara jobbade mot barn som bara tryckte ut en massa information liksom. Det gör vi ju delvis fortfarande för vi har ju en omvärldsbevakning i våra uppdrag men mer och mer handlar det ju om att handleda, att stödja processer och så. Vad som händer ute och så.

Både regionbibliotekarien och medarbetaren på regionbiblioteket lyfter omvärldsbevakning som ett viktigt uppdrag då folkbiblioteken har svårt att själva hinna med detta.

Sen ibland är det ju att vi behöver prata mycket om omvärld och samtid och så för dom har inte själva den omvärldsbevakningen. Och det säger dom när vi frågar, vad är det viktigt att vi gör? Det är jätteviktigt att ni jobbar med omvärldsbevakning säger dom då. Vi hinner inte det, vi hinner inte läsa alla rapporter och vi hinner inte kolla upp allt och då är det ju viktigt att vi förmedlar, vad är det på gång nu och att vi också lockar med sånt som vi tror kan bidra till utvecklingen då och då tror jag dialog och att lyssna är bra. Både för dom och för oss.

Det förändrade uppdraget är inget som berörs av de intervjuade bibliotekscheferna. Istället framträder en relativt samstämmig bild av regionbibliotekets roll som en stöd- och handledningsfunktion till befintliga processer – ett stöd som kommunerna kan välja att nyttja vid behov. Bibliotekschefen i Växjö lyfter särskilt vikten av hjälp med omvärldsbevakning, nätverksbyggande och kompetensutveckling

För mig, regionbiblioteket har dom musklerna att utföra den omvärldsbevakningen där kanske inte vi riktigt kan ligga på den nivån, och upprätthålla nätverk som jag sa, dels har vi chefsnätverk men även har vi ju inom digitalt först, språkstegen, alltså sådant som har med små barns läsning att göra och jobbar med dom som är på filialerna. Dom är bra på få fram nätverksgrupper som fungerar för jag tror att medarbetarna uppskattar det jättemycket.

/.../

Just det här, man kan ju lyssna själv och vi kan ju omvärldsbevaka och det gör vi, men dom kan ju hjälpa till väldigt väl. Allt från studiebesök, det är lite roddigt att sköta det. När dom gör det och vi bara kan hänga på och tycker jag att det är rätt så enkelt att få den kompetensutvecklingen. Jag tycker att det är proffsiga dagar det mesta jag har åkt på och det jag tänker att vi själva, Växjö är ju stort men att någon skulle sy ihop en sådan dag eller ett sådant studiebesök eller så det tar väldigt mycket tid att få till det. Och jag tror också på det här att man faktiskt träffas över, även om det är olika storlekar på biblioteken, så jobbar man med ungefär samma saker. Och om man har filialer så får dom som arbetar med jättemycket dom får lika mycket av att prata med varandra och se lösningar på små detaljer till det som kanske är temat för dagen så inspiration, nätverk och kompetensutveckling

Bibliotekschefen i Tingsryd ser Regionbibliotekets verksamhet som ett viktigt och tillgängligt stöd i det vardagliga arbetet i en liten kommun.

Jag tycker att den är väldigt bra. Den ger oss som folkbibliotek ett oerhört stöd och iallafall i den här regionen Blekinge Kronoberg så jobbar dom väldigt mycket operativt jag vet inte

om så är fallet i alla regioner men här är det väldigt så att som imorgon ska jag på ett bibliotekschefermöte och det anordnas dom men också att det bara att ...dom är väldigt tillgängliga har du något IT-problem eller funderar över någonting är det någon konferens jag har missat eller är det vad som än rör ett område så finns det alltid en person där som om jag bara lyfter luren så hjälper dom till så dom är väldigt tillgängliga, oerhört bra stöd ,och ja så för mig är dom väldigt värdefulla.

En liknande bild av regionbibliotekets roll och uppdrag ges av bibliotekschefen i Ronneby som också lyfter fram vikten av samordning av kommunövergripande frågor

Vi har ju inte så mycket medel för kompetensutveckling till exempel och dom utbildningarna som Region Blekinge eller biblioteksutveckling anordnar dom är jätteviktiga för oss och som jag nämnde tidigare att bibliotekets uppdrag är mer utifrån ett nationellt perspektiv så är ju även nätverksmötena i specifika frågor, dom som ansvarar för barnverksamheten till exempel träffas ju i nätverksmöten både inom Blekinge och Kronoberg och dom digitala frågorna och mediefrågorna alltså det är ju jätteviktiga frågor där man inte bara kan sitta i sin egen kommun och fundera på det här.

Bibliotekschefen i Ronneby pekar på att det hittills inte funnits någon betydande nationell samordning och tydligt nationellt stöd för verksamhets- och kompetensutveckling på den kommunala biblioteksnivån och att det stärker betydelsen av den regionala funktionen i den kommunala verksamheten.

[Regionbiblioteket är] liksom viktiga för oss för att få mer kompetens och hela tiden jobba steget före med verksamhetsutveckling. Det här är aktuellt just nu och så här ser framtiden ut och i den riktningen måste vi gå. Det är ju den rollen dom har som är jätteviktig för oss, att driva på och se till så att vi går framåt så att jag skulle säga att den är jätteviktig för oss.

/.../

Det har ju inte funnits någon [nationellt] som har drivit frågorna på samma vis. Den regionala funktionen har ju varit jätteviktig för driva verksamheten vidare och just kring kompetensutveckling och så.

Samtidigt pekar bibliotekschefen i Växjö på att det kan finnas risk för krockar och skav mellan å ena sidan regionala erbjudanden och å andra sidan krav och villkor på kommunal nivå.

Vi använder ju oss av dom mycket när vi gör våra utbildningsinsatser och ligger man inte i fas med dom erbjudanden som kommer, amen vi har ju våra/.../ projekt och så, så kan man ju lätt hamna i att man inte riktigt förstår vad dom håller på med. Men om man taktar in, och jag vet inte vilka det är som ska takta in, men att man taktar in och att dom kommunicerar sina väldigt tidigt då kan vi takta in för annars springer man ju själv på bollarna som finns. Och det kan ju hända mycket väl att man har stora satsningar som kommer från kommunen nu ska alla jobba med barnkonventionen eller nu ska vi göra så här och så finns ett annat förläs för det är ju samma, nu är vi ju väldigt många i Växjö då, men i en mindre kommun som jag var tidigare blir det ju ännu mer att vi sitter med flera hattar på och man får hitta samma människor för dom är både det och det och det och ansvarar för det

Intervjupersonerna på regional och kommunal nivå har alltså en tämligen samstämmig bild av regionbibliotekets roll som ett stöd för nätverksbyggande, omvärldsbevakning och kompetensutveckling. Dock skiljer sig bilden något gällande regionbibliotekets betydelse för framtagandet av kommunala biblioteksplaner.

Stöd till kommunala planer

Regionbibliotekarien blickar tillbaka på den utveckling som arbetet med de kommunala biblioteksplanerna har genomgått sedan hen tillträdde sin tjänst för sex år sedan (vid intervjutillfället). Avgörande har varit samarbetet med Kungliga biblioteket kring så kallade kvalitetsdialoger, som dels syftar till att öka antalet kommuner som har en biblioteksplan, dels syftar till att stärka kvaliteten i biblioteksplanerna. Hen lyfter också fram att KB, i dialog med dom regionala biblioteksverksamheterna, har tagit fram dokument som kan var till stöd i folkbibliotekens planarbete.

[J]ag tycker att det har blivit förtydligat genom det arbetet att det inte är biblioteksplan för folkbiblioteket utan det är mer biblioteksplan för kommunen. Det tycker jag också och där har vi också jobbat med att prata om detta då hur viktigt det är att det inte bara är det lilla röret utan att det också ska ända upp och där tycker jag att det har hänt några bra grejer

Genom att blicken riktats mer mot de kommunala biblioteksplanerna ser regionbibliotekarien att de som regional aktör har utvecklats till en bra samarbetspart i frågan för kommunerna.

Dom skickar sina planer till oss, dom frågar oss, dom tar råd och dom undrar om vi vet någon bra plan. Alltså vi får mycket, det är ju framför allt [biblioteksutvecklaren] men även jag då så att vi har blivit en spelare kring samverkan kring planerna för kommunerna, det tycker jag.

Biblioteksutvecklaren beskriver i sin tur hur regionbibliotekets roll som att vara ett stöd i att ta fram kommunala biblioteksplaner praktiskt kan te sig. ”Jag är ute i vissa kommuner och kan hjälpa till att hålla i processer och lite så där för att få lite ingångar till hur dom kan jobba med dom och vad dom kan plocka fram och så”. Hen berättar vidare att regionbiblioteket får planer skickade till sig som de läser igenom innan de skickas vidare. ”för att se liksom amen hallå här måste ni fundera över det här, för uttrycker ni det så här kommer det att innebära detta eller skriver ni så här och det här behöver ni också tänka bör ni ta med någonting om detta och så där ”.

Behovet av stöd är upp till varje kommun att avgöra och biblioteksutvecklaren menar att det skiljer sig tydligt mellan kommuner huruvida man vill ha hjälp med det här arbetet eller inte. För bibliotekschefen i Ronneby har regionbiblioteket inte haft någon framträdande roll när den kommunala biblioteksplanen arbetades fram. Hen menar att hen har kunnat få stöd men av olika skäl inte tagit det.

[D]et var lite bråttom och jag kände att jag hade ganska bra koll på arbetet och hur jag skulle jobba så kände jag att behövde inte riktigt det stödet men annars så erbjuder som sig och vi har ju haft det uppe i vid chefsmöten och så där så det finns en stötning där om man skulle behöva

Inte heller bibliotekschefen i Växjö har vänt sig till regionbiblioteket för stöd i biblioteksplaneskrivandet men är medveten om att möjligheten finns. Bibliotekschefen i Tingsryd, som står inför skrivandet av den kommunala biblioteksplanen, vet inte om hen kommer att söka stöd hos regionbiblioteket i denna process men ser det som en positiv möjlighet.

Sammantaget lyfter intervjupersonerna på regional nivå fram både stödet till att ta fram och följa upp kommunala biblioteksplaner som en viktig roll för regionbiblioteket. De kommunala cheferna berör inte alls uppföljningsuppdraget och har hittills inte heller tagit hjälp av regionen vid skrivandet av planen. Detta är dock något som kan skilja sig mellan olika kommuner, vilket också påpekas av medarbetaren på regionbiblioteket.

Kommunala biblioteksplaner

Regionbibliotekarien tycker att det är bra att det finns kommunala biblioteksplaner men ser att det finns förbättringspotential i hur planernas brukas:

Alltså jag tror ju att det är bra men jag tror att dom kan fungera bättre än vad dom gör idag och göra mer nytta kanske. Sen har vi ju mycket styrdokument såklart och det finns planer för allt och policys för allt och jag vet inte. Men då är väl dom som är viktiga för oss att vi verkligen använder dom då. Och att man tänker att vad är det som vi verkligen, verkligen behöver så är det ju såklart något dokument som kan hjälpa oss att styra verksamheten framåt, inte bara så, och då kan dom ju vara ett verktyg.

Medarbetaren på regionbiblioteket uppfattar också kravet på kommunal biblioteksplan som något positivt men ser att processen för att ta fram planen ofta fyller större funktion än slutprodukten.

Jag tror att i dom flesta kommunerna så arbetar man ganska mycket med sin personal när man plockar fram sina planer. Man tar diskussionerna kring vad ska biblioteket vara? För vem? Och så. Och dom diskussionerna tror jag är oerhört viktiga. Istället för att liksom ha ett papper i slutändan.

Även folkbibliotekscheferna tycker att det är bra att det finns kommunala biblioteksplaner. Bibliotekschefen i Ronneby menar att det är viktigt med ett dokument som stakar ut verksamhetens riktning men att det inte nödvändigtvis behöver vara i form av en biblioteksplan:

Ja, jag tycker väl egentligen, om man nu ser biblioteksplanen utifrån en verksamhetsinriktning så är väl det jätteviktigt att det finns en sådan så att vi vet i vilken riktning det går kan man väl säga utifrån dom styrdokument som finns utifrån kommunen eller från förvaltningen så är det ju väldigt viktigt vilken riktning sen tvingas vi ju i och med att den är lagstadgad så tvingas vi att vi ska ha en. Men nån form, hade det inte funnits i en lag så hade vi kanske haft en tydligare verksamhetsplan. Det har ju vi idag ändå, en verksamhetsplan som säger lite mer. Sen är det ju inte säkert, en biblioteksplan tror jag ju inte hade krävts utan mer en verksamhetsinriktning. En väg framåt i alla fall då.

Det finns således en samstämmighet mellan intervjupersonerna på regional och kommunal nivå kring det positiva med att ha en biblioteksplan. Olika intervjupersoner lägger dock vikt vid olika delar av planens livscykel.

Användning

Bibliotekschefen i Växjö betonar särskilt att en biblioteksplan kan stötta bibliotekschefen i arbetet med att skapa bättre samsyn mellan chef och personal kring mål och inriktning.

Men en sån sak som jag har sett här att man har lite kritik här, och man uttrycker det som att chefer har svårt att kommunicera mål och vision och lite så här. Och det tänker jag också, jag menar en biblioteksplan är ju delar av mål som man har som ska arbeta efter, och vilken tid det ska ta att komma dithän. /.../ Även om jag inte tror att alla tar sig tid att läsa igenom varken delårs- eller helårsrapporter så kommer det upp en liten sväng på APT. /.../ då vet man att vi lägger ner tid för att det står här att vi ska jobba med mångspråk det och det och därför har vi gjort det

Likaså bibliotekschefen i Tingsryd ser att biblioteksplanen kan vara ett viktigt verktyg för att för att konkretisera och skapa förståelse för verksamhetens roll och

förutsättningar hos medarbetarna på biblioteket. Hen betonar särskilt behovet av att förankra biblioteket i det lokala sammanhanget.

Som chef upplever jag ju också att en biblioteksplan är ett bra dokument att göra saker mer konkret. Den här inriktningen ska vi ha de närmaste tre åren eller fyra åren. Så det är ett stöd också för personalen skulle jag säga och så blir det tillfälle för mig, för oss, att samlas kring dom här frågorna och diskutera. Vilka områden är viktiga för Tingsryd? Vilka områden ska vi prioritera? Och sen får vi ta in biblioteksplan och andra planer, allt som rör sig i samhället. Men så att ja, jag tycker att det är bra och det är viktigt att det finns för kommunen för att den på något sätt ger klarhet, styrning och ger, vi blir relevanta på något sätt också tror jag.

I Ronneby används biblioteksplanen vid medarbetarsamtal för att tydliggöra medarbetarens roll och relation till verksamheten

Precis när den var ny och tagen så inför medarbetarsamtalet så, nu gjorde jag inte det i år men förra året och året dessförinnan så fick man ta den med sig och titta i den och se vad man hittade sig själv utifrån som arbetsuppgifter som man har i biblioteksplanen. Så att jag hoppas att alla har läst den

Biblioteksplanen medför ett positivt förtydligande av folkbibliotekets verksamhetsinriktning. Detta innebär samtidigt en formalisering och skarpare styrning av en verksamhet som tidigare varit mer fri till sin karaktär. Bibliotekschefen i Växjö beskriver hur detta också kan medföra krockar mellan ledning och personal:

Sen kan det ju bli lite krockar för vi har ju lite olika uppfattningar i personalgrupp vad som är prioriterat. Och där är ju en sak, och det har säkert inte förändrats, jag upplever att man har, och det är väldigt härligt, att man har som medarbetare har man väldigt stor del att påverka också. Det är inte alltid man har det i organisationer så väl. Och man kan följa lite sitt hjärta och man kan skapa sin... och så går man in och gör det. Man anpassar lite, så här blir det för att jag är den jag är. Så det är rätt fritt på det viset. Och som chef kan det ibland också vara besvärligt, speciellt när man har en plan som säger kanske andra saker. Så det är både jättehärligt men kan också vara... då när det krockar.

Regionbibliotekarien uttrycker vissa farhågor för att de kommunala biblioteksplanerna inte används. Bibliotekschefen i Ronneby menar att hen ser till att biblioteksplanen inte blir en hyllvärmare. Bland annat bryter hen ner planens övergripande arbetsområden till en mer konkret verksamhetsplan:

Alltså vi skriver ju, vi gör ju en verksamhetsplan har vi gjort för varje år, och den gör vi utifrån biblioteksplanen. Vi har ju delat in den där kring mötesplats, läsfrämjande, media och ja den digitala biten. Eller vuxnas lärande fick vi in där också. Så vi har liksom den strukturen i vår verksamhetsplan, vi har tittat på vad står det i biblioteksplanen faktiskt. Jag har liksom medvetet sett till att vi en liksom har tittat i den varje år.

Även bibliotekschefen i Tingsryd vill kunna bryta ner planen till konkreta verksamhetsmål för att kunna använda den i verksamheten:

Mitt ideal är ju för samtidigt det kan ju inte vara för konkret för då blir det som en slags mål, de här målen arbetar vi emot utan den ska ju vara lite överhängande, sväva lite men man ska kunna plocka ner saker /.../ så att den kommer att vara överhängande men vi ska kunna plocka ner den och göra mål av den så den jag vill att vi ska använda den men samtidigt det kan inte vara för mycket mål i den så att säga utan det måste vara breda penseldrag som vi sedan kanske tar ner.

För Tingsryds bibliotekschef är det särskilt viktigt att biblioteksplanen har en tydlig lokal förankring för att bli användbar:

Jag måste göra det väldigt konkret och då är det bäst att göra det lokalt och som jag var inne på jag vill ju kunna plocka ner det till små mål för vår verksamhet och ja visst jag tar ju saker utifrån men jag just nu tänker jag lite mer lokalt.

Bibliotekschefen i Växjö menar att det är självklart att planen ska användas om den kan bidra till att staka ut en gemensam riktning för verksamheten

Gör man det arbetet väl så har man förhoppningsvis också en delaktighet i sin personalgrupp som är... och även att politiken har beslutat den då. Och att man har kanske valt utvecklingsområden beroende på hur långt den spänner då. Men det finns mål och mening däri så för mig är det självklart att man ska och använda den. Att det blir rätt mycket enklare, att man kan peka på... och då är det även för personalgruppen... amen vi behöver använda detta. Man har kanske vaskat fram fyra utvecklingsområden och det här är tre år vi prioriterar dom här utvecklingsområdena.

För intervjupersonerna på kommunal nivå framstår det som självklart att planen inte bara ska användas, den är också användbar för att skapa konkreta verksamhetsmål som stakar ut riktningen för såväl personal som för verksamheten på ett övergripande plan.

Biblioteksplanen och de folkvalda

En stor del av intervjuerna som handlar om den kommunala biblioteksplanen uppehåller sig vid relationen mellan folkbiblioteket, biblioteksplanen och de folkvalda politikerna i kommunen. Det finns en samsyn hos intervjupersonerna kring att de folkvalda politikerna visar lite intresse och har låg kunskap om folkbibliotekets verksamhet. Medarbetaren på regionbiblioteket menar att biblioteksfrågor borde prioriteras högre eftersom folkbiblioteket ofta är en så stor post i den kommunala budgeten. Hennes egna undersökningar visar att folkbiblioteket sällan diskuteras i de kommunala nämnderna.

I mitt arbete tar jag ibland fram, sätter jag mig och går igenom, tittar i dom olika nämnderna, vilka ärenden har varit uppe dom senaste månaderna som rör biblioteken och det är väldigt få. Det är extremt få kommuner som har liksom har biblioteket på agendan på varje möte eller så för att det är en verksamhet som rullar på där man inte behöver på något sätt men det blir ju också därför så försvinner det ibland. Man tänker inte på att biblioteken finns i större sammanhang och så.

Även bibliotekschefen i Växjö uppfattar att folkbiblioteken hittills sällan skapat politisk oenighet eller diskussion men ekonomiska nedskärningar kan ändra på det.

Vi har lite rockigt här i Växjö nu för vi ska ta en rätt tuff budget. Vi har sparkrav även på kulturen då. Just biblioteksverksamhet brukar inte vara så petigt, man brukar vara rätt överens, men det kanske är brukade, jag vet inte. Det har traditionsenligt inte varit något som man har jättestora politiska... utan vi kan tuffa på men huruvida det alltid kommer att vara så det låter jag vara osagt. Det är ju lagstadgat också det kan man inte nog påpeka inför fritidspolitiker att det är så för ibland glömmer dom det att det är ju det enda som faktiskt är lagstadgat.

Folkbiblioteken uppfattas som en självgående en verksamhet, vilket tillåter politikerna att rikta sin uppmärksamhet mot frågor och verksamheter som ses som mer brännande och angelägna. Det kan bidra till att det ibland saknas tydliga politiska visioner för verksamheten. En bibliotekschef uttrycker en viss irritation över att de folkvalda politikerna inte har bidragit till att sätta upp mål för biblioteksverksamheten. Istället har detta helt överlämnats till tjänstemännen.

När vi började med biblioteksplanen så hade vi egentligen inga mål för biblioteksverksamheten. Alltså det finns ett övergripande mål från fullmäktige men det är väldigt allmänt. Det säger att det ska finnas ett bra rikt fritids- och kulturutbud tror jag det står. Och våra politiker som var en fritids- och kulturnämnd hade inte formulerat specifika mål för biblioteksverksamheten. Så jag hade egentligen inte så mycket att hämta därifrån när jag började med biblioteksplanen. Och det var egentligen så när dom skulle sätta mål för detta året, för 2019 och för 2020 så fick den tidigare nämnden planen. Vi sa att tjänstemännen inte skulle

vara involverade i arbetet utan politikerna skulle sätta sina egna mål för verksamheten. Och då lyckades man inte heller utverka några mål för biblioteksverksamheten. Även när man hade biblioteksplanen med sig så blev det inga mål där utan då är det egentligen så att dom målen som vi har för verksamhet, eller för vår förvaltning nu, har vi tjänstemän arbetat med själva. Så det är egentligen jag som föreslagit utifrån biblioteksplanen vilka mål som ska gälla för vår verksamhet. Så där är egentligen vi själva som har satt dom.

Bibliotekschefen menar att biblioteksplanen var tydlig i sin formulering och att politikerna på ett enkelt sätt kunde ha använt den som utgångspunkt när de formulerade sina mål. Hen tror att avsaknad av såväl kompetens som intresse medfört att det trots detta inte blev några politiskt formulerade mål. Något som hen är väldigt missnöjd med.

Jag var ganska upprörd över det faktiskt. I vår ledningsgrupp, förvaltningsgrupp så pratade vi mycket om det här för jag tyckte att det var rätt dåligt av våra politiker ändå att inte kunna åstadkomma några mål. Det är viktigt för oss att ha övergripande mål också så det är ju därför vi har satt dom själva då och sen har dom godkänts sen då av den gamla nämnden och av fullmäktige sen få så dom finns ju ändå med då i det som är antaget av fullmäktige.

Flera bibliotekschefer problematiserar folkbibliotekets placering i breda nämnder med omfattande ansvarsområden, vilket medför att biblioteksfrågorna riskerar att hamna i skymundan. Bibliotekschefen i Tingsryd menar att det är svårt att vara placerad i en bildningsnämnd och bildningsförvaltning då är det många skolfrågor som tar upp mycket tid. I Ronneby ligger biblioteket under en bred nämnd men bibliotekschefen menar att dialogen ändå är god

Vi har ju en ny förvaltningskonstellation, ny nämndkonstellation från och med årsskiftet 2019 och då har vi ett nytt, det är en ganska stor nämnd. Det är en teknik, fritid och kulturnämnd så det är en ganska stor, alltså många olika tunga frågor, alltså lokalförsörjningsenheten och så vidare. Men då har vi ett litet kulturutskott som är utsett som ska arbeta med kultur och biblioteksfrågorna och dom har fått biblioteksplan. Jag fick en timma med dom att informera om min verksamhet och inför det mötet skickade jag ut biblioteksplanen till dem för läsning och då visade dialogen jag hade med dom att då hade dom faktiskt läst den.

Samtliga intervjuade bibliotekschefer använder på olika sätt biblioteksplanen för att synliggöra folkbibliotekets verksamhet gentemot politiker. Detta är något som regionbibliotekarien påpekar att bibliotekscheferna behöver arbeta aktivt med och som regionbiblioteket kan stötta dem i. Hen menar att cheferna bör kräva att få diskutera planen med aktuell nämnd en gång om året.

Dom måste träna sig på att synliggöra den där tänker jag. Vi kan också kan vara ett stöd. Ibland har jag varit ute och pratat med nämnderna och så också, också om regionala planen och vad vi tänker regionalt och så där

Bibliotekschefen i Tingsryd har försökt inkludera politikerna i processen med att ta fram planen men menar att det kan vara svårt att engagera politikerna. Hen fick själv be om uppdraget att skriva en biblioteksplan.

[D]et har varit svårt att få med politikerna tycker jag. Jag har försökt och jag har pratat om att vi gör en biblioteksplan och så vidare. Jag har ju varit uppe på nämnden i andra ärenden och då har jag ju nämnt att vi ska börja med det här och att jag vill ha in deras åsikter och så vidare, men det stannar vid det. /.../, jag ska försöka bjuda in någon eller några när jag börjar få mer konkret vad den ska handla om. Men dom har ju inte sprungit ner dörrarna direkt i dom här frågorna. Nej men det är ganska svårt tycker jag.

Eftersom det är svårt att få politikernas uppmärksamhet ser bibliotekschefen i Tingsryd att det blir viktigt att biblioteksplanen ska antas av de folkvalda politikerna så att de på så sätt tvingas sätta sig in i bibliotekets verksamhet.

Nej men det beror på hur politiken ser ut hur intresserade politikerna är men det kan bli lite svårt att nå fram till dem också. Så att det är bra att ha en biblioteksplan så måste antas av dom.

Politikerna i Ronneby var inte med och tog fram planen men synpunkter framfördes på både förvaltnings- och nämndsnivå när planen skulle antas. Även kommunstyrelsen hade synpunkter.

Så dels så tog den en process i vår egna förvaltningar och nämnder och sen så tog det ett tag, alltså den fastnade i kommunstyrelsen också. Kommunstyrelsens arbetsutskott egentligen, där dom hade frågor, så där ändrade vi också en del. Alltså en okunskap tror jag egentligen det bottnar i. Så att den togs egentligen inte förrän 2017. Man kan väl säga att arbetet tog ett år innan det blev klart.

Enligt bibliotekschefen i Ronneby hade kommunstyrelsen synpunkter på hur planen var skriven och på vad som skulle vara i fokus. Bibliotekschefen ville lyfta kvalitativa mål och värden som läsfrämjandearbetet, mötesplatsen och det digitala biblioteket. Politikerna krävde istället att biblioteksverksamheten skulle utvärderas kvantitativt.

Ja dom tyckte väl att, ja dels att den var väldigt omfattande och sen så var det väl kring hur man utvärderar den och vad som skulle utvärderas. Vi hade väl inte direkt skrivit att för vi tyckte

inte att det allra viktigaste var att se hur många utlån vi har eller hur många besökare och så men från politikens sida så var den frågan nästan det allra viktigaste. Dom ville veta hur har vi det med statistiken vad det gäller utlån och besökare.

Även bibliotekschefen i Tingsryd tror att det kan vara bra att ha med mätbara mål för att kommunicera med politiken på ett sätt som får dem att lyssna.

[J]a det tror jag politikerna tittar på. Jag har mätbara mål nu för vår nämnd har ett mål som vi redovisar och i där så vi gjorde om dom målen och gjorde dom lite mer relevanta för idag för det var lite väl...jag vet inte riktigt hur dom tänkt. Vad är det för mål nu? det är antal besökare, antal aktiva låntagare tror jag tog vi men det är ju sånt som är lätt också att presentera för politikerna och sen jämföra med vad ligger det på i rikssnittet och det blir ju också ett kvitto på håller vi bra kvalitet i vår verksamhet. Ja det gör vi eller nej det gör vi inte. Jag tycker det är bra att mäta för egen del också se vad det är för kvalitet vi har.

Bibliotekschefen i Växjö lyfter också att det är viktigt att tala samma språk som politikerna och att redovisningen och uppföljningen av planen kan fungera som ett viktigt verktyg för att skapa kännedom om bibliotekets verksamhet. Hens erfarenhet från arbete i tidigare kommun är att det är viktigt att biblioteksplanen skrivs och anpassas för kommunens redovisningssystem. Annars riskerar den att hamna utanför politikernas blickfång. Biblioteksplanen blir på så vis mer styrd mot en mall som inte är anpassad till biblioteksverksamhet, vilket kan ses som en nackdel. Fördelen är dock att det ger fler tillfällen att synliggöra verksamheten för de folkvalda.

Man har ett system då där man redovisar alla andra mål inom kommunal. Vi la in även biblioteksplanen i [namn på verktyget] hette det då så. Jag var först faktiskt lite emot det men min chef, förvaltningschefen där, var väldigt tydlig med att det blir bara vid sidan om annars /.../ men det var ju inte så biblioteksplaner brukar skrivas, vad man har för mål, utan vi var tvungna att gemensamt tänka om där. Faktum är att då tas den för politiken två gånger om året, dels delår och dels helår, var man är. Det blir en helt naturlig del i helårsrapport och delårsrapport så det är inte vid sidan om. Tänker ju att det är min ambition, nu är det inte samma system, men att den ska in i den. Den får helt enkelt skrivas och kallas så att den passar in i den modellen som vi har här då.

Bibliotekschefen i Växjö ser också att regelbundna redovisningar i kommunens system kan hjälpa till att uppmärksamma när mål inte nås och saker inte fungerar. Hen exemplifierar med samverkan mellan skol- och folkbibliotek i en tidigare kommun som hen arbetat i

För då kan man för skolbiblioteksdelen, då kunde ju jag även för kultur-fritidspolitiken, redovisa hur långt vi var i det gemensamma. Då har vi då tyvärr inte kommit så långt och vi har inte nått målen och då får man det sagt i alla fall två gånger om året. Och det hade man inte kunnat nämna, eller ingen hade velat boka in det mötet, vi ska redovisa något som vi inte hade uppnått. Man får kanske ge upp någonting som man kanske för att det ska se ut på ett visst sätt. Jag tror att det var rätt bra

Samtidigt kan det också finnas negativa konsekvenser av ett för stort politiskt engagemang. Medarbetaren på regionbiblioteket menar att politikerna bidrar till att göra planerna mer otydliga då de är rädda för de ekonomiska konsekvenserna av skarpa skrivningar.

Jag tycker också att politiken i vissa fall ser till att dom blir så, det blir så mycket mos. Politiken är så rädda att säga att det här ska vi göra för att. Då kostar det. Och därför blir ibland planerna väldigt, oerhört strategiska. Och kommer kanske inte ner.

Medarbetaren på regionbiblioteket menar att kopplingen mellan biblioteksplan och budgetmedel generellt behöver bli tydligare så att biblioteken också tilldelas resurser så att de kan genomföra vad den politiskt beslutade planen säger:

Om vi är lite tydligare så blir vi också tydligare mot politiken att ni har tagit detta beslutet att vi ska göra detta i planen och då får vi också tillsätta pengarna. Så på något sätt borde också i varje plan finnas med en budget som man också tar i samband med planen. Det har man inte, det finns några få, inte i våra län i alla fall. Jag vet att det finns vissa län att någon som har liksom lagt en prislapp också på planen. Och då blir den ju ännu tydligare mot politiken. Vad är det vi vill? Och dom måste också säga vad dom vill.

Samtidigt är det viktigt att bibehålla balansen i relationen mellan politiker och tjänstemän gällande bibliotekets verksamhet. Regionbibliotekarien talar om att risken för detaljstyrning om politiken engagerar sig i frågor som bör lämnas till professionen.

Sen är det ju det här med avståndet också då så att det inte blir så att man hamnar i någon slags detaljstyrning /.../ plötsligt så kanske man tycker till om arrangemang och tidskriftsprenumerationer och ja, jag vet inte vad, någonting som man skulle kunna engagera sig i som politiker fast man inte borde

Sammanfattningsvis visar intervjuerna på att arbetet med den kommunala biblioteksplanen aktualiserar bibliotekets ofta undanskymda ställning i kommunpolitiken. De kommunala cheferna ger dock flera exempel på hur planen

kan användas ett verktyg för att skapa dialog med politiker och synliggöra folkbibliotekets uppdrag.

Gränsen mellan folk- och skolbibliotek

Enligt bibliotekslagen ska kommunen upprätta planer för samtliga kommunala bibliotek. Utöver folkbiblioteken omfattas alltså även skolbibliotek på kommunala skolor av bibliotekslagens skrivningar. Samtliga intervjupersoner uttrycker att det uppstår svårigheter med upprättandet av biblioteksplaner i relation till skolbiblioteken. Inte sällan är ansvars- och arbetsfördelningen mellan rektorer och den kommunala bibliotekschefen otydlig. Regionbibliotekarien menar dock att förståelsen ökat för att det handlar om en plan för hela kommunen, vilket innebär att skolan också ska ta sitt ansvar. Hen ser att de kommunala bibliotekscheferna tydligare vågar agera gentemot skolan i denna fråga men tillstår att problem av olika karaktär kvarstår.

Sen hur det fungerar i praktiken i kommuner när man avsätter någon assistent någonstans som också ska göra skolbiblioteksdelen. Sen är oftast där det blir problem då. Men då tycker jag att det ändå känns som om bibliotekscheferna har fått lite råg i ryggen att säga till någon i någon annan förvaltning att nej men det här, titta här, ni har ett ansvar. Så vi kan inte lösa det åt er, vi kan inte skriva planen åt er. Och det är ofta där det blir liksom problem när den ska vidare upp i politiken att det är inte klart, skolan har inte gjort sin del.

Bibliotekschefen i Ronneby var drivande för att en skolbiblioteksplan skulle skrivas och att den skulle tas i utbildningsnämnden. Dock var hen tydlig med att ansvaret för att skriva planen inte låg på hen som folkbibliotekschef:

[F]ör mig var det självklart att skolbiblioteksfrågorna skulle liksom behandlas i utbildningsnämnden, där skolbiblioteket ligger, att det var deras ansvar. Jag ville inte skriva den delen utan det var, jag ville att dom skulle sätta ner foten där då.

För bibliotekschefen i Ronneby utgjorde skolbiblioteksfrågan i planskrivandet en möjlighet att informera och förklara folkbibliotekets verksamhet för de folkvalda politikerna.

Det var viktigt för mig att tydliggöra att det är två olika typer av bibliotek som har egentligen helt olika uppdrag så det var egentligen också för att få politikerna tror jag att förstå att det ser olika ut.

Att tydliggöra skillnaden mellan folk- och skolbibliotek för de folkvalda politikerna handlar också om att tydliggöra vilken verksamhet som bär ansvar för vilka uppgifter. Tidigare har folkbiblioteket fått utföra vissa uppdrag som egentligen borde utföras av skolbiblioteken.

Så känner jag att vi då som folkbibliotek inte skulle ta det ansvaret som vi tidigare har gjort att jobba, vi har jobbat jättemycket med bokprat och det har ju varit fantastiskt att få alla elever och komma till oss och så men till viss del är det vårt uppdrag att jobba med läsfrämjande men inte lära barnen och läsa så det är ju liksom skolans uppdrag. Så det var en markering från min sida egentligen.

I Ronneby kom till slut skolbiblioteksplanen att skrivas i, vad bibliotekschefen beskriver som, ”en dialog över förvaltningsgränserna”, vilken involverade folkbibliotekschefen, skolbibliotekarien på gymnasieskolan i Ronneby och en kvalitetsutvecklare på utbildningsförvaltningen. Planskrivandet bidrog på så vis till att en viss samverkan mellan skola och folkbibliotek uppstod. Att samverkan kan uppstå som en bieffekt av skrivandet av biblioteksplanen har även bibliotekschefen i Växjö erfarenhet av:

Det ser ju lite olika ut i olika kommuner men min erfarenhet är att det kan vara svårt att om man inte har något övergripande, det här har vi tänkt ska ske under de här tre åren, vi ska ha möten på nätverksnivå.

/.../

Min erfarenhet är att det kan vara svårt att få till den där riktiga samverkan om man inte har en plan. Så kan det vara svårt ändå bara för man har en plan men kan åtminstone börja där.

Även i relation till skolbiblioteksfrågan blir alltså den kommunala biblioteksplanen ett verktyg som kan initiera dialog samt tydliggöra ramarna och innehållet i folkbibliotekets uppdrag gentemot folkvalda politiker.

Kungliga Biblioteket

Under intervjuerna diskuteras framförallt det uppföljningsuppdrag av biblioteksplaner som Kungliga biblioteket tillsammans med regionbiblioteken och kommunerna tilldelas genom skrivningar i bibliotekslagen. Regionbibliotekarien menar att det kan finnas vissa svårigheter att hitta former för hur uppdraget ska utföras och att dessa svårigheter många gånger bottnar i den kommunala självstyrelsen. Det blir viktigt att hitta roller och strategier där det inte framstår som att självstyret ignoreras eller överträdes.

KB har ju tagit på sig att organisera det, hålla i det och sen är ju kommunerna också med där. Från början var det ju regioner och KB eller myndigheten som skulle göra det men sen insåg man att det går ju inte för då blir det uppifrån perspektivet så nu är ju kommunerna med också och det är ju jättesvårt. Vi kan inte träffas allihopa och då har vi haft olika sammanhang där vi har

träffats med regionerna och KB och ett urval kommuner då och då har det varit så olika roller vi har haft där. Alltså bara det har varit problematiskt. Är dom representanter för andra kommuner eller är dom bara representanter för sig själva i ett sånt sammanhang? Petiga frågor kanske men väldigt stor betydelse för vad hur man levererar någonting i en sån grupp så där har vi hållit på att revidera det här samarbetet och organisationen ett flertal gånger. Och nu är vi inne i ett nytt skede då, där det på nåt sätt ändå är så att KB ger oss lite uppdrag på regional nivå, vilket dom egentligen inte har mandat att göra. Så att det är ju mycket diskussioner mellan oss och andra regionerna om det här, kan dom verkligen bestämma vad vi ska göra?

Regionbibliotekarien menar vidare att det kan vara svårt att samverka mellan stat, region och kommun. Därför skulle det kanske förenkla om endast KB hade uppföljningsuppdraget.

Amen vi förstår ju att det här någonting som vi ska göra men i känner ju att vi behöver göra det på ett sätt som fungerar på vår hemmaplan. Och då är det ju ändå så att KB har sitt regleringsbrev så det där med att samverka mellan de olika nivåerna är inte okomplicerat.

/.../

Och då tänker jag så att det kanske skulle vara KB som har uppföljningsansvaret och så fick det vara bra med det. Att dom kunde kolla upp dom här grejerna då. Hur ska vi? På vilken nivå ska det här va? Med uppföljningen just.

Svårigheterna grundar sig också i att KB fortfarande inte hittat sin roll som nationell samordnande myndighet för de allmänna biblioteken, menar medarbetaren på regionbiblioteket. Hen saknar en mer levande dialog med myndigheten.

För vår del känner vi ju många gånger att helt plötsligt har dom gjort någonting och så bara skickar man ut det och oftast med ett väldigt stort pressuppbåd. Man skickar ut det som ett pressmeddelande, så här ser det ut i planerna och tio minuter senare så har vi ju pressen som ringer oss och frågar hur är det i vårt område och många gånger har vi ju inte hunnit titta på det där liksom kunna bygga, vilket av detta gäller hos oss eller inte hos oss. Där skulle man ju vilja att vi fick en framförhållning, nu tittar vi på detta, nu har vi kommit fram till detta så att vi hade haft någon analys när tidningarna och sånt ringer. Vi får oftast vänta någon dag så vi hinner titta på det. Vi får det samtidigt.

Även bibliotekschefen i Ronneby saknar förståelsen för folkbiblioteksverksamheten hos KB och önskar istället en nationell aktör som kan ge stöttning i

kommunövergripande frågor. Hen ser att myndigheten har börjat ta initiativ till dialog men att kunskapen om folkbibliotekets uppdrag saknas hos myndigheten.

Ja, vi märker ju inte riktigt så mycket av det att dom har liksom ett nationellt... dom talar mer med den regionala nivån men vi får inte riktigt någon direkt stöttning eller förståelse för hur folkbiblioteket fungerar eller stöttning. Nu är man ju lite på gång man har ju börjat med lite dialog eller diskussion kring biblioteksplaner och då har man något utbildningstillfälle eller diskussion under hösten också och har haft föreläsningar nu så digitala sådana så att dom börjar väl...men jag upplever att det finns en okunskap där också kring vad folkbibliotekets uppdrag är.

Framförallt ser hen behovet av att någon driver aktuella folkbiblioteksfrågor nationellt, i synnerhet frågan om en nationell bibliotekskatalog som de kommunala biblioteken istället fått ta initiativ till själva.

Den här styrningen som vi ju önskar egentligen att det ska bli en nationell bibliotekskatalog, det uppdraget har ju inte riktigt KB tagit heller på samma vis. Nu har vi ju tagit det initiativet själva i och med att bibliotekstjänst som egentligen har gått in i Libris så att nu är vi på väg mot en nationell katalog men vi har väl inte och kulturrådet har ju egentligen haft den ekonomiska biten alltså där finns projektmedel, men dom har ju inte heller drivit folkbiblioteksfrågan så det har inte funnits någon nationellt liksom uttalat som vi har märkt att dom har stötta oss eller så där.

Trots kritiken mot KB är bibliotekschefen i Ronneby nöjd med att det finns ett nationellt uppdrag och en nationell aktör som har folkbiblioteksfrågor på sitt bord. Hen har förståelse för att det kan innebära svårigheter att driva frågor som berör varje enskild kommun nationellt.

Huvudsaken att det finns. Alltså det är väl rätt viktigt att det är ett nationellt uppdrag kan jag tycka utifrån riksdag och regering som sätter ner foten sen är det kanske inte så lätt för KB att driva dom frågorna att dom landar i alla kommuner så det kanske är tydligare att regionen har, att dom ger uppdraget till regionen som har en bättre kontakt med kommunerna lite mer hanterbart i alla fall. Sen är det ju egentligen ju det nationella att vi har en bibliotekslag, det finns ju många olika typer av bibliotek så att säga både folkbibliotek och högskolebibliotek och skolbibliotek men att det är någon.

Regionbibliotekarien tror att både regional och nationell stöttning på lokal nivå behövs eftersom bibliotekschefen ofta är ensam på sin post i kommunen, till skillnad från exempelvis rektorer eller omsorgschefer. Stöd från stat och region, liksom utbyte med andra kommuner är därför viktigt. ”Så där ser jag väl att vi har

en bra roll men när det gäller uppföljningen kan man verkligen fråga sig hur, huret är ju inte färdigt liksom, hur ska det gå till?"

Varken bibliotekschefen i Tingsryd eller bibliotekschefen i Växjö har några uttalade åsikter om KB:s roll som nationell samordnare eller uppdraget som innebär uppföljning av biblioteksplaner. Istället lyfter de sammanställningen av biblioteksstatistiken som KB:s mest synliga roll i deras verksamhet. "Statistiken är jättevärdefull för mig och den sköter KB jättebra så den är jättevärdefull", menar bibliotekschefen i Tingsryd. Bibliotekschefen i Växjö önskar dock att olika system för att samla in statistik kunde vara mer samstämmiga:

Det krävs två...det krävs verkligen. För det här vill Kungliga biblioteket ha reda på så vi måste ju, utöver den här kommunala, så måste vi ju också göra detta. Och dom kommer aldrig helt och hållet flyta ihop. Och ibland så kan det absolut, kommunen kan till exempel vara jätteintresserad av hur många barn var med, medan KB frågar hur många tillfällen har vi haft. Politiken vill veta att det var välbesökt och det är helt av ointresse för KB, eller det är ingenting vi redovisar. Och Kulturrådet vill veta hur många som var flickor och pojkar så. Fast det är väl något förlegat? Det är ju liksom en problematik där minst tre system för att få hela det, för att tillfredsställa olika.

Intervjupersonerna är eniga om att det viktigt att det finns en aktör på nationell nivå för de allmänna biblioteken. Däremot förekommer viss kritik mot hur KB axlar denna roll. För de som arbetar regionalt finns frågetecken om hur uppföljningen av kommunala biblioteksplaner ska kunna samordnas med det kommunala självstyret. På den kommunala nivån ifrågasätts KB:s kännedom om folkbibliotekens förutsättningar och uppdrag.

Kulturrådet

För samtliga intervjupersoner är Kulturrådet förknippat med bidragsansökningar och ekonomiskt stöd. Bibliotekschefen i Tingsryd har inte funderat så mycket på Kulturrådets roll i övrigt. "Nej alltså Kulturrådet för mig idag är någonstans jag söker pengar. Vill jag ha stöd och hjälp så riktar jag mig till regional nivå, lite så är det". Bibliotekschefen i Växjö tycker att kraven för att få bidrag från Kulturrådet är högt ställda. Det medför att bibliotek med små resurser kanske inte kan söka pengar, trots att de har störst behov av ekonomiskt stöd. Därför ser hen positivt på den aktuella satsningen "Stärkta bibliotek" där sökprocessen har förenklats.

Det kan vara svårt helt enkelt att jag tänker alla här pengarna man ska söka och redovisa på rätt att det är långt ifrån alla som skulle behöva söka dom som mäktar med det och det är väl inte någon skillnad på nu eller då. Att få tillgång till dom pengarna är viktigt men det är inte för alla bibliotek som mäktar med det. Det ska skrivas en ansökan och man ska veta... det krävs erfarenhet tänker jag med. Det, jag vet inte, att gå lite i takt.

Men därför var ju stärkta bibliotekspengar så klart, där det inte krävdes lika mycket, rätt befriande.

Ett krav från kulturrådet för att tilldelas medel från satsningen ”Stärkta bibliotek” är att kommunen skall ha en aktuell biblioteksplan. Detta är något som bibliotekschefen i Ronneby tycker är bra då kravet på plan kan användas som argument för behovet av en sådan gentemot politiker på lokal nivå.

Ja, jag tycker väl att det är bra att någon säger att det måste finnas. Och där har man ju varit tydlig med att för att söka medel... för barnlitteratur har man ju ställt det kravet egentligen... att för att kunna få litteraturstöd så måste du ha en biblioteksplan. Och det har väl varit en bra markering tror jag. Och också att har man inte haft en plan så har man kunnat ha det gentemot sina politiker, att under förutsättning att vi ska kunna få medel så måste vi ha en biblioteksplan. Så jag tror att det har kunnat påverka. På så vis har nästan alla i landet en biblioteksplan.

Medarbetaren på regionbiblioteket ser dock att kravet på biblioteksplan återigen riskerar att utesluta de kommuner som är minst, med begränsade resurser och störst behov av stöd.

Ja, sen kan jag tycka att det är lite problematiskt för att jag tror att många av dom som verkligen skulle behöva dom här pengarna, det dom som inte har några planer och som kanske sitter med en två man i en kommun och ska liksom driva hela verksamheten och så där. Det är inte helt enkelt, inte helt oproblemiskt. Jag tror verkligen att det är dom kommunerna som skulle ha behövt pengarna mest.

Kravet på en biblioteksplan aktualiserar också relationen mellan statlig och lokal nivå, menar regionbibliotekarien, då det kan ifrågasättas om ett sådant krav är en överträdelse mot det kommunala självstyret. Tvång kanske inte heller leder till en att den biblioteksplan skrivs som faktiskt används.

Sen får man ju fundera över det här med kulturrådets krav då. Att om man skulle pröva det, skulle det hålla?

Vilket krav är det?

Ja men det här att du får inga pengar, man kan ju få pengar, det här mediestödet och likadant det här ”Stärkta bibliotek”. Ja, ni får inga pengar om ni inte har en plan och det var faktiskt några som hade fått beslut att dom inte fick pengar för att dom inte hade plan. Och då kan man ju säga ja men då måste vi skriva en plan men så använder som inte den och så gör den ingen nytta. Men om den gör nytta i många kommuner så duger det kanske.

Kulturrådets krav på en biblioteksplan problematiseras alltså av intervjupersoner på såväl regional som kommunal nivå då det riskerar att drabba små kommuner som är i stort behov av de projektmedel som Kulturrådet delar ut. Likaså väcks frågan om kravet krockar med den kommunala självstyrelsen.

Nationella biblioteksstrategin

Vid tiden för studien har ett förslag till en Nationell biblioteksstrategi nyligen färdigställts och presenterats. Intervjupersonerna på regionbiblioteket riktar viss kritik mot strategin. Medarbetaren tycker att viktiga områden som barn och unga ges väldigt liten plats. Regionbibliotekarien menar att förslaget är lamt och behöver ”skärpas till lite mer”. Helst skulle hen se att det arbetades om en gång till men tror inte att det kommer att ske. Regionbibliotekarien tycker inte heller att deras verksamhet påverkas i någon större utsträckning av strategins reformförslag utom möjligtvis av idéen om ett nationellt kompetensutvecklingscenter för bibliotekssektorn.

Ja, det är ju det här med det institutet då BOFI, inte fobi då utan BOFI. Det och lite annat kring kompetensutvecklingsfrågorna som kan påverka vår verksamhet så klart, men det är ju inga stora saker som påverkar kommunala egentligen. Eller? Har jag missuppfattat den?

Regionbibliotekarien ser dock positivt på förslagen som innebär att centralisera vissa områden och skjuta till resurser som idag saknas.

Kan vi lösa det med E-böcker? Kan vi lösa det med någon form av digital resurs på något sätt är det ju inte fel. Och kan man stödja eller stärka minoritetsspråkens, liksom resursbiblioteken, tycker jag också är en bra idé. Och likadant internationella biblioteket, att dom kan få ett lite större uppdrag för det är ju verkligen resurser som folkbiblioteken har nytta av. För det minskar ju inte deras eget uppdrag utan det underlättar kanske i vissa lägen då. Så de är väl bra.

Likaså bibliotekschefen i Ronneby har förhoppningar om att strategins reformförslag kan bidra till bättre nationell stöttning i frågor som är av kommunövergripande karaktär. I synnerhet gäller detta frågor av juridisk karaktär, kompetensutveckling och en nationell bibliotekskatalog.

Mycket som bibliografisk service med katalogposter och sådana saker som alla bibliotek har, det ser likadant ut överallt är det så skönt att liksom kunna ha någon nationell som tar det uppdraget på något vis så att vi inte behöver göra samma sak, alla behöver göra samma sak lokalt. Det är väl där vi känner att vi behöver stöttning och som vi pratade om tidigare, jag upplever att arbetet och det uppdraget inte riktigt har funnits nationellt och då känner jag att utifrån strategin är det nästan det viktigaste för mig i alla fall

Regionbibliotekarien upplever dock vissa farhågor för att ett större nationellt ansvarstagande, som föreslås i strategin, ger den kommunala nivån ett skäl att minska sitt engagemang. ”Nej men vad bra så är det någon som löser det där med mångkulturen där, bra. Någon löser rättigheterna där. Men behöver ni göra någonting då?” Samtidigt ser bibliotekschefen i Ronneby att strategin redan har gjort skillnad för de kommunala biblioteksverksamheterna genom satsningarna ”Stärkta bibliotek” och ”Digitalt först”. Bibliotekschefen i Växjö har i sin tur redan haft god nytta av strategins förarbeten. Hen tror även att strategin kan användas vid skrivandet av biblioteksplanen.

Redan då, när det började komma alla de här arbetena runt omkring, så hade vi i den kommun där jag arbetade tidigare, i utvecklingsgruppen, så följde vi det arbetet rätt väl. För jag tänkte att vi kommer ha nytta av att ha läst på de här rapporterna och ha koll på vad som händer. För det kommer i vår nästa plan, alltså vi ser någonting här, det produceras någonting här, det kommer att bli någonting. För annars blir det inte rapporter av det. Och när själva förslaget kom kan man ju också se kanske någonting om vad en framtida plan också kommer att [innehålla].

Något som saknas i den Nationella biblioteksstrategin är ett förtydligande av folkbibliotekets demokratiska roll i det digitala samhället, menar bibliotekschefen i Ronneby. I dagsläget tar folkbiblioteket ett stort ansvar för att stärka medborgarnas digitala kompetens men har formellt aldrig fått det uppdraget. Detta gör det svårt att argumentera för kommunpolitiker att det är en roll som folkbiblioteket behöver ta och redan tar, menar bibliotekschefen i Ronneby.

Ja, alltså den digitala frågan är ju också viktig. Där vi ju önskade kanske mer att man skulle få uppdrag eller tydlig markering gentemot politiken att vi ger folkbiblioteken det uppdraget, att utifrån det demokratiska perspektivet jobba med den frågan. /.../Att någon säger att det digitala uppdraget, att jobba med det för att få medborgare i landet mer digitala och få en mer kunskap kring detta, det uppdraget ska ligga på folkbiblioteket. Det kan ju jag säga här, jag tycker att vi i Ronneby kommun ska jobba med det här, men det är ju inte säkert att våra politiker tycker det. Men får jag då stöttning uppifrån, någon annan högre upp kan säga att det här är jätteviktigt, då kan jag ju använda mig av det som grund till varför vi ska få medel eller varför det ska se ut så i vår biblioteksplan.

Merparten av intervjupersonerna är således eniga om att viktiga aspekter saknas i strategin. Samtidigt finns förhoppningar om att strategin ska leda till bättre nationell samordning i centrala frågor.

Bibliotekslagen

Samtliga intervjupersoner framhåller att det är viktigt att bibliotek är en lagstadgad verksamhet och att detta blir särskilt viktigt i kommunikationen med folkvalda politiker på regional respektive kommunal nivå. Ingen av intervjupersonerna upplever biblioteksverksamheten som direkt hotad men flera ser ändå ett behov av att påminna om att den ska finnas där enligt lag och att verksamheten har vissa lagstadgade uppdrag och prioriterade målgrupper. Regionbibliotekarien menar att bibliotekslagen tenderar att glömmas bort och att hen därför återkommande påminner om att den finns:

Alltså just när man jobbar med kulturpolitiker, en nämnd om man tänker som har utbildning och alltihop, då tycker jag ändå att det är viktigt att peka på att vi har inte bara skollagen, vi har också bibliotekslagen att förhålla oss till. Det här är ändå ett uppdrag som kommunen har i lagen och jag tror inte att man nog kan påminna om det faktiskt. Men, det sa min chef så där lite, att ja varför tar ni upp den hela tiden? Ja men det är nog ändå så att det är den som pekar ut riktningen. Jag vet inte, den kan säkert vara bättre också men jag tycker ändå att den är viktigt.

Både regionbibliotekarien och medarbetaren på regionbiblioteket har vissa farhågor för vilka konsekvenser kommunernas alltmer ansträngda ekonomier kommer att få för folkbiblioteken. Då är det bra att verksamheten är lagstadgad. "Det finns en lag på att det ska finnas helt enkelt. Det går liksom inte bara att plocka bort oss", säger medarbetaren på regionbiblioteket. Även bibliotekschefen i Ronneby menar att bibliotekslagen kan vara en garant för folkbibliotekens existens i den lokala kontexten. Hen menar att den har störst tyngd av styrdokumentet eftersom den är nationell och beslutad av riksdag och regering. Därmed är den överordnad det kommunala självstyret och bidrar till ökad likvärdighet mellan kommuner

Jag känner, den hävdar liksom vår existens på något vis och att vi, och det tycker jag är rätt viktigt att man har samma ingångsläge oavsett vad det är för kommun. Utan alla kommuner, alla folkbibliotek jobbar utifrån samma förutsättningar.

Bibliotekschefen i Tingsryd ser att verksamheter som inte är lagstadgade riskerar att försvinna eller inte prioriteras och menar därför att det är bra att den kommunala biblioteksverksamheten är just lagstadgad. Hen ser ett behov av att ge verksamheten tyngd i relation till andra chefer inom förvaltningen och i relation till politiker.

Jag får ju mycket frågan om bibliotek, när jag säger att jag jobbar på bibliotek och säger att jag är bibliotekschef, och för många... och då är det ju ändå... vad ska man säga... jag tror att den behövs vara lagstadgad på ett sätt just för att den är så viktig ... ge tyngd till den på ett sätt.

Flera av intervjupersonerna lyfter att det finns en okunskap hos folkvalda politiker om att det finns en bibliotekslag. Flera nämner att de har som strategi att alltid nämna eller informera om lagen för politiker och kollegor utanför bibliotekssektorn när tillfälle ges. ”[J]ag brukar säga att har jag tillfälle att prata inför politik eller nämnd så nämner jag alltid bibliotekslagen”, säger bibliotekschefen i Växjö. ”Jag har märkt att det inte är jättemånga som har hundra koll på den. Så det kan handla egentligen om e-böcker men jag pratar aldrig inför politiker utan att nämna bibliotekslagen, så ja det är viktigt”. Även medarbetaren på regionbiblioteket lyfter fram bibliotekslagen i presentationer och föredrag, både i syfte att legitimera biblioteken och för att synliggöra omfattningen av bibliotekets uppdrag.

Jag är ute med ett föredrag där jag pratar om framtidens bibliotek, där har jag alltid med den [lagen]. Jag har en lista på allt som står att vi enligt lag ska göra. /.../ för att också se hur brett och hur stort vårt uppdrag är. Så att jag återkommer ganska ofta till den och också för att legitimera vårt arbete. Så den återkommer jag till.

Intervjupersonerna anser alltså att det finns en okunskap om bibliotekslagen hos folkvalda politiker. Flera menar att bibliotekslagen behövs för att säkerställa att biblioteken fortsatt är avgiftsfria och finns kvar i varje kommun. Det finns behov av att ge verksamheten tyngd och legitimitet och detta kan lagen åstadkomma

Bibliotekslagens innehåll

Flera av intervjupersonerna lyfter att lagens skrivningar är viktiga som verktyg för att försvara bibliotekets verksamhetsinriktning. Bibliotekschefen i Växjö ser att lagen kan vara till stöd för att hävda riktigheten i vissa satsningar.

Det är ju det som lagen också är en väldigt skön hjälp till. Att det står här att vi ska göra så här och lagen följer det. Så underlättar ju det att man väljer att göra dom satsningarna, så det är en hjälp absolut.

Regionbibliotekarien tycker att det är viktigt att lagen säger att verksamheten ska vara avgiftsfri, i synnerhet då kommunernas ekonomi försämras. Hen hade önskat att förslaget till nationell biblioteksstrategin tydligare hade visat på bibliotekens andra värden, i synnerhet deras betydelse för demokratin. Nu får istället bibliotekslagen garantera att det uppdraget kan utföras.

Det var ju det man hade hoppats lite på strategin att den på något vis skulle visa värdet av hur viktigt det är att ha bibliotek. Och då är det inte bara värde i pengar utan integration eller vad det nu är, utan värde i fri tillgång till information och litteratur. Och att det är det värdet som man måste förstå, att det är viktigt för demokratin och då är det bra att lagen finns som ett stöd när det kärvar.

Flera av intervjupersonen uttrycker viss oro för att det just ska ”kärva” och att biblioteken kan komma att bli mer politiskt omdiskuterade i en nära framtid. I relation till en tuffare budget uttrycker bibliotekschefen i Växjö att ...

...man brukar vara rätt överens men det kanske är brukade, det jag vet inte. Det har traditionsenligt inte varit något som man har jättestora politiska, utan vi kan tuffa på. Men huruvida det alltid kommer att vara så det låter jag vara osagt.

Regionbibliotekarien sneglar mot Frankrike och varnar för att politiska strömningar kan komma att vilja påverka biblioteken. Hen menar att det redan har uppstått diskussioner kring litteraturval och programverksamhet.

Det här med att det ska vara allsidigt och obundet och så. Det kan komma stämningar att man vill in och styra i, det ser vi ju i Frankrike, är ett exempel på det. /.../Den [lagen] pekar på prioriterade grupper. Den visar på det här med obundenheten och så och det märks ju nu att vi har haft nytta av den. För några år sedan var det ju inte någon diskussion om vad litteraturen fick lov att innehålla och programverksamheten, om man skulle upplåta sina lokaler till vissa grupperingar eller inte.

Bibliotekschefen i Ronneby har inte upplevt att hen har behövt försvara arbetet med de prioriterade målgrupperna gentemot kommunpolitiker i Ronneby. Däremot nämner hen chefskollegor på andra orter som har fått propåer från de folkvalda om att ändra i den kommunala biblioteksplanen gällande arbetet med mångfald. Bibliotekschefen i Ronneby menar att det är viktigt att använda sig av bibliotekslagen om eller när bibliotekens verksamhet blir ifrågasatt.

Framförallt tycker jag att vi kan använda oss av den, alltså den säger att man ska ha ett bibliotek, ett folkbibliotek. Den säger ju inte hur, i vilken omfattningen varken var det gäller media eller hur många personer som ska jobba på ett folkbibliotek i en kommun. Men det är ändå ett väldigt bra styrdokument gentemot dom lokala politikerna där man kan hävda att vi faktiskt har en bibliotekslag som säger det här och det här och dom målgrupperna ska vi jobba emot. Att vi kan ha det, framförallt mot dom lokala politikerna.

Även medarbetaren på regionbiblioteket tror att frågan om vilka grupper biblioteken ska jobba emot kan ställas på sin spets framgent. Då är det viktigt att lagen finns och är tydlig med vilka grupper som är prioriterade.

[Lagen] kan komma att bli ännu viktigare i det samhälle vi ser framför oss just nu där man vill dra ner i vissa kommuner som vi ser i våra områden. Där politiska strömningar vill dra ner på kulturen för kulturen är så pass viktig. Då tror jag lagen kan bli ännu viktigare för det står faktiskt i lagen vilka grupper vi ska

jobba mot och så. Det är ingen kommun som kan säga att dom här grupperna ska vi inte jobba emot.

Det framstår alltså i intervjuerna som att bibliotekslagens skrivningar, i synnerhet om demokrati och prioriterade målgrupper, är centrala och kan bli än mer viktiga i tider av ekonomisk instabilitet och politisk turbulens. Flera av intervjupersonerna uttrycker en viss oro inför framtiden och ser att bibliotekets verksamhet kan komma att drabbas av neddragningar men också politiseras i högre utsträckning än tidigare.

Bibliotekens roll och uppdrag

Trots orosmoln ser Regionbibliotekarien positivt på bibliotekets roll i samhället. Flyktingmottagandet 2015 visade att många bibliotek är flexibla, modiga och snabbt kan ställa om sin verksamhet. Något som även medarbetaren på regionbiblioteket instämmer i.

Vi såg nu när vi hade den stora invandringen för att par år sedan hur biblioteket tog en samhällsroll som ingen annan tog tror jag nog, skulle jag nästan vilja säga. Den är väldigt tydlig där vi ställde om och gjorde en verksamhet väldigt snabbt och det tror jag vi är duktiga på.

Medarbetaren på regionbiblioteket ser att det demokratiska uppdraget har blivit mer uttalat och att biblioteket tydligare blivit en demokratifrämjande aktör. Även bibliotekschefen i Växjö lyfter det demokratiska uppdraget, vilken hen kopplar till bibliotekets roll som en mötesplats.

För mig är det mycket ett alltså vårt demokratiuppdrag är oändligt viktigt och då är det både den här mötesplatsen som dom här låga trösklarna som vi har ingen annanstans vi kan träffa utan att ha liksom det finns inga direkta sådana platser

Läsfrämjande lyfts av samtliga chefer som ett centralt uppdrag för folkbiblioteket men det är inte den rollen man uppehåller sig vid i intervjuerna. Bibliotekets roll som mötesplats betonas av samtliga kommunala bibliotekschefer. Bibliotekschefen i Tingsryd ser biblioteket som ett nav i centrala Tingsryd. Lokalen har just renoverats med en tydlig idé om att biblioteket ska kunna utgöra en så kallad "tredje plats" för Tingsrydsborna.

Mötesplats börjar bli så uttjat men det är ju det, det är vad vi är det är så många människor som kommer till oss med olika oss med olika frågor, problem, funderingar, vill ha hjälp eller vill bara sitta själv. Så jag har hakat upp mig lite grand på det här Third Places begreppet för det är så oerhört viktigt idag.

För bibliotekschefen i Tingsryd är utlåningen av böcker bara en av många roller som biblioteket har och det måste också avspeglas i biblioteksrummet.

Före renoveringen var det bokhylla, bokhylla, bokhylla och mer bokhylla. Man gick så här trånga gångar med böcker. Det var bara för ett år sen. Och då blev jag lite så, nej men vi har ju så många andra uppdrag, så måste ju dom andra uppdragen, måste ju synas på rummet. Att det måste vara en förutsättning för det och just det här med third places att det ska vara också ett ställe man kan gå till med låga trösklar. Det ska inte kosta några pengar, man ska kunna mötas, prata. /.../ Vi är ju här för Tingsrydsborna, dom som bor i Tingsryd och det är ju jätteviktigt med en sån mötesplats. /.../vi kan inte låtsas vara, jag vet inte, vi är inget danskt meröppet bibliotek

Medan bibliotekschefen i Tingsryd betonar den tredje platsen ser bibliotekschefen i Ronneby hur mötesplatsen i hans kontext kommit att handla mycket om arbetet med digital kompetens, digital inkludering och samhällsintegration generellt. Den digitala utvecklingen har inneburit att många samhällstjänster nu ska utföras digitalt. Samtidigt lägger på många fysiska kontor för exempelvis banker, arbetsförmedling, migrationsverket och försäkringskassan ner, vilket utesluter möjligheten att fråga en fysisk person om hjälp. Kvar på orten finns biblioteket som blir platsen dit man söker sig för att fråga när alla andra dörrar har stängts.

Alltså vi är den här mötesplatsen. Man kommer till oss för att få stöttning i det digitala. Mycket tydligt med dom nya medborgarna som har kommit som ska ta ut blanketter från migrationsverket och som inte riktigt klarar språket och det finns ingen annan att fråga. Och även äldre, alltså när bankerna säger att här har du din dosa du betalar dina räkningar på egen hand. Det finns grupper i samhället som inte riktigt fixar det. Du och jag har ju inga problem, vi tycker det är jätteskönt att göra det hemma på kvällarna och så men det finns människor som inte klarar av det. Och dom har, alltså vi har ju haft det har ju kommit folk med en kartong med en ny Ipad man har fått kanske av barnbarnen eller så undrar man, hur gör jag? Hur kan man... vad ska jag ha den här till? Och hur kan jag börja använda den? Hur stoppar jag in sim-kortet i ...så sådana där enkla frågor. Man vet inte hur man gör och då finns det ingen annan att fråga och då kommer man till biblioteket. Så där spelar ju vi en jätteviktig roll.

Samtidigt finns inte förståelsen hos lokala politiker för att biblioteket får ta ansvar för denna typ av ärenden.

Och där tror inte jag att våra politiker, för det märkte jag i dialog med vårt nya kulturutskott att dom har inte riktigt, dom ser inte det. Dom vet inte riktigt att dom frågorna landar i bibliotekets knä men det känns som att vi har, vi har ju, vi är en mötesplats. Vi har studenter som kommer hit och studerar, vi har ungdomsgrupper som kommer hit efter skolan och så, så att vi är ju den här mötesplatsen.

Regionbibliotekarien ser att förändringar av biblioteksrummet och en ökad öppenhet i biblioteksorganisationen kan bidra till att stärka bibliotekets roll och verksamhetens legitimitet i samhället. Detta kan i sin tur vara viktigt för att rädda fler små bibliotek från nedläggning.

Att faktiskt ha personliga möten för det är ändå en av bibliotekets viktigaste, det är ju den där att du får träffa någon annan människa som inte skriver in dig, mer än kanske för ett lånekort men det är klart att det här med ekonomin det är ju en fråga och därför är det ju så otroligt viktigt att visa på vad biblioteket kan åstadkomma och jag tycker att kreativa rummet är ett väldigt bra exempel på det. Att det lilla biblioteket kan plötsligt bli någonting som man ser inte bara som. Det här med att lägga ner ett bibliotek är ju alltid svårt men att det inte bara blir den där lokalen dit man går för att låna böcker utan att det får en annan viktigare betydelse i lokalsamhället. Då tror jag det blir mycket lättare att behålla dom. Och att man måste vara öppen för det som biblioteksorganisation, att man måste bjuda in, man måste våga släppa kontrollen över vissa saker och så. Och det tänker jag att det kanske är lättare att göra det om man känner att det är många som tycker att det här är viktigt. Då kanske man vågar ha det mer öppet.

Bibliotekschefen i Ronneby pekar på det starka stöd som biblioteksinstitutionen har och på symbolvärdet med ett bibliotek från ett lokalt perspektiv.

Vi har ju ett starkt stöd. Undersökningar visar ju att man har ett stort förtroende för bibliotek så att säga, därmed inte sagt att man går till biblioteket. Men det blir ju, alltså uppmärksammas i media när det sker besparingar och så i andra kommuner också, man märker det att när man skär ner på ett filialbibliotek till exempel, som har gjorts under några decennier här nu då så blir det ju en lite folkstorm ändå. Man känner att lägger ner, man lägger ner posten och så lägger man ner affären och sen biblioteket. Att det är viktigt ur ett lokalt perspektiv att man ändå har ett bibliotek även om man inte besöker det

Trots starkt stöd och det viktiga symbolvärde som folkbiblioteket har ser regionbibliotekarien att biblioteken inte är riktigt trygga med den kärnverksamhet, till exempel mötesplatsen, som handlar om andra saker än att låna ut böcker. Hen känner också en oro för vad kommunernas allt sämre ekonomi kan innebära, i synnerhet för bibliotek i avfolkningsbygd. Då kan digitaliseringen vara en väg att nå ut, trots begränsade resurser. Medarbetaren på regionbiblioteket har en mer skeptisk syn på bibliotekets framtid. Hen menar att biblioteket behöver förändra sig för att vara fortsatt relevanta.

Har jag en positiv bild om det finns bibliotek om 20–30 år? Nej jag vet inte. Vi måste våga tänka tanken att dom inte finns. Det tror jag är det enda sättet att rädda biblioteken

Denna bild är medarbetaren på regionbiblioteket ensam om att ge uttryck för. Övriga intervjupersoner stannar vid att det finns skäl att försvara och legitimera bibliotekens verksamhet och lyfter istället att biblioteket har ett viktigt symbolvärde och en stor trovärdighet hos allmänheten. Bibliotekets roll i samhället beskrivs genomgående som en demokratisk mötesplats av stort värde för lokalsamhället.

5. Nationella perspektiv

För att komplettera rösterna från regional och kommunal nivå har intervjuer genomförts med två tjänstemän från Kungliga biblioteket som arbetar med nationell samordning och en projektledare nationsomfattande projekt, förlagt på Kungliga biblioteket, riktat mot personal på folkbiblioteken. Även en företrädare för en intresseorganisation för svenska bibliotek har intervjuats.

Perspektiv på den kommunala nivån

Samtliga som intervjuats på nationell nivå ser det som positivt att det ska finnas kommunala biblioteksplaner. De uppfattar också det har skett en utveckling som innebär att en viss skepsis på kommunal nivå nu förbytts mot en positiv syn på biblioteksplaner hos aktörer på kommunal nivå.

[B]åde [tjänsteperson 2] och jag, vi träffar ju bibliotekschefer i alla möjliga sammanhang. Jag träffar i princip ingen som är negativ nu för tiden men i början när jag hade det här uppdraget då var det ju dom som sa, att vi vill inte ha en plan. Nej varför inte det då? Nej men då har vi målat in oss i ett hörn. Vi är fria att utforma vår verksamhet på ett annat sätt om vi inte har en biblioteksplan. Då var det biblioteket som inte ville ha då. Det argumentet har jag inte hört på ett bra tag nu utan dom flesta säger att dom har nytta av sin biblioteksplan.

Tjänsteperson 1, KB

Tjänsteperson 1 menar, tvärt emot vad vissa bibliotekschefer inledningsvis befarade, att biblioteksplanerna, snarare än att låsa folkbiblioteken vid en viss inriktning, har varit viktiga för att verksamheten ska kunna fortsätta att utvecklas. Hen skönjer en förändring av de kommunala biblioteksplanerna mot att bli mer utvecklingsinriktade och framåtsyftande. Detta menar hen delvis har sin grund i bibliotekslagens uppföljningsparagraf, paragraf 18:

[O]m man inte har en biblioteksplan, då blir det ganska mycket statisk verksamhet. Det blir ett upprätthållande av... Det blir ett förvaltande av någonting som man uppnådde när politikerna en gång gjorde en satsning. Sen blir det mycket att hålla det kvar, att inte förlora det man en gång har fått. Men dom flesta biblioteksplanerna som har kommit dom här senaste åren dom är ju utvecklingsinriktade dom har ju en riktning – man är på väg någonstans man ska transportera sig från en punkt till en annan under planperioden. Jag tror inte att vi hade sett den typen utav planer om vi inte hade haft paragraf 18.

Tjänsteperson 1, KB

Tjänsteperson 1 identifierar ytterligare en förändring av biblioteksplanernas utformning över tid, vilken består i att biblioteksplanerna kommit att bli mer lokalt förankrade och anpassade. Detta samtidigt som de är tydligt förankrade i bibliotekslagen:

Och där tycker jag att medvetenheten, man har blivit mycket bättre på att en biblioteksplan behöver vara skriven utifrån sin egen kommuns förutsättningar. Dom första åren vi hade det här uppdraget då fick jag ofta frågan, men kan du visa mig en riktigt bra biblioteksplan, ungefär som att man vill kopiera den. Och vi har alltid sagt att nej, vi värderar dom inte på det sättet. Jag kan inte ge dig det. Men här kan du titta, här finns allihopa. Liksom titta på några stycken. Den frågan kommer ju ytterst sällan nu. Och både vi på KB och i regionerna har ju pratat väldigt mycket om den lokala förankringen och förutsättningarna. Man måste ju ta reda på hur ser det ut i kommunen innan jag gör prioriteringarna. Så att jag tycker att den biblioteksplanen, den kommunala biblioteksplanen, blir ju den lokala anpassningen av det lagen säger. Den är mera generaliserande men det börjar och slutar i lagen

Tjänsteperson 1, KB

Tjänsteperson 2 påpekar att de lagreglerade biblioteksplanerna påverkat likvärdigheten i bibliotekssverige på ett positivt sätt:

[D]om här styrdokumentet, jag tycker dom har ökat likvärdigheten. Det är ju också någonting som man talar mycket om i strategin, att man ska öka likvärdigheten. Även om det inte ska se exakt likadant ut så har nog dom här styrdokumentet, både lagen och planen, hjälpt till i det här sammanhanget och det är ju viktigt.

Tjänsteperson 1, KB

Biblioteksplanen och de folkvalda

Flera av de som intervjuats betonar att processen med att ta fram planen är viktig. Detta är en aspekt av biblioteksplanearbetet vars betydelse har som förtydligats över tid, menar tjänsteperson 2:

Jag var ju regionbibliotekarie tidigare och i början då, när planerna kom, så var det mycket protester och dom ville ha hjälp och så vidare. Och det var ju många som la det på konsulter också. Det finns väl dom som gör det fortfarande också kanske, men efter ett tag så kom chefen och sa att det är en sådan otrolig fin och bra process när vi tar fram biblioteksplanen. Så bara det arbetet är det värt att ha ett krav på oss att göra en biblioteksplan. Både bland medarbetare och sen förankringsarbetet. Och särskilt i dom kommuner där det tas i flera nämnder och så där, det är ju en spridningseffekt i kommunen som är positiv för vår verksamhet.

Tjänsteperson 2, KB

Även tjänsteperson 1 understryker att processen med att ta fram en biblioteksplan fungerar som en viktig kanal för kommunikation om bibliotekets verksamhet med de kommunala politikerna. För att fatta beslut om biblioteksplanen krävs att lokalpolitikerna sätter sig in i verksamheten, vilket de annars kanske inte skulle tagit sig tid att göra i samma omfattning. Hen ser framtagandet av biblioteksplanen som

...en lärprocess för dom politiker som är inblandade för nu måste dom ta ställning till sakfrågan på ett helt annat sätt än vad dom gjorde tidigare när det bara var budgetfrågor. Nu måste man ju säga om man tycker att det ska vara så eller så sätt och särskilt om man bär med sig prioriteringar eller målsättningar från en kommunal utvecklingsplan och just den här kommunen ska agera enligt agenda 2030 då måste ju politikerna var med och tycka lite om hur biblioteket ska förverkliga det.

Tjänsteperson 1, KB

Tjänsteperson 2 på KB tror att biblioteksplanen kommer att bli mer uppskattad av de kommunala bibliotekscheferna just för att den kan fungera som ett verktyg för att nå och engagera det kommunala styret:

[J]ag tror att den förändringen som har skett när jag har varit ute i kommuner, det är ju att de börjar uppskatta biblioteksplanen för att den faktiskt gör lite skillnad i kommunen. Det är rätt svårt rent hierarkiskt för biblioteken, att för en bibliotekschef att göra sin röst hörd, och då är ju biblioteksplanen nästan det enda som kommer enda upp i både den politiska och tjänstemannanivån.

/.../

att det tas så högt upp som möjligt. Vi har ju sett några exempel där det diskuteras att man hellre vill att det ska gå neråt i organisationen, Så är ju inte det riktigt bra om det sker för det försvagar ju bibliotekets hela ställning. Jag tror det är lättare att stänga viss verksamhet och så där om inte den här typen av saker beslutas av högsta organet.

Tjänsteperson 2, KB

Företrädaren för intresseorganisationen berörs endast i mycket liten utsträckning av de kommunala biblioteksplanerna i sitt arbete. Dock ser hen också att de, rätt använda, kan ha en påverkan på relationen mellan folkbiblioteket och den lokala politiska styrningen. Dock ifrågasätter hen huruvida kommunikationen faktiskt fungerar:

Sen tror jag att biblioteksplanerna är jäkligt bra om man använder dom och om det faktiskt är så att politiken är engagerad i dom så att man inte sitter och skriver en biblioteksplan för sig själv, vilket jag tror är fallet i många, många fall.

Företrädare intresseorganisation

Även projektledaren ser det som ”en styrka att ha ett dokument som är antaget, även om det många gånger är väldigt övergripligt och luddigt”. Framförallt menar hen att det är viktigt att kunna hänvisa till styrdokument för att kunna motivera vissa val:

Så här står det i lagen, så här står det i våran plan och så bygga verksamhet runt i kring det annars kanske det är lätt att vissas saker kommer minoritetsspråk eller andra saker som man tycker amen det är inte så många som frågar efter det.

Projektledare, nationellt projekt

Sammanfattningsvis betonar alltså de intervjuade aktörerna på nationell nivå den kommunala biblioteksplanens funktion som instrument för att kommunicera och engagera den lokala politiska nivån i bibliotekens verksamhet. Denna roll får större utrymme i intervjuerna än den interna strategiska och styrande funktionen hos den kommunala biblioteksplanen.

Perspektiv på den regionala nivån

Den kulturpolitiska förändring som införandet av samverkansmodellen inneburit har varit mest framträdande på den regionala nivån i det svenska biblioteklandskapet.

Tjänsteperson 1 beskriver att modellen först möttes med viss skepsis från bibliotekssektorn men att inställningen förändrats över tid och nu är mer positiv:

[A]lltså jag tycker nog att det blir bättre och bättre och mer och mer positivt /.../. Det knorret som var precis när den modellen infördes, det har ju tystnat helt och hållet för då var det ju liksom oro och hur ska biblioteken in i modellen?

Tjänsteperson 1, KB

Företrädaren för intresseorganisationen har en liknande bild av hur attityden till samverkansmodellen har utvecklats:

I början var det ju väldigt många som var negativa men jag upplever inte, jag kan nog säga att jag inte har hört någonting negativt utan snarare att det skulle vara väldigt konstigt om biblioteken inte ingick i samverkansmodellen.

Företrädare för intresseorganisation

Tjänsteperson 1 beskriver de första åren i samverkansmodellen som turbulenta, framförallt till följd av frågor bibliotekens organisatoriska placering på regional nivå ” där var det väl lite jobbiga grejer som behövde övervinnas. Nu tycker jag inte att jag hör så mycket klagomål på det heller, att man ligger på fel ställe organisatoriskt” (Tjänsteperson 1, KB). Samtidigt tillstår hen att det fortfarande finns vissa problem i mötet mellan den regionala biblioteksverksamheten och samverkansmodellen:

Det är fortfarande knöligt med biblioteken in i modellen därför att en regional biblioteksverksamhet träffar väldigt lite slutanvändare eller har väldigt lite verksamhet mot slutanvändarna och det har ju dom andra, alltså dom andra konstformerna. Så att när man kommer till uppföljning, alltså när vi sitter i uppföljningsgruppen då blir det alltid väldigt svårt att hitta på någon typ utav uppföljning som funkar för alla utan då blir det väldigt så här att det funkar för sex men den sjunde kan inte svara på dom frågorna så att det märks ju att biblioteksområdet alltså den biblioteksverksamheten sticker ut lite i samverkansmodellen.

Tjänsteperson 1, KB

Projektledaren ser också att idén med samverkansmodellen inte alltid är anpassad för folkbibliotekens roll och uppdrag. I synnerhet är bristen på likvärdighet ett problem som samverkansmodellen inte löser:

Alltså tanken med olikheterna i Kultursamverkansmodellen det är ju att varje region ska kunna profilera sig. Men just inom biblioteksverksamheten kan man ju profilera sig som ett bibliotek men ändå ha en likvärdig tillgång till information och

medier. Så inom biblioteksvärlden är det en problematik att dom ekonomiska förutsättningarna och dom organisatoriska förutsättningarna är så olika. Sen får man ju då andra samarbeten men ofta blir det ju då att biblioteken får gå in och göra andra saker eller får ägna uppmärksamhet åt andra frågor som inte berikar den egna verksamheten lika mycket. Så ibland tar det kraft ifrån att samla inom det just det egna fältet. Den egna professionen kan bli lidande litegrand på det, ibland beroende på hur det är uppbyggt och hur det fångas upp. Det finns regioner som är jättenöjda med samarbetet och det finns dom regioner där det ställer till med vissa svårigheter.

Projektledare nationellt projekt

Företrädaren för intresseorganisationen menar att tanken med samverkansmodellen är god då den erbjuder en inkluderande form av styrning i ett system där flera olika politiska nivåer ska samarbeta om gemensamma frågor och projekt. Med utgångspunkt i egna erfarenheter av projektsamverkan inom bibliotekssektorn ser hen att det är viktigt att beslut fattas på rätt nivå för att nå legitimitet:

Jag tycker att tanken är ganska god. Hur det sedan har blivit i praktiken det är ju inte riktigt överensstämmande med tanken. Det här med att styra är väldigt, väldigt svårt. Jag kom ju på idén med [nationellt projekt] från KB. Det var ju för att vi ville styra biblioteksfrågorna i strategin och för att uppmärksamma dom regionala biblioteken. Och det var ganska lätt, vi var väldigt noga med att vi ska bara komma med själva idén och sedan måste dom fylla det med innehåll. Och nu har jag förstått efteråt att det har varit jättesvårt för dom att jobba med det här för att den kom från fel håll. [Det] kom från KB och det kom uppifrån. Regionerna tyckte att det var svårt att få med folkbibliotekscheferna för dom vill minsann bestämma själva. Så dom har varit jättegglada, regionbiblioteken har sagt att det var en skitbra idé, det har funkat bra men den kom från fel håll. Så jag tror det är med att saker och ting kommer från rätt håll blir väldigt, väldigt viktigt. På så sätt tror jag faktiskt att samverkansmodellen är jättekligt bra just för att det samverkas och det tröskas igenom sen tror jag att även många känner att det är en väldig frustration i den här enorma byråkratin som det blir utav det.

Företrädare för intresseorganisation

Tjänsteperson 1 på KB menar att trots att samverkansmodellen har inneburit ett visst organisatoriskt skav för regionbiblioteken så har den samtidigt bidragit till att öka den regionpolitiska medvetenheten om bibliotekens verksamhet.

Samtidigt så har det gynnat regional biblioteksverksamhet att vara i modellen alltså man har ju verkligen fått upp den

*politiska diskussionen, man har fått upp medvetenheten,
kunskapsnivån*

Tjänsteperson 1, KB

En del i stärkandet av den politiska medvetenheten ligger i arbetet med den regionala kulturplanen och även den regionala biblioteksplanen. Tjänsteperson 2 på KB menar att ”inflytandet från myndigheterna är större i kulturplanen än i [den regionala] biblioteksplanen”. Samtidig menar tjänsteperson 1 att kulturplanen utvecklats till en plan på hög strategisk nivå ”där kan man ju ha två eller tre frammejade mål som står i kulturplanen. Det skulle ju aldrig räcka som styrning för en regional biblioteksverksamhet”. Det är också svårt att utifrån en så abstrakt plan bedöma huruvida verksamheten uppfyller de nationella kulturpolitiska målen. Då har den regionala biblioteksplanen större konkretion:

Går man sedan in i den regionala biblioteksplanen så hittar man dom prioriteringarna och så ligger det en och en halv, två sidor text som utvecklar vad det egentligen betyder konkret liksom, som man ska göra. Så om regionala biblioteksplanen inte fanns, och det händer ju att vi får lov att bedöma en kulturplan när det inte finns en aktuell regional plan, då har ju vi extremt lite och gå på. Då kan ju inte vi säga amen dom kulturpolitiska målen är uppfyllda eller inte utan då måste vi begära kompletteringar. Så vi behöver nästan alltid gå till den regionala biblioteksplanen för att checka av både dom kulturpolitiska målen och bibliotekslagens prioriterade grupper och se att man har ett arbete med alla dom grupperna.

Tjänsteperson 1, KB

Den regionala kulturplanen och den regionala biblioteksplanen kompletterar således varandra. I synnerhet den regionala kulturplanen och regionbibliotekets arbete med dess framtagande inom ramen för samverkansmodellen anses positivt för biblioteksverksamheten, enligt intervjupersonerna då det stärker regionbibliotekets position och synlighet i relation till den regionala politiska nivån.

Den regionala biblioteksverksamhetens förändrade roll och uppdrag

Kultursamverkansmodellen inriktning, liksom det uppdrag som formuleras för de regionala biblioteksverksamheterna i den bibliotekslag som började gälla 2014 tillskriver dessa ett tydligt utvecklande och strategiskt uppdrag, vilket skiljer sig från verksamhetens tidigare roll.

TPI: [D]et ju också två saker som har hänt samtidigt så det är lite svårt att bena ut vad som är vad eftersom bibliotekslagen blev mycket tydligare med att regional biblioteksverksamhet är en strategisk biblioteksverksamhet som är mer om kompetens, uppföljning omvärldsbevakning. Och så samtidigt

kultursamverkansmodellen som också är mer strategiskt inriktad. Och kompletterande medieförsörjning försvann ut ur bilden ungefär samtidigt så dom har ju gått till att bli, nu heter man utvecklingsledare istället för konsulent och det har ju hänt ganska mycket liksom på hur dom jobbar, sättet att jobba har ju blivit väldigt förändrat och profilen på den som jobbar för regional biblioteksverksamhet är ju annorlunda jämfört med innan dom här två förändringarna

TP2: det är sant

TP1: så det är svårt att säga ja men det här kom av bibliotekslagen och det här kom av samverkansmodellen för dom sammanfaller ju i tid

En ytterligare problematik som tas upp av tjänsteperson 2 är statens övertagande av den kompletterande medieförsörjningen som tidigare var den regionala biblioteksverksamhetens ansvar. Hen ser att den rollen inte riktigt kan axlas av universitetsbiblioteken och att ett tomrum uppstått till följd av förändringen i bibliotekslagen:

Det finns ett glapp här som har uppstått i och med förändringen i lagen 2014 där att medieförsörjningen ska skötas av staten bara egentligen, eller den kompletterande medieförsörjningen, och det är inte helt naturligt för universitetsbiblioteken att göra det dom har ju restriktioner på viss litteratur och så är och förlita oss helt och hållet på ett depåbibliotek som bygger på utgallrade böcker från kommunerna. Det är ju inte en hållbar verksamhet på sikt, det är lite... Jag vet inte om lag om dom tänkte att dom tänkte när dom skrev lagen att det är så digitalt nu så att vi kommer att ta det här steget inom en väldigt när framtid men fortfarande är det ju fruktansvärt mycket böcker som skickas fram och tillbaks och om då inte går att få tag på så uppstår ju ett problem. Kommunbiblioteken har ju blivit bättre och bättre på att anpassa det och hur man gallrar man ser nästan inte dom här gamla typerna av biblioteken som har massvis med böcker dom har ju ett mindre bestånd

Tjänsteperson 2, KB

Tjänsteperson 2 på KB menar att vissa med lång erfarenhet inom den regionala biblioteksverksamheten saknar den gamla ordningen med länsbibliotekarier, men att acceptansen för den nya ordningen börjat sprida sig. Samtidigt består fortfarande sökandet efter en ny roll och i denna process har olika regioner kommit olika långt:

Jag skulle säga det att den regionala biblioteksverksamheten dom iallafall vissa söker fortfarande sin roll i den här nya

världen det tror jag dom har inte kommit på och vi var ju olika med att ha tagit det här steget till utvecklingsverksamhet mellan landsdelarna det får man nog säga så det är nog problem på en del ställen det tror jag.

Tjänsteperson 2, KB

Även projektledaren påpekar att det förändrade uppdraget har påverkat de regionala biblioteksverksamheterna organisatoriskt, vilket innebär att dessa verksamheter kan se väldigt olika ut på olika platser i landet.

Det är jättestora skillnader. Det är skillnader på den regionala nivån för det första hur man har organiserat den regionala biblioteksverksamheten. vad dom har för mandat att jobba och det återspeglar sig också i hur samarbetet ser ut inom den regionen. Så det ser väldigt olika ut på olika håll. Olika förutsättningar med Stockholm, Skåne, Västergötland som är jättestora regioner med många kommuner har ju sin problematik. Och Skåne har ju en väldigt liten regional biblioteksverksamhet som går ut mycket på att stödja utveckling med projektmedel där dom [kommunerna] får vara självstyrande och där dom inte lägger sig i processen mer än att vara inne i processen och vara inne i samarbetet och håller ihop samarbetet i länet som man gör till exempel i Norrbotten, Östergötland. Det är vissa sådana här kluster som man har på olika håll.

Projektledare nationellt projekt

Projektledaren menar att det finns en utmaning att samordna regionbiblioteken nationellt, som exempelvis i det projekt hen leder då den kommunala självstyrelsen i viss mån förstärks av samverkansmodellen

Alla regioner jobbar ju olika i olika faser och så men vi har ändå ett samarbete kring det här. Dom regionala har också en egen samordnare /.../ för att samordna det regionala. Dom är ju annars 20 autonoma, egna i kultursamverkansmodellen och dom regionerna jobbar mot sina kommuner och har sitt mandat där enligt lagen, men inte enligt kommunernas självbestämmande så det är ju mycket komplexitet i det hela.

Projektledare nationellt projekt

Trots komplexiteten som den kommunala självstyrelsen innebär ser tjänsteperson 2 att det finns stora vinster med strukturen i det svenska bibliotekslandskapet:

Vi har ju bra relationer, tycker vi, med de regionala biblioteksverksamheterna och dom sitter där i mitten emellan och har en viktig funktion. Och det är ju många verksamheter som vi jämför oss med, inte minst då skolan som inte har den här regionala möjligheten vilket gör att utnyttjar man det rätt så kan man ställa om sig väldigt snabbt och man kan bilda grupper man kan sprida information och så vidare. Det är ju en klar fördel med hur strukturen är inom biblioteksvärlden.

Tjänsteperson 2, KB

Tjänsteperson 1 på KB menar att det finns stora samordningsvinster med att den nationella och regionala nivån i bibliotekssverige samarbetar. Hen lyfter fram det nationella kompetensutvecklingsprojekt som KB och regionbiblioteken driver tillsammans för att exemplifiera vinsterna med en sådan samordnad styrning:

[Projektet har] visat hur bra det blir när vi samverkar och verkligen flätar ihop oss med varandra. När man har ett sånt här stort projekt med två projektledare, en på KB och en på regionen, och man driver det som ett helt gemensamt projekt, det visar ju vilken otrolig vinst det blir av att man har lite olika roller och lite olika positioner, liksom flätar ihop sig som man har gjort i det projektet. Där finns det ju en omedelbarhet som KB inte alltid kan ha i sina projekt när vi har en annan typ av samverkan där man är var och en för sig, och så ska man in i någonting som är gemensamt. Här finns det ju en omedelbar återkoppling direkt. Det är inga långa vägar och det här projektet har liksom kunnat, det är en fingertoppskänsla som inte skulle kunna ha funnits annat än om man gör det så precis just så som vi gör det. /.../ Det finns ingen asymmetrisk maktfördelning eller någonting sånt som det annars kan bli från myndigheten och så sitter man med några som liksom steget under utan det är en jämbördig, man är på samma nivå.

Tjänsteperson 1, KB

Sammanfattningsvis lyfter ser de aktörer som intervjuats på nationell nivå att det finns stor potential i samarbeten mellan nationell och regional nivå. Den komplexitet som den kommunala självstyrelsen kan innebära för olika former av styrning och samordning kan övervinnas av genomtänkt samverkan som inte innebär statlig toppstyrning.

Bibliotekslagen

Samtliga aktörer på nationell nivå som intervjuats för studien understryker i olika grad att bibliotekslagen är viktig och att det är av betydelse att biblioteken är en

lagstadgad verksamhet för att motverka ifrågasättanden av verksamheten och dess prioriteringar och inriktning.

Det är en styrka och det är någonting som man återkommer till hela tiden när man alltid blir ifrågasatt i olika sammanhang att det måste finnas i varje kommun, det här demokratiska uppdraget och fri åsiktsbildning och att kunna stimulera intresset för litteratur och kultur och att göra det tillgängligt för prioriterade grupper.

Projektledare nationellt projekt

Tjänsteperson 2 på KB menar att bibliotekslagen är det viktigaste styrdokumentet för folkbibliotek och understryker särskilt dess roll som garant för vissa verksamheter och frågor:

[D]et är den man hänvisar till prioriterade grupper osv. den man har en utgångspunkt i den och lagen är ju. Det hör vi ju till exempel om det här med skolbibliotek, hur diskussionen går. Det står inte i skollagen, det står inte i bibliotekslagen om bemanning till exempel osv. Då är den körd den frågan egentligen. Men det här med prioriterade grupper har ju fått ett lyft sen det kom in i lagen det måste jag ju säga.

Tjänsteperson 2, KB

Även tjänsteperson 1 på KB pekar på hur lagen kan balansera lokala politiska beslut och trygga bibliotekens fortsatta verksamhet

[V]i märker ju det i kommuner, där det då har blivit liksom en politisk skiljelinje till exempel mångspråklitteraturen. Den här möjligheten att vända tillbaka till lagen och säga ja men det står ju här i lagen, det är klart och tydligt uttryckt, det är en av dom prioriterade grupperna. Hade vår bibliotekslag inte varit så här tydlig då hade det nog rykt i många kommuner där det fortfarande finns kvar. Nu vet ju inte vilka frågor det kan vara i framtiden som blir som den här frågan. Jag tror knappast kommunpolitiker är beredda att lyfta bort barnen men jag tycker att när man pratar och när bibliotek resonerar i sociala medier och när man är ute på konferenser, alla förankrar sig i lagen. Det är där det börjar och slutar på något sätt. Man lägger ju biblioteksplanen som ett lager emellan. Det är ju det som konkretiserar lagen i just dom här kommunerna.

Tjänsteperson 1, KB

Företrädaren för intresseorganisationen tycker att bibliotekslagen är viktig men är också kritisk till både hur den används och till dess effekter på biblioteksväsendet:

Jag kan ibland tycka att den är ett hinder därför att många använder bibliotekslagen ... så fort man kommer in i att diskutera någonting så hamnar man i vad säger lagen. /.../ man liksom man kör dom här paragraferna som ett mantra.

Företrädare för intresseorganisation

Hen menar vidare att lagen inte har den balanserande effekt på den lokala styrningen som övriga aktörer lyfter fram:

Så att lagen, jag tycker att lagen är bra i det fall som vi nu upplevde med Sölvesborg men den är ju väldigt tandlös. Jag tror också att många tror att det är ett lag som har ett en påverkansföljd om man inte uppfyller den. Det har den ju inte, det är ju en ramlag. Det är också lite grand en missuppfattning om att man har högre status bara för att man är reglerad av en lag. Så att jag tycker att det behövs ganska mycket undervisning kring den här lagen om jag ska vara helt ärligt för att den ska funka.

Företrädare för intresseorganisation

Tjänstepersonerna på KB, liksom projektledaren uttrycker sig positivt om lagens innehåll. Projektledaren saknar inget i lagen och tycker inte att den behöver förtydligas eller utvecklas på något sätt eftersom ”det står bibliotekstjänster är till för alla”

Jag tycker att den innehåller många starka delar. Annars skulle man kunna tänka sig att biblioteken fortsätter och är en neutral organisation och vem som helst kommer in och bestämmer vi gör det här. Man måste tillfredsställa både uttalade och outtalade behov. Som all offentligt finansierad verksamhet utgår vi ju ifrån att samhället har ett behov, likaväl som individen har ett behov.

Projektledare nationellt projekt

De använder sig också mycket utav bibliotekslagen i sitt arbete. Tjänsteperson 1 på KB uttrycker det som att ”en period kändes det som jag sov med propositionen under kudden. Jag tittade i den jämt alltså. Jag har två exemplar en hemma och en på jobbet så om jag sitter hemma och jobbar så har jag en på varje ställe”. Även projektledaren använder sig ofta av bibliotekslagen:

hela tiden, enda sedan den kom. När jag jobbade inom det regionala man får alltid, inte en föredragning där vi inte portalparagrafen var med. Om man prata med politiker eller chefer, när man jobba inom regionen alltså hela sjukvårdssystemet, folkhälsan alla sammanhang tar man upp bibliotekslagen

Projektledare nationellt projekt

Tjänsteperson 1 beskriver att bibliotekslagen och dess förarbeten spelar en viktig roll i KB:s arbete med och relation till de kommunala biblioteken. Ofta ställs en fråga som får sitt svar genom att gå till bibliotekslagen

Hur ska man förstå det här? Och så kommer det en sakfråga. Det är mindre nu men dom första åren då kunde det vara så här "amen är det ok och ta betalt för kopior? Är det ok att ta betalt för utlån av dvd:er osv och det vi hade då att gå på det var ju lagen och förarbetena. Nu tycker jag att jag mer använder den till strategiska resonemang, Vad var lagstiftarens intention? Varför står det ägna särskild uppmärksamhet åt? Vad menas med det? Hur ska vi förstå det och bryta ner i det i konkret verksamhet? Och så går man in och så läser man i propositionen och så läser man. Då trådar man sig bakåt, bakåt, bakåt och då får man ju ihop en resonemangskedja. Det var ju det här lagstiftaren hade som tanke med att just den här formuleringen står på det här sättet här./.../Man måste gå till den som har stiftat lagen och vad dom tänkte det är ju det som är det viktiga när man sen ska stödja kommunerna i vad dom ska göra. KB ju inte hitta det själv utan vi måste ju med alla dom medel vi har komma tillbaka till vad lagstiftaren hade för avsikt med det.

Tjänsteperson 1, KB

Företrädaren för intresseorganisationen ser däremot stor förbättringspotential i lagen som hen redan tycker börjar bli föråldrad

Dessutom tycker jag att den redan är gammal. Den bygger väldigt mycket på att biblioteken ska vara förmedlare och distributörer av litteratur och jag tycker nog att bibliotekens roll idag är så otroligt mycket mer än källa för biblioteks- och informationsvetenskap och kritiskt tänkande. Mycket mer av en läroanstalt idag skulle jag vilja säga på frivillig basis än vad den var 2014 och jag vet att hon som skrev lagen tyckte att den var förlegad redan då.

Företrädare för intresseorganisation

Istället vill hen se en bibliotekslag som förtydligar bibliotekens roll i och tydligare tar informationssamhällets utmaningar i beaktande

Jag tycker att man ska tänka jäkligt mycket mer som politiker på vad man vill ha biblioteken till i det informationssamhälle som kommer eller ja som är här redan. För det tycker jag ser redan i den här pandemidiskussionen att vissa bibliotekariers och även bibliotekschefer diskuterar ska vi lyfta fram FHM eller ska vi

visa att det finns många spektrum av hur man bekämpar corona? Alltså vad är bibliotekariens roll här? Så där behöver man nog sjutton tänka ifall det blir krig, ska vi lyfta fram svenska nationens ställningstagande eller ska vi lyfta fram allas ställningstaganden? Och just den här public-service-rollen som biblioteken får då. Ah jag tycker nog att man måste tänka framåt väldigt mycket.

Företrädare för intresseorganisation

Likaså efterfrågar företrädaren för intresseorganisationen att bibliotekslagen på ett tydligare sätt borde reglera och säkerställa ansvaret och förutsättningarna för folkbiblioteken att bedriva sin verksamhet, både i lugna tider och i tider av kris:

Sen tycker jag kanske att man ska gadda upp den lite så att man kan se till att biblioteken är försäkrade, även i en krissituation är försäkrade om viss, vad ska jag säga, back-up ifrån samhället. Idag har det ju hamnat lite på den enskilda bibliotekschefen och dess medarbetare. Man måste nog tänka, dels är den här strukturdelen, första delen av lagen är ju himla bra med ändamålsparagraf och så vidare men sen när det kommer till strukturen så är den ju lite svag och jag tycker också att man i lagen på något sätt stärka upp förutsättningarna för biblioteken. /.../En likvärdig medieförsörjning, hur då? Alltså det går ju inte eftersom kommunerna har inga budgetar. Så att det där borde på något sätt tydliggöras vem det är som har ansvaret /.../ då hamnar vi ju tillbaka på en nationell myndighet igen

Företrädare för intresseorganisation

Det råder således viss oenighet mellan de aktörer på nationell nivå som intervjuats för studien angående tillräckligheten i bibliotekslagen nuvarande formuleringar. Projektledaren, liksom tjänstepersonerna på KB är nöjda med bibliotekslagen i sin nuvarande form. Företrädaren för intresseorganisationen menar dock att lagen behöver bli mer spetsig i sina formuleringar för att kunna garantera bibliotekens verksamhet. I anslutning till detta efterfrågar hen en nationell myndighet med den sådan roll.

Kungliga biblioteket och paragraf 18

I den bibliotekslag som antogs 2014 anges i §18 följande:

Den myndighet som regeringen bestämmer ska ha en nationell överblick över och främja samverkan inom det allmänna biblioteksväsendet.

Myndigheten ska tillsammans med de regionala biblioteksverksamheterna och kommunerna följa upp hur de biblioteksplaner som antagits har utformats och hur de används.

Då Kungliga biblioteket (KB) utsågs till den myndighet som ska inneha nationell överblick och främja samverkan fick det tidigare forskningsinriktade nationalbiblioteket ett nytt uppdrag. Tjänstemännen på Kungliga biblioteket beskriver den nya rollen:

[D]å fick ju KB det som länge gick under benämningen det utvidgade uppdraget. Det blev ju liksom en utvidgning i förhållande till det här forskningscentrerade uppdraget som KB haft tidigare så att dom första åren var det ju lite så här famla sig fram med hur vi behövde organisera oss då för att ta det där uppdraget och det har ju klarnat med åren.

Tjänsteperson 1, KB

Generellt ger tjänstepersonerna uttryck för att det funnits vissa svårigheter i att båda hitta sin nya roll och förankra denna hos bibliotekslandskapets regionala och kommunala aktörer. Som nationell myndighet har KB behövt kämpa mot bilden av dem som styrande och granskande:

Det har väl blivit lite bättre men i början så fanns det, upplevde jag, då fick vi sitta på olika stolar /.../ Då fanns det ju generellt en skepsis mot KB. Jaha ska KB in och peta i det här då och komma med pekpinnar och bestämma hur det ska vara. Så det var ju en uppförsbacke att ta liksom att vinna förtroende. Nej men det är inte alls det, det är inte så vi ser på det här uppdraget och det är inte det vi vill göra utan det här bygger på att vi gör det här tillsammans och vi lyssnar på era erfarenheter och försöker baka ihop det och analysera det, kanalisera det. Det tror jag sitter ganska bra på regional nivå. Däremot så är det nog lite stökigare på kommunal nivå.

Tjänsteperson 1, KB

Tjänsteperson 1 beskriver hur hen först upplevde paragraf 18 som svår att tolka, omsätta och hantera men att hen upplever att arbetet nu hittat sin form:

När jag började jobba med det så kändes det mer som vad kan man göra med den här paragrafen? Det kändes liksom svårt och ohanterligt eller vad jag säga. Jaha vad menar dom med hur den är utformad och vad menar dom med hur den används? Men nu när jag har jobbat med den här paragrafen dom här åren så känner jag att man kan göra hur mycket som helst med den här paragrafen och det är ju mer vilka resurser vi har på KB eller vilka resurser man har på regional eller kommunal nivå. Från början tyckte jag att skrivningen liksom var...det var svårt och få plats med liksom undersökningar som jag skulle vilja göra. Nu tycker jag nog att dom finns.

Tjänsteperson 1, KB

Tjänstepersonerna på KB menar att det är bra att paragraf 18 också omfattar uppföljning av biblioteksplaner men beskriver de som ”ett svårt uppdrag att hantera” (Tjänsteperson 1, KB). De påpekar också att det finns mycket utrymme för tolkning av hur paragraf 18 ska omsättas i praktiken:

[P]aragraf 18 i bibliotekslagen /.../den är ju inte utvecklad egentligen med vad vi ska göra. Hur planerna är utformade och hur dom används. Och hur dom är utformade har vi ju jobbat ganska mycket med. Hur som används skulle vi gärna vilja jobba med, eller i alla fall jag, men den är mycket mera personalintensiv så att vi har inte hunnit göra det. Vi har inte kunnat allokera tillräckligt med utredningstid för att göra det.

Tjänsteperson 1, KB

Något som är klart definierat är att uppföljningsuppdraget ska ske i samverkan med de kommunala och regionala verksamheterna. Hur detta uppdrag ska gestaltas och vilken roll KB ska ha gentemot folkbiblioteken har varit föremål för diskussion och prövning. Framförallt har det inneburit en utmaning att hitta former för hur samverkan med kommunala och regionala aktörer konkret ska utformas. Den första mötesvarianten kallades Kvalitetsdialog men kom till slut att samla en alltför stor grupp deltagare för att kunna föra meningsfulla diskussioner:

/.../den första konstellationen, då var det en från varje region och KB och så kom kulturrådet in också för det blev ju lite halvt liksom att inte kulturrådet var med i diskussionen. Sen skulle kommunerna in 2014 när lagen började gälla så då plockade vi in typ 14–15 personer, dom representerade ju bara sig själva och sin kommun men skulle vara ett axplock, så det var stora och små från norr och söder och så vidare. Jag hade ett litet system för det så att vi liksom skulle få någon form av spridning på det. Och sen har MTM och SKL och kulturrådet suttit med

tillsammans med oss men det blev en så stor grupp så det gick inte egentligen att göra någon vettigt med det.

Tjänsteperson 1, KB

Då många är negativa till mötesformen introduceras istället en form för möten som kallas träffpunkt biblioteksplaner:

/.../ dom tyckte precis som vi på KB att det här blev inte strategiska samtal och det blir så, det sticker ut åt alla möjliga olika håll. Det var svårt att hålla ihop det, det var svårt att hålla en riktning och fokus på det så att vi var väldigt sugna på att testa någonting annat och då kom det en skrivelse från några utav regionerna att dom också ville att vi skulle testa någonting annat så då tog vi den bollen och sen så jobbade vi fram det som heter träffpunkt biblioteksplaner som vi kör nu då.

Tjänsteperson 1, KB

Tjänsteperson 2 på KB betonar att Kungliga bibliotekets hantering av §18 i hög grad består i nätverks- och relationsbyggande, snarare än kontroll och inspektion:

[M]an har viss vägledning av förarbeten och så vidare... Men det är ju ingen inspektion vi har. Så nu när jag sitter och tar del av skolbiblioteksutredningens material, att det bygger mycket på att få någon ordning på, eller bygga upp skolbiblioteksverksamheten i skolorna bygger mycket på att skolinspektionen ska kunna göra det. Och det man lutar sig mot antingen lagtexter, förordningar regler inom skolverket samt skolinspektionen, något sådant har vi ju inte riktigt i det systemet. Vi bygger ju det här arbetet på nätverk och kontakter som är positiva ganska genomgående och det fungerar ju ganska bra. /.../Sen om det skulle vara mer jag tycker att det är rätt bra att man har en viss frihet att förändra själv. Hade det varit hårdare skulle relationen kunna bli sämre. Nu får vi ju ändå in, det skrivs ju nästan hundra procents planer, en del släpar efter osv och det är ju ett väldigt bra betyg åt det hela det jobbet som vi tillsammans med regionerna kan göra är ju att göra arbetet bättre och smidigare så kvalitén på det sättet att stöttad där ute.

Tjänsteperson 2, KB

Uppföljningsuppdraget tolkas således i första hand som ett stöttande uppdrag:

Det har väl varit tydligt, det är väl egentligen den enda grejen som har varit tydligt från KB:s ledning med det här uppdraget

det har ju varit att vi är stödjande vi kommer med, vi försöker ta fram dom här rapporterna eller dom här olika typerna av skrifter då som ska vara till hjälp, inspirationsskrift har vi kallat det för ibland men ingenting tvingande. Här finns hjälpen om du vill ha den och klarar du dig själv varsågod och gör på ditt eget sätt men känner du att du behöver det så har vi det här och det har väl varit ganska tydligt ifrån KB:s ledning att verkligen ha en att vara tydlig att vi inte är granskande, vi har ingen kontrollfunktion vi värderar inte om det är bättre eller sämre, så här ska man göra så här ska man inte göra utan vi försöker samla ihop en beprövad erfarenhet och förmedla den.

Tjänsteperson 1, KB

Istället för ett kontroll- och granskningsuppdrag ses paragraf 18 ses som en ”snäll piska” som ska driva på upprättandet av biblioteksplaner, då dessa uppfattas som positiva för folkbibliotekens utveckling:

Ja, alltså om paragraf 18 inte hade funnits då hade vi nog inte haft den här otroligt kraftiga utvecklingen till att kommuner har gällande biblioteksplaner. Det behövs både piska och morot och piskan är ju en väldigt snäll piska för det händer ju ingenting. Om du inte har en giltig plan så händer det ju egentligen ingenting förutom då att Kulturrådet utesluter dig från vissa typer utav ansökningar. /.../ Morötterna är många fler och mycket tydligare än vad piskorna är. Men det finns ju någon liten hållhake med hjälp utav lagen ändå eftersom vi tror att biblioteksplan ju är positivt för verksamheten. Att det blir en positiv kraft att få utveckla sin verksamhet.

Tjänsteperson 1, KB

En annan fördel som tjänstepersonerna lyfter med uppföljningsuppdraget av biblioteksplaner är att det hjälper dem i deras uppdrag: ”vi har ju uppdrag att ha nationell överblick och det är ju ett utmärkt sätt att få den så det är nog bara positivt för en myndighet för den här nivån (Tjänsteperson 2, KB). Genom analys av planerna kan de peka på områden som är eftersatta och behöver utvecklas.

[J]ag tror att det lättare komma till rätta med eftersatta områden då det finns den här konstruktionen med uppföljning av planer. Vi tittar på planer och så ser vi att ja en det här ett eftersatt område som det var då med barn- och ungdoms, man beskrev inte i planerna barn- och ungdomsverksamheten. Sen betyder det inte att man inte hade det men det var ju vad man valde att skriva i planen. När vi lyfte upp det tog det ju två år så var det liksom, då såg det ju jättebra ut i planerna. Så att vi har kunnat identifiera någonting som i planen känns som det är

eftersatt /.../då återspeglar det sig. Nationella minoriteter är ju ett jätteeftersatt område men där är det ju många kommuner som har kommit på banan nu och vi ser i planerna att dom har kommit på banan och jag hör från kommunerna att dom liksom verkligen gör verksamhet också. Och det hade ju inte varit så lätt om man tänker att biblioteksplanerna inte fanns alls, vad skulle vi ha haft för verktyg att kunna få kommunerna att lyfta eftersatta områden. Vi hade ju inte haft ett verktyg till det då.

Tjänsteperson 1, KB

Generellt är tjänstepersonerna nöjda med hur uppdraget är formulerat och hur det tolkas och utförs av KB. Ett önskemål är dock att få ta del av kommunala utvärderingar av biblioteksplaner:

[A]lltså det jag tror skulle ha varit bra det är om det hade legat på kommunerna att dom skulle berätta för oss sin uppföljning. För när vi läser planerna då kollar vi ju har dom skrivit någonting om uppföljning och det kan stå på lite olika vis, det kan stå att den ska göras årligen, det kan stå att den ska göras i verksamhetsplaneringssjuket att det är verksamhetsplanerna man följer upp. Det kan stå att den ska följas upp efter planperiodens slut. Det finns massa olika konstruktioner men vi vet aldrig om kommunen har följt upp den. Om det hade funnits liksom en liten hake där att uppföljningen skulle lämnas till oss, inte för att vi ska värdera den eller granska den eller komma med bu eller bä utan bara för att vi skulle ha tillgång till det. Då skulle dom ha lite mera press på att uppföljningarna blev gjorda.

Tjänsteperson 1 menar att de kommunala biblioteksplanerna riskerar att inte bli det verktyg som de har potential att bli om inte hela plancirkeln ingår i uppföljningsuppdraget

[N]är en biblioteksplan inte blir verksam, när den inte är ett verktyg, det är när den blir stillastående och man inte gör den här reflektionen. Man tittar inte på, ok det här var det vi skrev och det här var det vi gjorde stämmer det överens. Stämmer det inte överens, varför gjorde det inte det? Man kommer inte till det steget och det är ju egentligen det som gör en plan till ett riktigt verktyg. Man har den här cirkeln, att man planerar, man genomför, man utvärderar och man reviderar. Vi kan inte se hela cirkeln och det är ett problem vi ska analysera. Och jag tror att kommunerna hade mått bra av att ha en liten, liten hållhake av att det skulle lämnas inför... Nu blir det ju liksom, för som lagen är skriven så har ju kommunerna ansvaret att själva ta hjälp. Vi har ju inte ett uppdrag att se efter om kommunerna har följt upp eller inte. Det tror jag hade varit en styrka liksom i det här.

Tjänsteperson 1, KB

Tjänsteperson 1 är liksom tjänsteperson 2 noga med att understryka att det inte handlar om inspektion eller kontroll av kommunernas uppföljning. Snarare vill man få en inblick i hur biblioteksplanerna används, samt skapa incitament för kommunerna att tydliggöra sin uppföljning av biblioteksplanerna:

[I]nte som en inspektion, inte som man gör med skolan att man prickar av saker och ting, utan bara det att någon väntar på att det kommer och vi liksom prickar av att det har kommit, check. Och sen behöver vi inte ge ett utlåtande om deras utvärderingar, bra eller dålig eller någonting sådant. Men jag skulle vilja jobba mer med liksom uppföljningsmaterial ifrån kommunerna. Men jag har ju ingen direkt rätt att be om det. Sen kan jag väl fråga efter det ändå men jag tycker det är en brist. Det är svårt att jobba med den här delen, hur den används, när vi inte ser hur uppföljningen ser ut.

Tjänsteperson 1, KB

Sammanfattningsvis framstår det som att tjänstepersonerna på KB är noga med att betona att deras roll i relation till paragraf 18 i bibliotekslagen är att följa upp, stödja och vägleda, snarare än att kontrollera och inspektera. Det framkommer tydligt att de inte anser sig ha rätt att inta en styrande roll utan betonar istället samverkan i enlighet med det uppdrag som lagen stipulerar.

Kulturrådet

En ytterligare viktig aktör för folkbibliotekens på nationell nivå är Kulturrådet. Vid intervjuerna ställs frågor om förhållandet mellan Kulturrådets och KB:s olika roller i relation till de kommunala och regionala biblioteksverksamheterna.

Tjänstepersonerna på KB menar att samarbetet och rollfördelningen inledningsvis efter samverkansmodellens införande, var något trevande men att de nu fungerar väl.

TP2: myndigheter har ju krav på sig att samverka och det kan ju fundera mer eller mindre bra. Jag tycker att det blir bättre och bättre. I alla fall under den här tiden som jag har varit har det blivit bättre. Jag menar vi sitter ju med i, jag sitter till exempel med i samråd om *Läslov*. Alltså läslovet så att det

TP1: och KB har ju haft liksom plats i *Stärkta bibliotek* också. Och det händer ju att vi får ansökningar också som dom vill ha en second opinion på då om dom känner att KB skulle kunna bidra i synpunkter på ett projektförslag då. Jag tycker nog inte att det är ett, alltså på ren praktisk nivå ser jag inget problem längre, för att vi är så samkörda i det här samverkansrådet att vi läser ju läsfrämjandedelen [i Kulturplanen] också men vi skriver inte liksom, vi gör ju en skriftlig kommentar. Dom läser ju självklart hela kulturplanen och gör kommentarer på allt. /.../ Nej, jag tycker inte att, i början var det lite tjafsigt om

det där eller hur [tjänsteperson 2], när vi hade kvalitetsdialog för då var det lite mer så där att det här är ju inte vårt område eller det här är vårt område, håll er borta.

Tjänsteperson 1 & 2, KB

Projektledaren menar att Kulturrådet och KB kompletterar varandras kompetensområden och att det fungerar eftersom KB har blivit mer flexibla: ”KB, från början var de ju väldigt så, nej vi sysslar inte med läsfrämjande, men det har dom ju släppt så att det funkar bättre då också med kulturrådet” (Projektledare, nationellt projekt).

Företrädaren för intresseorganisationen menar att det är ”en problematik att KB ligger under utbildning och folkbiblioteken härrör till kulturområdet som ligger under kulturministern”. Här kan dock Kulturrådet komplettera KB. Vidare menar hen att Kulturrådet har en mer uppsökande myndighetskultur som inte kan hittas på samma sätt på KB och att det kan verka samordnande för sektorn. Detta betyder dock inte att företrädaren för intresseorganisationen förespråkar att Kulturrådet borde ha ett mer omfattande nationellt uppdrag i relation till folkbibliotekssektorn utan att rollen är en annan:

Jag tror Kulturrådet ska dela ut medel. Sen tror jag att det är en personfråga med så att man har lyckats hitta duktiga handläggare just på Kulturrådet. Det är också en myndighet som har, det är olika myndighetskulturer. Kulturrådet har ju nästan beröringsskräck med sina...vi ger dig och dig bidrag så då får vi inte umgås med dig om man läser deras hemsida, då blir man ju helt knäpp, men samtidigt lyckas dom ju jobba nära sina verksamheter. Det gör ju inte KB. Där är det ju en väldig barriär på något konstigt sätt. Jag tror Kulturrådet är ute och reser väldigt mycket och träffar och är.... Medans på KB, det är bara en liten klick människor som är ute så att det är olika och dom har ju olika arbetsmetoder. Kanske att det påverkar också.

Företrädare för intresseorganisation

Vidare pekar företrädaren för intresseorganisationen på att folkbiblioteksföreträdare haft synpunkter på att det varit besvärligt att förhålla sig till två olika myndigheter:

I början tror jag att, när jag började med strategin [Nationell biblioteksstrategi] i alla fall så uppfattade vi som att det var besvärande med olika myndigheter som inte samkör utan man har bidragssökning då till exempel flera gånger om året, och man ska söka till olika myndigheter, och dom har olika normer och olika... Och det upplevde jag då som ett ganska stort problem men det tycker jag nog att dom som jobbar med stärkta bibliotek har lyckats överbrygga den problematiken

Företrädare för intresseorganisation

Sammanfattningsvis framkommer i intervjuerna en syn på relationen och rollfördelningen mellan KB och kulturrådet som kompletterande varandra och väl fungerande.

Nationell biblioteksstrategi

När intervjuerna genomförs har förslaget till nationell biblioteksstrategi presenterats men något beslut om strategin har ännu inte fattats. Företrädaren för intresseorganisationen, vars centrala uppgift är att driva bibliotekspolitiska frågor, menar att sektorn för tillfället befinner sig i ett politiskt väntrum till följd av strategin:

Just nu skulle jag vilja säga att det är lite småsvårt att driva bibliotekspolitik. Dels för att...det är ju svårt allting under pandemin men det var småsvårt innan också därför att det är, den här strategin har på nåt sätt lamslagit hela området så att i allt som händer hänvisar man till ”det talar vi om när strategin är färdig” och den har ju nånstans hamnat i nåt, ja svart hål just nu.

Företrädare intresseorganisation

Företrädaren för intresseorganisationen var delaktig i att initiera arbetet med Den nationella biblioteksstrategin men menar att hans organisation inte är nöjda med resultatet som hen menar är alltför deskriptivt och inte tillräckligt framåtsyftande:

Strategin var också, det kan jag...jag jobbade ju med strategin i 15 månader och var med och tog fram synopsis till det som sedan blev och många av författarna är också mitt förslag, det som då blev den här luntan femte statsmakten och min avsikt med omvärldsanalysen det var ju att ta fram olika omvärldsanalyser som på något sätt strategin sedan skulle hänga upp sig på men när jag slutade så det var ju precis som omvärldsanalysen hängde ju inte ihop med strategin så att jag tyckte själv att det blev lite konstigt plus att det kom in massa olika artiklar där som inte alls skulle vara med sin bara beskrev hur det såg ut tanken var lite grand vad är det vi ser framåt

Företrädare intresseorganisation

Inte heller projektledaren ser att strategin motsvarar hans förväntningar men menar att detta inte nödvändigtvis behöver vara något negativt.

Den blev inte det jag trodde, jag trodde att den skulle bli. /.../jag trodde att den skulle bli ett strategidokument lite grand men det är väl bara att dom ser lite annorlunda ut. Det här blir ju väldigt mycket en katalog över allting som behöver göras för att befolkningen ska få tillgång till medier och information. Men den är ju mycket praktisk och det är jättemånga praktiska

förslag om alla möjliga fält, skolbibliotek, mångspråk, digitalisering, tillgång till digitaliserade medier, forskningen, kompetensen, digitaliseringen. Den innehåller mycket och den innehåller många konkreta förslag. Ibland måste man ha något konkret att hänga upp det på för att driva en fråga framåt därför att annars så händer inte den tankemässiga utvecklingen heller.

Projektledare, nationellt projekt

Tjänstepersonerna på KB tror att den nationella biblioteksstrategin kommer att bli ytterligare ett dokument som de kommunala biblioteken kan använda för att argumentera för en viss verksamhetsinriktning hos lokala politiker:

Jag tror att det blir den här kroken att kroka i sig i när man argumenterar för saker som har varit hittills lite svårt att argumentera för eller som har varit ifrågasatt. Jag tycker att när jag pratar med kommunerna då tycker ju dom att det är jätteskönt när det finns något att kroka in i som är i nivån ovanför för då är det lättare och argumentera för en viss sak och då kan man presentera för politikerna ja men vi ska ha mångspråkslitteratur, det står i lagen och här står det i den regionala och sen kommer det och vara här i den här strategin. Nu har vi en nationell strategi och då kan vi som kommun inte avvika helt radikalt från det. Så jag tror att det blir den här hjälpande handen men jag tror ändå inte att det kommer att vara styrande att dom känner sig överkörda eller tvingande.

Tjänsteperson 1, KB

Tjänstepersonerna på KB betonar även i detta fall att den eftersträvarsvärda nationella rollen är ett icke tvingande stöd – ”en hjälpande hand” och att strategin på så sätt ska stärka en redan etablerad struktur i det svenska bibliotekslandskapet. Företrädaren för intresseorganisationen hade dock förhoppningen om att strategin skulle förtydliga en rollfördelning som hen idag upplever som otydlig,

Det var ju vi som drev fram att det skulle bli en nationell biblioteksstrategi och vi är väl inte speciellt nöjda egentligen med var det förslaget landade men vi ser fortfarande ett stort behov av samverkan över sektorn, förtydligande av roller. Vi ser också att det behövs en förstärkning av B&I-området så som man föreslår där när det gäller forskning till exempel.

Företrädare intresseorganisation

Hen ser också behovet av att upprätta bättre kommunikationskanaler inom bibliotekssektorn eftersom att hen anser att ”man kommunicerar ju liksom via pressmeddelanden”. Sammanfattningsvis bekräftar intervjupersonernas skilda syn på förslaget till nationell biblioteksstrategi de olika perspektiv på behovet av ökad nationell styrning som tidigare kommit till uttryck i intervjuerna.

Nationell samverkan och styrning

När tjänstepersonerna på KB beskriver sin institutions nationella uppdrag är det samverkan och dialog som är i fokus.

Det är ju ganska lite utav det vi gör ju det här uppdraget som KB liksom sätter agendan själv för. Att vi sitter på kammaren och tänker ut att så här borde det vara. Antingen kommer det från lagen eller så kommer det ifrån alla dom här olika interaktionerna vi har.

Tjänsteperson 1, KB

I intervjun framkommer också att samverkan är en företeelse och en norm för arbetsätt och metoder som ligger i tiden.

[A]llt som har med samverkan att göra är alltid hett skulle jag säga. Och jag tycker vi har tydligare och tydligare ju längre jag håller på med det är att det är då liksom någonting händer. Det är då det blir resultat. När KB gör någonting helt självt och inte har blandat i någon annan, det blir liksom inte så kraftfullt det blir inget bra genomslag utan genomslaget kommer av att vi har samverkat kring en satsning. Även om det är KB:s pengar så behöver vi ha den här gruppen runt om oss för att man ska träffa rätt med det vi gör. Så att ja, min gissning är att arbetssätten kommer att vara inkluderande dialoginriktade och samverkansinriktade och så kan det väl handla om att vi samverkar på nya sätt.

Tjänsteperson 1, KB

Det samverkansbaserade synsättet på KB:s roll och relation till de kommunala och regionala aktörerna i den svenska bibliotekssektorn är väl överensstämmande med lagstiftning, regleringsbrev och den kommunala självstyrelsen. Samtidigt lyfter de andra aktörer på nationell nivå som intervjuats för studien behovet av tydligare nationell styrning. Företrädaren för intresseorganisationen menar att Corona-krisen ytterligare aktualiserat att folkbiblioteken är i behov av en myndighet som är utvecklingsinriktad och driver sektorn framåt, en roll som KB inte innehar och inte heller har tagit.

[J]ag tror att det är så i ganska många frågor så känner man att man skulle velat ha kanske en mer vägledande roll ifrån KB eller en stöttande roll medans KB säger att dom är samverkande, dom är reaktiva medans folkbiblioteken behöver en proaktiv myndighet. KB är ju fruktansvärt duktiga på att samla in. Samla in, samla in, samla in. Vad gjorde dom under corona? Medans man nog är i mycket större behov av att ha en myndighet som är steget före och dit har nog KB ganska långt innan dom kommer.

Företrädare för intresseorganisation

Tjänstepersonerna uttrycker också att de ibland upplever att det finns önskemål om ökad styrning från KB:s sida, vilket inte är möjligt inom rådande myndighetsstruktur:

TP2: så är ju hela systemet uppbyggt myndighetssystemet och dom regionala verksamheterna är ju också på samma sätt liksom men ibland undrar man ju det kommer ju frågor om kan ni inte bestämma och så. Tala om hur det ska vara. Men det får vi ju inte göra och det ska vi ju inte göra utan det

TP1: och det gör vi ju i princip aldrig

TP2: nej

TP1: utan vi på just den typen utav frågor då säger vi nej det kan vi inte göra, det får vi inte göra men så säger vi att men här har vi tagit fram eden här skriften som styrande för hur man kan tänka eller titta på det här och det här dokumentet. Gå in och titta i folkbiblioteksmanifestet det finns mycket bra där, du kanske hittar det du behöver där. Så att när jag får den typen utav frågor då får dom ju mer än läslista, länkar att jag pekar på olika källor att här kan du vända dig till, här kan du läsa och här kan du titta och här finns för och nackdelar resonerande kring, titta på det.

Tjänsteperson 1 & 2, KB

Ett hinder som återkommande nämns för möjligheten till tydligare nationell styrning är den kommunala självstyrelsen som begränsar KB:s handlingsutrymme i relation till de kommunala biblioteksverksamheterna. Självstyrelsen ger visserligen möjlighet till lokala anpassningar men förhindrar också mer direkt vägledning och direktiv, vilket efterfrågas i den tid av kris som den vid intervjutillfällena pågående Coronapandemin innebär.

TP1: Det märktes nu i corona för då ville man väldigt gärna att KB skulle gå ut med någon form av direktiv i hur man ska hantera smittskyddet på folkbiblioteket och det kan vi ju absolut inte göra för vi är ju inte en hälsomyndighet och vi ingen rätt att gå in i kommunernas verksamhet på det sättet men där har det ju funnits en friktion för då hade man väldigt gärna velat att vi var just den här myndigheten som bara sätter ner foten och bestämmer hur det ska vara. Biblioteken ska vara öppna och ni ska ha en plexiskiva eller någonting

TP2: ni ska tvätta böckerna

TPI: men det har vi ju inte gjort utan vi på dom frågorna då hänvisar vi ju till folkhälsomyndighetens allmänna riktlinjer och sen så att dom får prata med sin huvudman om hur dom andra vill att dom ska göra och där hard et ju varit lite friktion för där hade det ju varit mycket lättare om man hade haft en biblioteksmyndighet som hade sagt så här ska det var för då hade dom kunnat gå till sin egen kommun och sagt att så här är det sagt att det ska vara. Och det var en del eller har varit det i väldigt många länder och det vet man ju om. Det är ju både att man vill att KB ska bestämma och att KB absolut inte ska bestämma. Det är lite beroende på vad det handlar om.

Tjänsteperson 1 & 2, KB

Företrädaren för intresseorganisationen menar att en krissituation som Coronapandemin motiverar att en annan tolkning av det nationella uppdraget:

Man kan ju tolka sitt uppdrag som ett nationalbibliotek olika och det verkar ju vara extremt bokstavstolkat: "vi är samverkande myndighet". Och det är ju också det som hela den här konflikten litegrand består i, att dom som ska samverka, dom är inte eniga med den myndigheten som ska samverka dom. Och det har ju blivit väldigt tydligt tycker jag nu i pandemi, coronatid/.../ det finns ju en del klagomål, eller klagomål men från folkbibliotekssidan så är man ju lite, känner man sig övergiven som biblioteksföreträdare just för att Kungliga biblioteket då har öppet fast det är inga på jobbet utan man får ringa och hämta en bok medan folkbiblioteken då kämpar med alla dom här problematiken som corona ändå innebär. Och det är också en symbolpolitik i det att Kungliga biblioteket har öppet, biblioteken i Sverige har öppet under corona. Men det är ju bara folkbiblioteken och vissa då universitets- och högskolebibliotek som har öppet så där finns det ju en schism.

Företrädare för intresseorganisation

Projektledaren menar å andra sidan att detaljstyrning av exempelvis öppethållande under Corona inte hade varit önskvärt. Däremot hade hen gärna sett en upparbetad nationell biblioteksinfrastruktur med digitala tjänster.

Jag tror att en bra infrastruktur hade varit bra. En stabil digital bra teknisk infrastruktur hade varit bra för att nå ut på ett mera likvärdigt sätt med tjänster. Sen om KB skulle kunna säga om det skulle vara öppet eller stängt det kan väl vara svårt för det är väldigt mycket lokala förhållanden som avgör dom bitarna. Det har ju också drabbats väldigt olika lokalt om man har varit tvungen att stänga ner för att personalen har varit sjuka eller så

och då har det ju varit väldigt tillfälligt. Det är ju bara, det är väl fortfarande bara ett bibliotek som stängde ner helt och hållet från början och sen har haft andra tjänster istället.

Projektledare, nationellt projekt

Tjänsteperson 1 på KB menar att snabb omställning i en krissituation som coronapandemin bygger på den flexibilitet som lokalt beslutsfattande medför

[B]ibliotek som samhällsinstitution har ju kapacitet och potential att förändras snabbt för en ändring i dom yttre omständigheterna som biblioteket inte råder över. /.../ Om vi hade haft en mer statlig styrning då hade vi inte mäktat med att göra den. När besluten ligger på kommunal nivå ligger de väldigt nära användarna då kan vi vara så här snabba.

Tjänsteperson 1, KB

Ett nyckelbegrepp som projektledaren återkommer till är likvärdighet i landet gällande bibliotekstjänster och utförande av biblioteksverksamhet som skulle kunna åstadkommas men en starkare nationell infrastruktur:

Alltså att det finns en infrastruktur när det händer. Om man tittar på pandemin hade vi kommit längre i den nationella ... så hade det funnits mer att erbjuda och inte bara för vissa/.../ Nu när liksom corona har liksom hissat upp alla roliga idéer som finns om hur man når ut så behöver man ju ändå försöka skapa någon sorts stabil infrastruktur för att nå ut med bibliotekstjänster digitalt för när nästa grej kommer, eller om det här blir långdraget så vi behöver ju tänka klokt omkring det och där behöver vi samarbeta med varandra.

Projektledare, nationellt projekt

Utvecklingen av en nationell digital infrastruktur för folkbiblioteken, menar projektledaren, försvåras av att ”man har suttit fast i gammal teknik”. Ett annat problem är den kommunala självstyrelsen och bristen på nationell styrning. Projektledaren beskriver problemet på följande sätt:

Det [bristen på nationell styrning] skapar ju vissa svårigheter när det gäller, just i den digitaliserade världen. Alltså biblioteken är så genom-digitaliserade och var tidigt ute med att digitalisera sin katalog till exempel och bibliotekets e-medier. Och så det finns en problematik i att det inte finns en nationell styrning där för att det är svårt för 290 kommuner att ha egna muskler kring det och även 20 regioner som inte har ekonomiska förutsättningar att stödja dom processerna. Så det gör ju att svenska bibliotek, folkbibliotek ligger lite efter i, just när det gäller nationella digitala tjänster. Ofta tas tjänsterna fram av

någon region och så försöker man få skalning på det nationellt och det är svårt därför att det är svårt att samarbeta /.../ Det behövs en nationell satsning och gemensamma strategier för att jobba och att inte vara så splittrad i den typen av frågor.

Projektledare, nationellt projekt

Projektledaren ser att KB har ett ansvar i att lösa frågan med folkbibliotekens digitala tjänster men att även samarbetsorganisationen Sveriges kommuner och regioner har ett ansvar:

Ja, alltså KB har ju ett visst ansvar för infrastruktur men dom sitter ju fast i gammal teknik mycket så dom har ju hållit på att jobba nu på att utveckla någon slags teknisk basplatta för att kunna stärka upp nationella bibliotekstjänster och så men det här är ju långsamma processer och dom har suttit fast länge.

/.../

förr fanns det ju ett samarbete för upphandling av databaser och så i dom regionala, ett frivilligt sådant. Som upphörde och som lades ner i samband med att KB blev myndighet också i någon slags förhoppning om att KB skulle ta hand om den biten och jag kan inte se varför som inte skulle kunna göra det. Man skulle kunna föra en sådan diskussion kan jag tycka. Men det, annars tycker väl någon att Sveriges kommuner och regioner skulle ta tag i den biten eftersom det är samverkansorgan för dom.

/.../

jag tycker att dom skulle kunna vara en starkare motpart. Eller ge uppdraget till KB.

Projektledare, nationellt projekt

En ytterligare aspekt av utvecklingen av bibliotekens digitala tjänster är kompetensutveckling för personal på området. Det nationella projekt med detta fokus som leds av projektledaren är placerat på KB, dock är det inte helt enkelt i relation till KB:s uppdrag:

Det är lite knepigt med dom här olika rollerna också för KB är ju liksom staten och en biblioteksmyndighet å ena sidan men inte just i det här sammanhanget. Själva myndighetsdelen handlar ju mest om statistik och att jobba med infrastruktur och följa upp biblioteksplaner och dom bitarna. Det här att jobba i ett rent kompetensutvecklingsprojekt ungefär nationellt som man gör regionalt annars, det är liksom inte KB:s roll egentligen

Projektledare, nationellt projekt

Företrädaren för intresseorganisationen efterfrågar en nationell biblioteksmyndighet som har "en utvecklande roll, en uppföljande roll, en omvärldsbevakande roll, en samordnande roll". Det behöver inte vara KB som får den rollen men intresseorganisationen efterlyser själva funktionen och understryker vikten av en sådan myndighet kommer på plats. Om KB ges rollen måste det skapas tydlighet kring vad denna roll innebär samt ge KB ett tydligare mandat i förhållande till den kommunala självstyrelsen

Eller så får man vara tydlig med att det är KB:s uppdrag och det är detta vi förväntar oss. Det är ju hela tiden den här diskussionen "vad är det vi menar" som gör att, jag tror också att KB får ganska mycket oförtjänt kritik för att det är så otydligt.

/.../

Jag tycker också att KB är skitduktiga /.../[M]an skulle också kunna göra KB mycket större men då måste man ge dem ett annat mandat. /.../ så fort man förslår någonting från KB:s sida då säger SKR det är vi som bestämmer själva så jag vet inte riktigt, KB är ganska kring... dom har inte så mycket mandat dom har inte det...Mycket förväntningar men ganska lite mandat så det är inte så himla lätt för dem att göra det.

Företrädare för intresseorganisation

Företrädaren för intresseorganisationen menar att ett förtydligande av rollfördelningen inom bibliotekssektorn är den viktigaste frågan för bibliotekssverige vid tiden för intervjun:

[R]ollfördelning, vem gör vad? Vem har vilket uppdrag? Vem kan, vilka uppdrag kan man släppa för man vet att någon annan gör det? Så man bara kan byta. Och att det faktiskt finns en framåttänkande myndighet som gör utvecklingsprojekten som gynnar alla och som också kan avlasta så man inte sitter och uppfinner hjulet hela tiden. Jag tror att det känns väldigt frustrerande för många att man liksom är så utelämnad åt sig själv hela tiden.

Företrädare för intresseorganisation

Vidare är företrädaren för intresseorganisationen kritisk mot den kommunala självstyrelsens påverkan på bibliotekssektorn styrning och struktur. Hen menar att rollfördelningen idag är otydlig men att den struktur och hierarki som idag finns i bibliotekssektorn skulle kunna erbjuda en lämplig konstruktion med en mildare kommunal självstyrelse:

Egentligen är jag inte så säker på att det saknas några pengar någonstans utan det är ju främst rollfördelning och mandat. Vem har mandatet? Och då tror jag kanske att man kan hitta det i bibliotekssektorn, att det finns en struktur och en hierarki liksom. Men då kan ju inte statsförvaltningen och regionala gå in och störa den, men det gör den ju nu i och med att SKR [Sveriges kommuner och regioner] hela tiden säger kommunala självstyret, kommunala självstyret. Skolbiblioteken är ju ett lysande exempel på hur jävla dåligt det är att dom går in och styr själva med tanke på hur många det är som tycker att det är jättebra med skolbibliotekarier och sen är det det kommunala självstyret som går in och sabbar hela det. Både rektorer och SKR tycker att skolbiblioteken är jätteviktiga! Ändå går det inte att rulla den frågan vidare därför att den hamnar mellan stolarna någonstans när det gäller mandatet.

Företrädare för intresseorganisation

Det är återigen tydligt att det finns skilda perspektiv på behovet av ökad nationell styrning i bibliotekssektorn. Flexibilitet, lokal anpassning och korta beslutsvägar ställs mot behovet av bristen på likvärdighet och behovet av starkare samordning och kunskapsutbyte i strategiska frågor.

Bibliotekens roll och uppdrag

De beskrivningar av bibliotekens roll som framkommer i intervjuerna med aktörerna på nationell nivå behandlar till stor del bibliotekens roll i tider av kris. Att coronapandemin pågår vid intervjutillfällena påverkar sannolikt detta fokus. Tjänsteperson 1 menar att biblioteken är viktiga i tider av kris och att krissituationen har kommit att aktualisera relationen mellan biblioteksrummet och funktionen bibliotek:

/.../biblioteket behövs ju i tider utav kris att det blir väldigt tydligt att biblioteket har en jätteviktig funktion även om rummet inte är öppet. På något sätt så har rummet och funktionen blivit tydligare gentemot varandra för det är ju bibliotek som har öppet fast du kan inte gå in i biblioteket men det är ju en fungerande verksamhet. Böcker kommer in böcker kommer ut man får hjälp med dom frågorna man behöver. Man kan inte använda dator, det är väl det. Och efter två månaders coronakris, ja biblioteket är en viktig funktion. Platsen är också viktig men kanske har man överskattat dess betydelse.

Tjänsteperson 1, KB

Tjänsteperson 2 drar sig till minnes flyktingvägen 2015 och pekar på att biblioteket även i denna kris tog en viktig samhällsroll

[M]an ser ju det på sak efter sak här med 2015 de nyanlända som kom, hur viktig roll biblioteket fick där. Digital MIK och den här användningen av biblioteket. Sak efter sak så visar biblioteket att biblioteket har en viktig samhällsroll. Det tror jag dom flesta tycker och det förstärks med den här typen av händelser som nu har drabbat oss.

Tjänsteperson 2, KB

Tjänsteperson 1 på KB menar att det finns en rörlighet i verksamheten som innebär att biblioteken har lätt att anpassa sig efter förändringar som sker i samhället. Med exempel från omställning av verksamheten som gjorts i relation till flyktingvågen 2015, liksom till pandemin, beskriver hen biblioteket som ”en kameleont man anpassar sig efter bakgrunden hela tiden”. För tjänstepersonerna på KB är flexibiliteten en styrka medan företrädaren för intresseorganisationen problematiserar bristen på konsensus inom sektorn gällande vad bibliotekets roll i tider av kris bör vara:

Vad är rollen? För som det är nu så fightas professionen väldigt mycket med huruvida det är eller inte. Biblioteksdagarna som vi gjorde i förrgår så lyfte ju moderaterna upp det biblioteken i totalförsvaret. Och det är ju också jättetydligt att vissa tycker att det är självklart, vi ska alltid stå beredda med service, medan andra tycker amen ja vill inte det, jag tycker inte vi ska det, vi ska stänga, vi vill inte bli sjuka, vi vill inte sprida smitta.

Företrädaren för intresseorganisationen

Hen påpekar att frågor om vad bibliotekets uppdrag som institution bör vara ofta hamnar hos bibliotekarieprofessionen, snarare än hos folkvalda politiker. Detta leder till konflikter och splittring. Det gör det också svårt att skilja mellan institutionens och professionens uppdrag:

[J]ag kan tycka att det [biblioteket i totalförsvaret] inte är en professionsfråga men väldigt många frågor hamnar på professionen hela tiden och då blir det liksom splittringar. /.../ Sen är det en sak till i detta som är väldigt viktig och det är att rätt många inte skiljer på bibliotekariéer och bibliotek. Biblioteket kan göra alla dom här uppgifterna men det behöver inte vara bibliotekariéer som gör alla dom här uppgifterna. Det är ju också en monopolföreställning, att alla som jobbar i bibliotek måste vara bibliotekariéer annars är det kris och katastrof. Men om man släpper den bilden då kan man ta den här rollen, för då ska man inte göra det om man är bibliotekariéer. Då ska någon annan göra dom uppgifterna.

Företrädaren för intresseorganisationen

Det är påtagligt att företrädaren för intresseorganisationen önskar en mer tydlig politisk styrning gällande vad bibliotekets uppdrag ska vara. Hen ser det som ett problem att uppdragsfrågan återkommande lämnas till den enskilda bibliotekarien eller bibliotekschefen att tolka och formulera:

Det måste vara tydligt vad det är du ska göra. Jag kan känna att biblioteken lite blir ganska lämnade till sig själv. /.../Det är så hela tiden, ett så individuellt perspektiv på biblioteken. Men det måste någonstans vara mycket tydligare, vad är samhällsperspektivet på biblioteken? Och det kommer bort hela tiden. Så fort vi pratar om bibliotek [handlar det om] hur en individ upplevde det, en författare som blev räddad nån som levde sin barndom i biblioteket eller ja hur bra biblioteken är ur det individuella perspektivet. Men styrningen måste ju för fan se till att det fyller sin funktion ur samhällsperspektiv och den är dåligt formulerad måste jag ju säga. Det ansvaret hamnar alldeles för mycket på den enskilda bibliotekarien eller bibliotekschefen och det tycker jag också är tydligt med den här röran med liksom styrning hit och dit.

Företrädaren för intresseorganisationen

Sammanfattningsvis kan sägas att en uppfattning hos intervjupersonerna om bristande politiskt intresse och en känsla av att inte ha en stabil ledning i frågor om uppdrag och deras förverkligande leder till önskemål om ökad politisk styrning. Flera intervjupersoner uttrycker ett starkt förtroende för bibliotekens agerande i krissituationer och lyfter återigen fram det positiva i snabba beslutsvägar och hög grad av flexibilitet. Samtidigt poängteras hur alltför många beslut i avsaknad av politisk styrning, lämnas till enskilda individer och till professionen.

6. Regionerna i jämförande belysning

I detta kapitel låter vi resultaten från de tre regionerna, samt rösterna från den nationella nivån i bibliotekslandskapet speglas i varandra. Detta i syfte att identifiera såväl regionala skillnader som likheter, liksom skillnader och likheter i lokala, regionala och nationella perspektiv på nätverkets roller och relationer. Med stöd i resonemang om flernivåstyrning och det analytiska ramverket ANT fäster vi blicken på hur det ömsesidiga förhållandet av olika aktörers roller beskrivs samt vilka olika karaktärer av relationer vi kan identifiera i nätverket. Framställningen av analysen belyses med citat från studien, detta med tanken att kapitlet ska kunna läsas fristående från de längre föregående resultatkapitlen. Nedan tar vi oss inledningsvis an rapportens första frågekomplex där vi undersöker vilka betydelsefulla aktörer i folkbibliotekslandskapet tillskriver folkbibliotekets olika styrdokument.

En problematisering som enar

Bibliotekslagen och arbetet med att gestalta dess skrivningar är något som sammanför merparten folkbibliotekslandskapets olika aktörer. Det finns en samstämmighet i att det är betydelsefullt att biblioteken är en lagstadgad verksamhet, vilket bland annat illustreras av följande utsaga av Trosa Bibliotekschef. Hen uppfattar att bibliotekslagen är i sin helhet något enbart positivt, och att den erbjuder en god balans mellan styrning och frihet:

Vi har det ju väldigt lyxigt på så sätt, att vi har den här ramlagen som anger "de här grupperna ska vi prioritera, och varför finns vi till". Så att man inte bara kan ta bort biblioteken hur som helst. Men det är fortfarande väldigt stor frihet också, att i varje kommun, man kan se "okej, de här prioriterade grupperna har vi. Det är samma för alla bibliotek. Men vilka behov finns hos just de grupperna i vår kommun?" Eller "hur stora är de olika grupperna? Hur ska vi jobba med de här?"

Bibliotekslagens skrivningar slår fast verksamhetens riktning och ändamål vilket ger en gemensam riktning för folkbibliotekslandskapet aktörer. Med ANT:s begreppsapparat kan bibliotekslagen och dess skrivningar sägas utgöra en *obligatorisk passagepunkt* som folkbibliotekslandskapets aktörer måste förhålla sig till. Vad som framkommer vid intervjuerna är dock att det inte enbart är Bibliotekslagens uttalade skrivningar som kopplar samman aktörerna och deras aktiviteter, utan i lika mån det underförstådda problem som bibliotekslagen förstås vara en lösning på. Detta problem kan sammanfattas som de begränsningar och risker som det kommunalt självstyret kan innebära för folkbibliotekets verksamhet och fortlevnad om det inte balanseras med nationell styrning. Flertalet av bibliotekslandskapets aktörer har ett intresse av att bemöta problemet och *problematiseringen* knyter således samman bibliotekslandskapets aktörer, till dessa räknas även styrdokumentet, i ett nätverk som agerar mot ett gemensamt mål. Behovet av att balansera det kommunala självstyret för att garantera bibliotekens likvärdighet, verksamhetsinriktning och till och med existens uttrycks av flera intervjupersoner i samtliga regioner och på samtliga nivåer som inkluderas i studien. Bibliotekschefen i Ronneby menar exempelvis att bibliotekslagen kan vara en garant för folkbibliotekets existens i den lokala kontexten. Hen menar att den har

störst tyngd av styrdokumentet eftersom den är nationell och beslutad av riksdag och regering. Därmed uppfattas den som överordnad det kommunala självstyret och bidrar till ökad likvärdighet mellan kommuner.

Jag känner, den hävdar liksom vår existens på något vis och att vi, och det tycker jag är rätt viktigt att man har samma ingångsläge oavsett vad det är för kommun. Utan alla kommuner, alla folkbibliotek jobbar utifrån samma förutsättningar.

Bibliotekschefen i Tingsryd ser att verksamheter som inte är lagstadgade riskerar att försvinna eller inte prioriteras och menar därför att det är bra att den kommunala biblioteksverksamheten är just lagstadgad. Hen ser ett behov av att ge verksamheten tyngd i relation till andra chefer inom förvaltningen och i relation till kommunala politiker.

Jag får ju mycket frågan om bibliotek, när jag säger att jag jobbar på bibliotek och säger att jag är bibliotekschef, och för många... och då är det ju ändå... vad ska man säga... jag tror att den behövs vara lagstadgad på ett sätt just för att den är så viktig ... ge tyngd till den på ett sätt.

Från regional nivå hörs Biblioteksutvecklare 1 i Region Sörmland som menar att det är fantastiskt och jätteviktigt att bibliotek är en lagstadgad verksamhet då den annars hade riskerat att bortprioriteras:

[J]ust att man tror att saker är självklara, tills de inte är självklara, och det kan gå ganska snabbt. Så jag tycker det känns superviktigt, därför det är också, samma sak där, det finns en signal i det som säger någonting. Och det är jätteviktigt i ett sammanhang där mycket som är kopplat till kultur och den typen är ju sånt som ofta prioriteras bort.

Samtliga aktörer på nationell nivå som intervjuats för studien understryker i olika grad att bibliotekslagen är viktig och att det är av betydelse att biblioteken är en lagstadgad verksamhet för att motverka ifrågasättanden av verksamheten och dess prioriteringar och inriktning.

Det är en styrka och det är någonting som man återkommer till hela tiden när man alltid blir ifrågasatt i olika sammanhang att det måste finnas i varje kommun, det här demokratiska uppdraget och fri åsiktsbildning och att kunna stimulera intresset för litteratur och kultur och att göra det tillgängligt för prioriterade grupper.

Projektledare nationellt projekt

Problematikeringen av det kommunala självstyrets konsekvenser för folkbiblioteken bottnar bland annat i farhågor för vad en ansträngd kommunal ekonomi kan

innebära för folkbibliotekens verksamhet om den inte var lagstadgad. Exempelvis uttrycker Eskilstuna bibliotekschef hur betydelsefull lagen varit i hans tidigare arbetsliv som bibliotekschef i en mindre kommun med svåra ekonomiska problem och ett stort sparbeting. Hens erfarenheten är att lagen är helt avgörande: "[D]et som gjorde att bibliotek klarade sig, det var att vi var en lagstadgad verksamhet."

En ytterligare dimension i problematiseringen handlar om farhågor för vad ideologiska konflikter mellan det kommunala styret och bibliotekslagens inriktning innebär eller kan innebära. Medarbetaren på regionbiblioteket i Blekinge-Kronoberg tror att frågan om vilka grupper biblioteken ska jobba emot kan ställas på sin spets framgent. Då är det viktigt att lagen finns och är tydlig med vilka grupper som är prioriterade.

[Lagen] kan komma att bli ännu viktigare i det samhälle vi ser framför oss just nu där man vill dra ner i vissa kommuner som vi ser i våra områden. Där politiska strömningar vill dra ner på kulturen för kulturen är så pass viktig. Då tror jag lagen kan bli ännu viktigare för det står faktiskt i lagen vilka grupper vi ska jobba mot och så. Det är ingen kommun som kan säga att dom här grupperna ska vi inte jobba emot.

Det framstår alltså i intervjuerna som att bibliotekslagens skrivningar, i synnerhet om demokrati och prioriterade målgrupper, är centrala och kan bli än mer viktiga i tider av ekonomisk instabilitet och politisk turbulens. Även tjänsteperson 1 på Kungliga biblioteket pekar på hur lagen kan balansera lokala politiska beslut och trygga bibliotekens fortsatta verksamhet

[V]i märker ju det i kommuner, där det då har blivit liksom en politisk skiljelinje till exempel mångspråklitteraturen. Den här möjligheten att vända tillbaka till lagen och säga ja men det står ju här i lagen, det är klart och tydligt uttryckt, det är en av dom prioriterade grupperna. Hade vår bibliotekslag inte varit så här tydlig då hade det nog rykt i många kommuner där det fortfarande finns kvar.

Tjänsteperson 1, KB

Samtidigt som flertalet aktörer enas kring den gemensamma problematiseringen med ett obalanserat kommunalt självstyre är inte alla överens om att Bibliotekslagen utgör en tillräckligt stark motvikt för att hantera problemet. Kulturchefen i Region Sörmland menar att det inte borde vara möjligt för politiker på kommunal nivå att fatta beslut som strider mot lagen:

(S)ka man ha en bibliotekslag så måste den även kunna värna armlängds avstånd, om man ska använda det uttrycket, mellan den som är politiker, den som är huvudman för verksamheten och själva utformningen av bibliotekets innehåll. Och där tycker jag inte att bibliotekslagen är särskilt vass.

Inte heller företrädaren för intresseorganisationen anser att lagen har den kraft och balanserande effekt på den lokala styrningen som övriga aktörer lyfter fram:

Så att lagen, jag tycker att lagen är bra i det fall som vi nu upplevde med Sölvesborg men den är ju väldigt tandlös. Jag tror också att många tror att det är ett lag som har ett en påverkansföljd om man inte uppfyller den. Det har den ju inte, det är ju en ramlag. Det är också lite grand en missuppfattning om att man har högre status bara för att man är reglerad av en lag.

Företrädare för intresseorganisation

En ytterligare dimension i problematiseringen handlar om de kommunala folkvalda politikernas ointresse för och okunskap om folkbibliotekens verksamhet, vilket också konstaterats i flera tidigare studier (Michnik 2014; 2018, Hansson 2019). Flera av intervjupersonerna lyfter att det finns en bristande kännedom hos folkvalda politiker om att det finns en bibliotekslag. Denna brist på kunskap och politiskt engagemang i folkbiblioteksverksamheten generellt hos folkvalda politiker, menar intervjupersonerna kan utgöra ett hot då politikerna inte ser folkbibliotekets fulla potential och därmed inte vill finansiera verksamheten. Flera nämner även att de har som strategi att alltid nämna eller informera om lagen för politiker och kollegor utanför bibliotekssektorn när tillfälle ges. ”[J]ag brukar säga att har jag tillfälle att prata inför politik eller nämnd så nämner jag alltid bibliotekslagen”, säger bibliotekschefen i Växjö. ”Jag har märkt att det inte är jättemånga som har hundra koll på den. Så det kan handla egentligen om e-böcker men jag pratar aldrig inför politiker utan att nämna bibliotekslagen, så ja det är viktigt”. Även medarbetaren på regionbiblioteket i Blekinge-Kronoberg lyfter fram bibliotekslagen i presentationer och föredrag, både i syfte att legitimera biblioteken och för att synliggöra omfattningen av bibliotekets uppdrag.

Jag är ute med ett föredrag där jag pratar om framtidens bibliotek, där har jag alltid med den [lagen]. Jag har en lista på allt som står att vi enligt lag ska göra. /.../ för att också se hur brett och hur stort vårt uppdrag är. Så att jag återkommer ganska ofta till den och också för att legitimera vårt arbete. Så den återkommer jag till.

Folkbiblioteken uppfattas ofta som en självgående en verksamhet, vilket tillåter politikerna att rikta sin uppmärksamhet mot frågor och verksamheter som ses som mer brännande och angelägna. Det kan bidra till att det ibland saknas tydliga politiska visioner för verksamheten. En bibliotekschef i Blekinge- Kronoberg uttrycker en viss irritation över att de folkvalda politikerna inte har bidragit till att sätta upp mål för biblioteksverksamheten. Istället har detta helt överlämnats till tjänstemännen.

När vi började med biblioteksplanen så hade vi egentligen inga mål för biblioteksverksamheten. Alltså det finns ett övergripande mål från fullmäktige men det är väldigt allmänt. Det säger att

det ska finnas ett bra rikt fritids- och kulturutbud tror jag det står. Och våra politiker som var en fritids- och kulturnämnd hade inte formulerat specifika mål för biblioteksverksamheten /.../ Vi sa att tjänstemännen inte skulle vara involverade i arbetet utan politikerna skulle sätta sina egna mål för verksamheten. Och då lyckades man inte heller utverka några mål för biblioteksverksamheten. Även när man hade biblioteksplanen med sig så blev det inga mål där utan då är det egentligen så att dom målen som vi har för verksamhet, eller för vår förvaltning nu, har vi tjänstemän arbetat med själva. Så det är egentligen jag som föreslagit utifrån biblioteksplanen vilka mål som ska gälla för vår verksamhet. Så där är egentligen vi själva som har satt dom.

Framtagandet av biblioteksplanen aktualiserar här brister i de folkvaldas engagemang men arbetet skapar också kontaktytor mellan bibliotek och politiker och utgör på så vis en del av lösningen på ett bristande politiskt engagemang.

Den kommunala biblioteksplanen som horisontalt och vertikalt gränssnitt

Framtagandet av den kommunala biblioteksplanen, menar flera, fungerar som en viktig kanal för kommunikation om bibliotekets verksamhet och bibliotekslagens skrivningar till de kommunala politikerna. Biblioteksplanen utgör på så vis ett både ett horisontalt gränssnitt mellan bibliotekssektorn och politiken och ett vertikalt gränssnitt mellan det lokala och nationella. Den bidrar på så vis till att knyta den kommunala politiken till bibliotekslandskapets aktör-nätverk och den gemensamma problematiseringen som binder det samman. För att fatta beslut om biblioteksplanen krävs att lokalpolitikerna sätter sig in i verksamheten och lagstiftningen, vilket de annars kanske inte skulle tagit sig tid att göra i samma omfattning. Med kunskap om lagstiftningens innehåll stärks förutsättningarna att de lokalt folkvalda ska förhålla sig till bibliotekslagens skrivningar och att lagen därmed kan uppfylla sin balanserande roll. Tjänsteperson 1 på KB ser framtagandet av biblioteksplanen som

...en lärprocess för dom politiker som är inblandade för nu måste dom ta ställning till sakfrågan på ett helt annat sätt än vad dom gjorde tidigare när det bara var budgetfrågor. Nu måste man ju säga om man tycker att det ska vara så eller så sätt och särskilt om man bär med sig prioriteringar eller målsättningar från en kommunal utvecklingsplan och just den här kommunen ska agera enligt agenda 2030 då måste ju politikerna var med och tycka lite om hur biblioteket ska förverkliga det.

Tjänsteperson 1, KB

Eftersom politiken måste anta den kommunala biblioteksplanen så bidrar den till att stärka bibliotekets roll i kommunen menar Oxelösunds bibliotekschef. Likaså chefen för Biblioteksutveckling Sörmland ser att de kommunala biblioteksplanerna har en positiv effekt i att de tvingar både biblioteken och de kommunala organisationerna att inse att de är sammankopplade. I sin tidigare roll som

kommunal bibliotekschef skrev hen två kommunala biblioteksplaner och det var en "jättejättebra förutsättning för att starta samtal med andra förvaltningar tyckte jag. Det är en anledning liksom, som är helt ofarlig för de man pratar med, och det blev bra samtal. Så det hände mycket, upplevde jag, efter det."

Processen med att besluta politiskt om den kommunala biblioteksplanen kan även synliggöra om politiker riskerar att komma för nära verksamheten, vilket påpekas av chefen för Biblioteksutveckling Sörmland:

- *[O]m politiken går för nära in, alltså så som man tänker att det har hänt i Sölvesborg till exempel nu, så tänker jag att det hade inte blivit lika synligt om det inte funnits en biblioteksplan. Så det kan inte riktigt bara hända, får jag säga.*
- *Ja, det hade bara kunnat hända annars menar du?*
- *Ja, jag...*
- *Svårare att sätta fingret på det då?*
- *Ja, att det kan fattas ett litet beslut här, och tyckas någonting i det rummet då. Men här, det, ja det har ändå en viss tyngd, och det ska gälla över en viss tid. Och det blir någonting att tycka till om som är mer än lite spridda enskilda beslut*

Betydelsen av den kommunala biblioteksplanen som ett horisontalt gränssnitt mellan bibliotekssektorn och politiken betonas tydligast av intervjupersonerna i Blekinge-Kronoberg. Den kommunala biblioteksplanen som ett vertikalt gränssnitt mellan det nationella och lokala är däremot något som betonas tydligare av intervjupersonerna i Region Sörmland. Det viktiga i biblioteksplanen tycker Biblioteksutvecklare 1, Region Sörmland, är balansen mellan det nationella och det kommunala:

[G]ränssnittet mellan bibliotekslagens skrivningar och det här nationella, den här gemensamma biblioteksvärlden, samarbetet och allt det där. Att det är i gränssnitt med just, "vad är det specifika i den här kommunen? Hur blir vi det bästa biblioteket i det här lokalsamhället för den här kommunen? Vad är fokus här och hur blir biblioteket viktigt i det som behöver hända här?"

Tjänsteperson 1 identifierar en förändring av biblioteksplanernas utformning över tid, vilken består i att biblioteksplanerna kommit att bli mer lokalt förankrade och anpassade. Detta samtidigt som de är tydligt förankrade i bibliotekslagen:

Och där tycker jag att medvetenheten, man har blivit mycket bättre på att en biblioteksplan behöver vara skriven utifrån sin egen kommuns förutsättningar. Dom första åren vi hade det här uppdraget då fick jag ofta frågan, men kan du visa mig en riktigt bra biblioteksplan, ungefär som att man vill kopiera den. Och vi

har alltid sagt att nej, vi värderar dom inte på det sättet. Jag kan inte ge dig det. Men här kan du titta, här finns allihopa. Liksom titta på några stycken. Den frågan kommer ju ytterst sällan nu. Och både vi på KB och i regionerna har ju pratat väldigt mycket om den lokala förankringen och förutsättningarna. Man måste ju ta reda på hur ser det ut i kommunen innan jag gör prioriteringarna. Så att jag tycker att den biblioteksplanen, den kommunala biblioteksplanen, blir ju den lokala anpassningen av det lagen säger. Den är mera generaliserande men det börjar och slutar i lagen

Tjänsteperson 1, KB

I Region Blekinge och Kronoberg tar sig gränssnittet mellan det nationella och lokala sig främst uttryck i kommunikationen mellan medarbetare och ledning om verksamhetens inriktning och prioriterade grupper. Biblioteksplanen medför ett positivt förtydligande av folkbibliotekets verksamhetsinriktning men innebär samtidigt en formalisering och skarpare styrning av en verksamhet som tidigare varit mer fri till sin karaktär. Bibliotekschefen i Växjö beskriver hur detta kan medföra krockar mellan ledning och personal:

Sen kan det ju bli lite krockar för vi har ju lite olika uppfattningar i personalgrupp vad som är prioriterat. Och där är ju en sak, och det har säkert inte förändrats, jag upplever att man har, och det är väldigt härligt, att man har som medarbetare har man väldigt stor del att påverka också. Det är inte alltid man har det i organisationer så väl. Och man kan följa lite sitt hjärta och man kan skapa sin... och så går man in och gör det. Man anpassar lite, så här blir det för att jag är den jag är. Så det är rätt fritt på det viset. Och som chef kan det ibland också vara besvärligt, speciellt när man har en plan som säger kanske andra saker. Så det är både jättehärligt men kan också vara... då när det krockar.

Den kommunala biblioteksplanen framträder således som en aktör som bidrar till att hantera olika dimensioner av den gemensamma problematiseringen – riskerna och begränsningarna med ett oblänsrat kommunalt självstyre. Genom att agera gränssnitt mellan sektor och politik samt mellan det nationella och lokala, bidrar den kommunala biblioteksplanen med kunskap och uppmanar till ett politiskt engagemang som kan motverka alltför omfattande ekonomiska neddragningar och politisk påverkan i en ideologisk riktning som hamnar i konflikt med folkbibliotekens lagstiftade ändamål. Med ANT:s begreppsapparat kan sägas att den kommunala biblioteksplanen har *enrollerats* i bibliotekslandskapets *aktör-nätverk*.

I intervjuerna framstår den kommunala biblioteksplanen som ett relativt oproblematisert dokument. Det eventuella motstånd eller de svårigheter som upplevts med att arbeta med en biblioteksplan tycks ha övervunnits i de kommuner som deltar i studien och istället ses den kommunala biblioteksplanen som ett viktigt verktyg för verksamhetens utveckling och som ett verktyg för att skapa en likvärdig

biblioteksverksamhet i hela landet. På så vis används den kommunala biblioteksplanen också för att hantera den dimension av den gemensamma problematiseringen som just handlar om risken för bristande likvärdighet till följd av ett alltför starkt kommunalt självstyre. Samtidigt påpekas att det finns problem med att kravet på biblioteksplaner också skapar en Matteuseffekt som istället bidrar till bristande likvärdighet. Detta aktualiseras av att bidragsgivaren Kulturrådet ställer krav på en giltig biblioteksplan för att kommunala bibliotek ska beviljas bidrag, vilket riskerar att missgynna de små kommuner med bristande resurser som är i störst behov av ekonomiskt stöd. Här skapar alltså en nationell aktör en form av påföljd för när kommunen inte följer bibliotekslagen, vilket både efterfrågas och problematiseras av biblioteksutvecklare på regional nivå liksom folkbibliotekschefer i studien. På så vis framträder en spänning mellan å ena sidan önskemål om ökad nationell styrning och å andra sidan krav på bibehållen lokal frihet, vilken är genomgående i studien.

En regional angelägenhet

Den ovan nämnda spänningen framträder tydligast i relationen mellan kommunal och nationell nivå, vilket återspeglas i vilka betydelser som tillskrivs styrdokumentet på regional nivå. Detta dokument väcker motstridiga reaktioner och som tillskrivs divergerande betydelser, och ibland ingen betydelse alls, beroende på vem som tillfrågas. Här skiljer sig perspektiven åt mellan regionerna i studien. Detta kan dels förklaras med att vi har haft möjlighet att tala med intervjupersoner på fler positioner i Region Sörmland än i Region Blekinge-Kronoberg, dels med att arbetsprocessen för den regionala kulturplanen ser olika ut i de olika regionerna.

I Region Sörmland finns en väletablerad process som kallas Samkultur Sörmland som är utformad med hänsyn till situationen i Sörmland där man tidigare haft lite samverkan mellan kommunerna. Med arbetet i modellen vill man bidra till en förändring och modellen är alltså utformad för att processen ska innebära god förankring i alla led. I intervjuerna med de biblioteksutvecklare som bidragit framkommer dock svårigheter med att arbeta med den och tankar om hur arbetet skulle kunna förbättras. Betoningen på att modellen ska innebära en förankring lokalt tycks ha fått som en följd att den istället uppfattas som otydlig och svåröverblickbar. Möjligheten att få påverka och medverka är uppskattat men ytterligare struktur och styrning efterlyses för att skrivandet ska kunna vara utvecklingsinriktat snarare än sammanfattande. Särskilt lyfter de regionala biblioteksutvecklarna att de önskar att fler blir involverade i arbetet så att planen i högre grad än nu involverar befolkningen i Sörmland. De som bidragit från kommunal nivå tar också upp svårigheter med modellen. Från sitt tidigare arbete på kommunal nivå har chefen för Biblioteksutveckling Sörmland erfarenhet av att politiken i kommunen var kritiska till arbetet med den regionala kulturplanen och därmed att delta i Samkultur Sörmland. Det berodde dels på att man tyckte att man missgynnades och dels att det fanns andra förväntningar på vad regionen (tidigare landstinget) skulle kunna bidra med till kommunerna.

Aktörerna på regional nivå i Blekinge Kronoberg ser att de har svårt att passa in sin verksamhet i kulturplanen på grund av att deras målgrupp – folkbiblioteksinstitutionen – skiljer sig från övriga kulturutövares som möter en

publik. Regionbibliotekarien i Blekinge Kronoberg uppfattar att regionbiblioteken har en otydlig roll i relation till kulturplanearbetet och samverkansmodellen. Regionbibliotekarien menar att biblioteksverksamheten inte är en renodlad kulturverksamhet och att den bredare verksamheten med andra uppdrag kan innebära viss friktion med samverkansmodellen.

/.../ibland så känner jag väl att biblioteksverksamhet är ju så mycket mer än kultur och det kan ju kännas att det skaver lite ibland i dom här sammanhangen där man pratar om kulturskaparnas villkor och det fria ordet, det liksom dom, det, vad ska man säga som dom pratar mycket om i kultur, kring samverkansmodellen då ibland behöver vi liksom skriva för att vi ska, då vad är vår roll i detta kan jag tänka

Från regionbibliotekariens perspektiv är det tydligt att den regionala biblioteksverksamheten har specifika förutsättningar och ramar som skiljer sig från övrig kultursektor, vilket ställs på sin spets i kulturplanearbetet. Detta synsätt återspeglar de synpunkter gällande bibliotekens särställning i kultursektorn som föregick införandet av samverkansmodellen (Johannisson, 2012). En annan viktig skillnad är att biblioteken är en lagstadgad verksamhet med en nationell bibliotekslag som reglerar verksamhetens inriktning, vilket inte gäller för merparten av de övriga kulturområden som ingår i arbetet med kulturplanen. För regionbiblioteket är bibliotekslagen överordnad andra styrdokument inklusive kulturplanen, vilket ibland kan leda till friktion och krockar mellan bibliotek- och övrig kultursektor i kulturplanearbetet.

Bibliotekslagen, den tycker ibland dom som jobbar med kulturfrågorna är lite jobbig för den kommer vi och slår dom med i huvudet lite grann, det gör vi faktiskt. För den är jätteviktig. Den talar om vad vi ska göra, både portalparagrafen och det som berör som regionala verksamheterna är också jätte, inte särskilt tydligt men ändå tydligt, vad är det vi ska jobba med. Det är verksamhetsutveckling, kvalitet och en grej till... samverkan och sen det här vi ska göra med kungliga biblioteket då det här med uppföljning av planer och så. Så den vill ju jag kanske ska vara mer synlig i kulturplanen än vad den är. Och den kan ibland vara lite irriterande för dom för den, den är liksom, för oss är den ju överst men för dom är kulturplanen överst.

Kulturplanen kan inte konkurrera med Bibliotekslagens position som obligatorisk passagepunkt för den regionala biblioteksverksamheten i Blekinge Kronoberg och den är inte heller en aktör som enrolleras i det nätverk av aktörer som ska hantera folkbibliotekslandskapets gemensamma problematisering. I Region Sörmland är bilden delvis en annan. Chefen för Biblioteksutveckling Sörmland ger uttryck för att de använder kulturplanen för att befästa saker som de gör:

Alltså såhär "jo, vi ska faktiskt göra det här för det står i kulturplanen." [skratt] Lite såhär, förnumstigt, om vi riskerar

eller tror att vi riskerar att få mothugg, så kan vi bara [knackar i bordet]: "det står här."

Biblioteksutvecklare 1 menar att den regionala kulturplanen är ganska viktig i arbetet för den styr mycket av det Biblioteksutveckling Sörmland gör. Biblioteksutvecklare 1 menar vidare att det är viktigt att planen är politiskt beslutad: "För att vi ska kunna driva vår verksamhet så kan man alltid hänvisa tillbaka till den, "Men det står faktiskt i kulturplanen att vi ska göra det här." Likt den kommunala biblioteksplanen på lokal nivå blir kulturplanen för Biblioteksutveckling Sörmland en aktör som kan legitimera en viss verksamhetsinriktning om denna skulle ifrågasättas av regionala politiker. Dock kvarstår att den regionala kulturplanen främst är en angelägenhet för de regionala aktörerna i bibliotekslandskapet.

Folkbibliotekscheferna som intervjuats i Blekinge och Kronoberg har liten kännedom om såväl den regionala biblioteksplanen som den regionala kulturplanen. Även om de är bekanta med processen med att ta fram den regionala kulturplanen har de inte varit direkt involverade och upplever sig inte direkt berörda av kulturplanen. Istället för att som bibliotekslagen få en roll av att balansera det kommunala självstyret ses den regionala kulturplanen istället av vissa folkbibliotekschefer som något som potentiellt skulle krocka med detta. En av folkbibliotekscheferna i Blekinge Kronoberg ser det som positivt att biblioteken inte har en framträdande plats i kulturplanen då det skulle innebära en konflikt med bibliotekslandskapets styrkedjor:

H: /.../ den regionala kulturplanen, har den någon betydelse för dig i ditt uppdrag?

L: Ja det har den säkert men jag kan på riktigt inte säga att jag har... bibliotek nämns ju så oerhört lite om man säger så. Men att det nämns kan vara nog för att skulle det stå mer så skulle det också vara en krock tänker jag /.../ att dom har en plan för oss.

Merparten av folkbibliotekscheferna i Region Sörmland ser inte heller att den regionala kulturplanen är närvarande i deras arbete. Undantaget är bibliotekschefen i Oxelösund som också har ett uppdrag för kulturverksamhet för både barn och vuxna. Bibliotekschefen i Vingåker ser det interaktiva arbetssättet som planen togs fram på som viktigt och att "det smittar av sig hela sättet hur man arbetar." Men bibliotekschefen minns också att det var lite svårt att engagera just från bibliotekshåll och att det nog beror på att den verksamheten har ett skydd i lagen. Även här ges alltså uttryck för att kulturplanen och bibliotekslagen i viss mån befinner sig i konflikt med varandra. Detta är inte en konflikt som handlar om respektive styrdokumentens innehåll utan snarare om vilken betydelse som fästs vid vilket dokument samt hur dessa dokument ingår i olika nätverk och anknyter till olika problematiseringar. Om bibliotekslagen ska balansera det kommunala självstyret är istället idén med samverkansmodellen, i andan av flernivåstyrning och governance, att decentralisera kulturpolitiska beslut och motverka alltför stark statlig styrning. Regionbiblioteket blir noden där dessa båda nätverk överlappar.

Den regionala kulturplanen framstår främst som en angelägenhet för de intervjupersoner som verkar på den regionala nivån, vilket den har gemensamt med den regionala biblioteksplanen. Samtidigt ger vissa aktörer på den regionala nivån uttryck för att de inte känner sig hemma i arbetet med kulturplanen. Skälet som anges är att regionbibliotekets målgrupp, breda verksamhet och inte minst den lagstiftning – Bibliotekslagen – som reglerar regional biblioteksverksamhet, i viss mån skapar friktioner mellan regionbiblioteket och den övriga kultursektor som omfattas av samverkansmodellen. För övriga regionala kulturaktörer är kulturplanen det mest centrala styrdokumentet medan regionbiblioteket sätter bibliotekslagen främst. Det är också möjligt att förstå denna friktion som ett skav mellan olika generationers politikområden (Montin, 2010). Om den regionala utvecklingspolitiken kan ses om ett tredje generationens politikområde, starkt influerat av governance-tanken och med en hög grad av flernivåstyre, är folkbibliotekspolitikerna att betrakta som ett andra generationens politikområde där samspelet mellan stat och kommun fortfarande är centralt i frågor om områdets styrning. I regionbibliotekets verksamhet sammanfaller således skilda styrningslogiker som i olika grad är influerade av de nya ordningarna governance och flernivåstyre. Detta blir en svårhanterlig situation för regionbibliotekets anställda.

Skillnader i betydelsetillskrivning, spänningar och konflikter

Sammanfattningsvis framträder i studien en samstämmighet kring Bibliotekslagen som en obligatorisk passagepunkt och en enighet kring den underliggande problematisering som Bibliotekslagen kan ses om ett svar på. Dock finns det olika förståelser av vilken förmåga Bibliotekslagen har att balansera ett alltför starkt kommunalt självstyre. Merparten av intervjupersonerna är väldigt positiva till lagen och dess utformning. Dock uttrycks även en önskan om en spetsigare Bibliotekslag med tydligare påföljder om den inte efterlevs. Tydligast görs detta av företrädaren för intresseorganisationen men hörs även i vissa fall från såväl den regionala som den kommunala nivån i båda regionerna. I de fall där påföljder initieras, t ex i fråga om villkor på biblioteksplan för att komma ifråga om statliga medel, möter dessa krav dock viss kritik. Här framträder en spänning mellan å ena sidan önskemål om ökad nationell styrning och å andra sidan ett motstånd mot att den lokala friheten och bestämmanderätten ska inskränkas.

Den kommunala biblioteksplanen ges dels betydelsen av ett vertikalt gränssnitt mellan den nationella och kommunala nivån – den nationella anpassningen av lagen som bidrar till att hantera den gemensamma problematiseringen och som nätverket kan enas kring. Den är också ett horisontellt gränssnitt mellan bibliotekssektorn och de folkvalda på kommunal nivå. Det är i deras agerande som problematiseringen av ett alltför starkt kommunalt självstyre materialiseras. Även om enskilda politiker ansluter sig till den gemensamma problematiseringen, kan de kommunala folkvalda som roll betraktat istället förstås som bidragande till att skapa problematiseringen. Det kan därför ifrågasättas om de kommunala politikerna ska ses som en del av bibliotekslandskapets nätverk eller som en extern antagonist.

De regionala planerna framstår båda som i första hand regionala angelägenheter. Arbetet med kulturplanen i den regionala biblioteksverksamheten blir en punkt där olika styrkedjor och olika politiska sakområden – utbildningspolitik, folkbibliotekspolitik och kulturpolitik – överlappar och i viss mån hamnar i konflikt med varandra.

Roller och relationer i folkbibliotekslandskapet

Rapportens andra frågekomplex behandlar frågor om vilka roller folkbibliotekslandskapets olika aktörer tilldelas i arbetet med styrdokumentet, samt vilka relationer detta arbete upprätthåller och skapar. I tidigare stycke konstaterade vi att bibliotekslagen är det styrdokument som tydligast förmår skapa relationer mellan olika aktörer i det svenska bibliotekslandskapet. Aktörer på såväl nationell, regional och kommunal nivå knyter sin verksamhet och konstruerar sina roller i relation till bibliotekslagen. Den är alltså den obligatoriska passagepunkt som skapar och upprätthåller relationer samt knyter samman aktörer i det svenska bibliotekslandskapet. Bibliotekslagen stipulerar också roller för olika aktörer varav merparten motsvarar uppdrag och verksamhetsinriktningar som sedan länge är etablerade. Det finns dock några roller som ännu inte hittat sin form och därmed mer uppenbart är under förhandling. Det gäller den nationella samordnande aktörens roll, uppföljningen av biblioteksplaner som stipuleras i paragraf 18 i bibliotekslagen samt regionbibliotekets förändrade roll. Nämnade roller har gemensamt att de samtliga riskerar att på olika sätt hamna i konflikt med det kommunala självstyret och ramarna för bibliotekssektorns flernivåstyrning. De har också gemensamt att informanterna i studien uttrycker olika förståelser för hur dessa roller skall tolkas och utövas. Med ANT:s språkbruk kan vi här tala om att det pågår en process av enrollering, det vill säga en process där olika aktörers uppsatta roller i ett nätverk kan accepteras eller förkastas.

Nationell samordning

En relation som flertalet aktörer önskar skulle förtydligas, där bibliotekslagens skrivningar om samordning inte alltid räcker till, är som nämnts relationen mellan det nationella och det lokala. I Blekinge-Kronoberg efterfrågas tydligast en starkare nationell styrning av biblioteken och ett förtydligande av Kungliga bibliotekets roll som nationell samordnade aktör. Här ges uttryck för ett behov av nationell stöttning i kommunövergripande frågor och en större förståelse för folkbiblioteksverksamhetens villkor hos KB.

Ja, vi märker ju inte riktigt så mycket av det att dom har liksom ett nationellt... dom talar mer med den regionala nivån men vi får inte riktigt någon direkt stöttning eller förståelse för hur folkbiblioteket fungerar eller stöttning. Nu är man ju lite på gång man har ju börjat med lite dialog eller diskussion kring biblioteksplaner och då har man något utbildningstillfälle eller diskussion under hösten också och har haft föreläsningar nu så digitala sådana så att dom börjar väl...men jag upplever att det finns en okunskap där också kring vad folkbibliotekets uppdrag är. (Bibliotekschefen i Ronneby)

I Sörmland uttrycks inte samma kritik, stället är merparten av deltagarna i studien mycket nöjda med den nationella nivån. Dock ses även här behovet av en aktör som driver, och har kompetens att driva, aktuella folkbiblioteksfrågor nationellt, vilket Kungliga biblioteket hitintills inte har haft. Även frågor om digital infrastruktur

anses aktualisera behovet av en tydligare nationell bibliotekspolitik, menar flera deltagare i studien. I synnerhet lyfts att KB kan vara en samordnande funktion för frågor som rör nationell bibliotekskatalog, e-böcker och även kompetensutveckling. Trots att det i Blekinge-Kronoberg finns ett missnöje med den nationella rollens ramar och utförande ses det som viktigt att en sådan roll finns.

Huvudsaken att det finns. Alltså det är väl rätt viktigt att det är ett nationellt uppdrag kan jag tycka utifrån riksdag och regering som sätter ner foten (Bibliotekschefen i Ronneby).

Återigen framkommer behovet av en nationell aktör som har förmåga att balansera det kommunala självstyret. Precis som lagens skrivningar, exempelvis om prioriterade målgrupper, kan användas som ett verktyg gentemot lokala politiker för att legitimera folkbibliotekets verksamhetsinriktning, ses det som viktigt att de folkvalda på nationell nivå kommunicerar att de har en plan och utsedd samverkare för folkbibliotekets verksamhet. I vissa fall verkar missnöjet med brist på en nationell aktör med en tydligt stödjande roll grunda sig i missförstånd eller okunskap om vad det staten har mandat att göra gällande det som omfattas av kommunens styrning. Tjänstepersonerna uttrycker att de upplever att det finns önskemål om ökad styrning från KB:s sida, vilket inte är möjligt inom rådande myndighetsstruktur:

TP2: så är ju hela systemet uppbyggt myndighetssystemet och dom regionala verksamheterna är ju också på samma sätt liksom men ibland undrar man ju det kommer ju frågor om kan ni inte bestämma och så. Tala om hur det ska vara. Men det får vi ju inte göra och det ska vi ju inte göra utan det

TP1: och det gör vi ju i princip aldrig

Tjänsteperson 1 & 2, KB

KB:s handlingsutrymme i relation till de kommunala biblioteksverksamheterna är tämligen begränsat. Självstyrelsen ger visserligen möjlighet till lokala anpassningar men förhindrar också mer direkt vägledning och direktiv. Detta aktualiserades under corona-krisen då aktörer från folkbiblioteken vände sig till Kungliga biblioteket för stöd, ett stöd som KB:s företrädare menar att de inte hade mandat att ge.

TP1: Det märktes nu i corona för då ville man väldigt gärna att KB skulle gå ut med någon form av direktiv i hur man ska hantera smittskyddet på folkbiblioteket och det kan vi ju absolut inte göra för vi är ju inte en hälsomyndighet och vi ingen rätt att gå in i kommunernas verksamhet på det sättet men där har det ju funnits en friktion för då hade man väldigt gärna velat att vi var just den här myndigheten som bara sätter ner foten och bestämmer hur det ska vara. Biblioteken ska vara öppna och ni ska ha en plexiskiva eller någonting

Tjänsteperson 1, KB

Företrädaren för intresseorganisationen menar dock att en krissituation som Coronapandemin motiverar en annan tolkning av det nationella uppdraget då flera folkbibliotek kände sig övergivna av den statliga nivån.

Man kan ju tolka sitt uppdrag som ett nationalbibliotek olika och det verkar ju vara extremt bokstavstolkat: "vi är samverkande myndighet". Och det är ju också det som hela den här konflikten litegrand består i, att dom som ska samverka, dom är inte eniga med den myndigheten som ska samverka dom. Och det har ju blivit väldigt tydligt tycker jag nu i pandemi, coronatid /.../

Företrädare för intresseorganisation

Företrädaren för intresseorganisationen är vidare kritisk mot den kommunala självstyrelsens påverkan på bibliotekssektorn styrning och struktur. Hen menar att rollfördelningen idag är otydlig men att den struktur och hierarki som idag finns i bibliotekssektorn skulle kunna erbjuda en lämplig konstruktion med en mildare kommunal självstyrelse:

Egentligen är jag inte så säker på att det saknas några pengar någonstans utan det är ju främst rollfördelning och mandat. Vem har mandatet? Och då tror jag kanske att man kan hitta det i bibliotekssektorn, att det finns en struktur och en hierarki liksom. Men då kan ju inte statsförvaltningen och regionala gå in och störa den, men det gör den ju nu i och med att SKR [Sveriges kommuner och regioner] hela tiden säger kommunala självstyret, kommunala självstyret. Skolbiblioteken är ju ett lysande exempel på hur jävla dåligt det är att dom går in och styr själva med tanke på hur många det är som tycker att det är jättebra med skolbibliotekarier och sen är det det kommunala självstyret som går in och sabbar hela det. Både rektorer och SKR tycker att skolbiblioteken är jätteviktiga! Ändå går det inte att rulla den frågan vidare därför att den hamnar mellan stolarna någonstans när det gäller mandatet.

Företrädare för intresseorganisation

Företrädarens kritik kan ses som en omvänd tolkning av proportionalitetsprincipen gällande statsmakternas styrning av kommunerna. Som nämndes inledningsvis innebär denna princip att inskränkningar av den kommunala självstyrelsen måste stå i proportion till åstadkommandet av centrala nationella värden. Den omfattar också tanken att statens styrmedel inte ska verka begränsande av den kommunala självstyrelsen, eller var mer omfattande än vad som krävs för att uppnå sökta nationella värden (Feltenius, 2010). I det här fallet verkar det dock som att företrädaren menar att nationella värden – kvalitativa skolbibliotek för alla elever – hotas av den kommunala självstyrelsen. Det vill säga den kommunala självstyrelsens utsträckning står inte i proportion till åstadkommandet av nationella värden. Det är tydligt att det finns skilda perspektiv på flernivåstyrning kontra

behovet av ökad centralisering och nationell styrning i bibliotekssektorn. Flexibilitet, lokal anpassning och korta beslutsvägar ställs mot bristen på likvärdighet och behovet av starkare samordning och kunskapsutbyte i strategiska frågor.

Bibliotekslagens paragraf 18

På samma gång som flera företrädare för folkbiblioteken i studien önskar ett tydligare nationellt stöd och ibland även starkare nationell styrning, uttrycks också ett motstånd mot att Kungliga biblioteket ska "lägga sig i" och farhågor för att myndigheten ska "in och peta i verksamheten". Detta motstånd kommer tydligast till uttryck i frågan om Bibliotekslagens paragraf 18 och hur uppföljningen av biblioteksplaner ska genomföras. Här uttrycks alltså ett försvar och ett värnande för det kommunala självstyret. I Sörmland efterlyser kulturchefen att uppdraget borde renodlas och att KB borde fungera antingen som en myndighet som arbetar med kontroll och uppföljning eller som en stödfunktion. Kulturchefen skulle föredra det senare och ger sin personliga åsikt i frågan: "Jag tycker KB ska värna bibliotekens roll och funktion mer än att vara en kontrollinstans för staten, det kan andra göra". Att uppföljningsansvaret för kommunernas biblioteksplaner delas mellan regionbiblioteken och KB tycks skapa viss otydlighet. Det framkommer exempelvis i svaren från Sörmland att det är oklart om och i så fall på vilket sätt uppdraget skiljer sig åt mellan KB och den regionala biblioteksverksamheten. På frågan om hur deras roller förhåller sig till varandra i detta uppdrag svarar en bibliotekschef att KB har en lite mer kontrollerande roll, de tillser att lagen följs. Regionens roll är mer en coachande, de följer upp, bevakar och stöttar. KB erbjuder viss vägledning i form av dokument och fortbildning men regionen svarar för det konkreta stödet i relation den kommunala biblioteksplanen. Önskemål om att hålla en sådan arbetsdelning framkommer från flera deltagare i studien. I Sörmland uttrycker biblioteksutvecklare svårigheter med att kombinera olika roller. Det känns olustigt att vara en granskningsinstans när de i alla andra sammanhang är samordnande, kompetensutvecklande och jobbar med verksamhetsutveckling. Om uppföljning innefattar att både ge stöd i arbetet med biblioteksplaner och att kontrollera deras innehåll och existens så bör dessa delar separeras.

Även i Blekinge-Kronoberg uttrycks en osäkerhet kring hur rollen som uppföljningsinstans ska tolkas. Regionbibliotekarien ser generellt att både regional och nationell stöttning på lokal nivå behövs eftersom bibliotekschefen ofta är ensam på sin post i kommunen, till skillnad från exempelvis rektorer eller omsorgschefer. Stöd från stat och region, liksom utbyte med andra kommuner är därför viktigt. Däremot är hen mer osäker på rollen som innebär att följa upp kommunala biblioteksplaner. "Så där ser jag väl att vi har en bra roll men när det gäller uppföljningen kan man verkligen fråga sig hur, huret är ju inte färdigt liksom, hur ska det gå till?"

Regionbibliotekens nya roll

Regionbibliotekarien i Blekinge-Kronoberg framstår som trygg i den stöttande rollen gentemot de kommunala biblioteken. Överlag förefaller dock regionbibliotekens delvis nya roll som öppen för tolkning och till viss del också för missuppfattningar i kommunikationen mellan kommunal och regional nivå. I

samband med att nu gällande bibliotekslag (SF 2013:83) antogs försvann den tidigare bibliotekslagens skrivning som gav regionbiblioteket i uppdrag att ansvara för så kallad kompletterande medieförsörjning. Regionbibliotekarien beskriver hur arbetet med detta uppdrag, som tidigare utgjorde en betydande del av både regionbibliotekets verksamhet och budget, nu trappats ner ordentligt för att snart försvinna helt. Istället krävs att kommunerna själva tar ansvar för att samverka kring fjärrlån och boktransporter utan regionbibliotekets inblandning. Denna förändring, menar regionbibliotekarien, har väckt en del frågor hos folkbiblioteken som upplever regionbibliotekets nya roll som otydlig: ”Vad gör ni då om ni inte gör detta?”. Samtidigt upplever regionbibliotekarien att det fortfarande finns ett stort förtroende för verksamheten. ”Inte hos alla kanske och inte hela tiden men jag tycker ändå det”. Frågan tycks gälla huruvida regionbiblioteket ska vara en utvecklingsenhet eller en serviceenhet.

Även i Sörmland uttrycks att den nya rollen håller på att formas, internt pågår en identitetssökande, menar Biblioteksutvecklare 1. Man försöker hitta en form för sitt nya uppdrag och är i ett sökande efter vad det är man ska göra och vad som får effekt. Det märks också på att det finns kvar förväntningar och önskemål som är kopplat till det tidigare uppdraget. Det är då främst från dem som jobbat längre, för nyare chefer som inte har den erfarenheten är det annorlunda. I arbetet att ta fram den regionala biblioteksplanen användes ett remissförfarande och i svaren fanns det mest positiva saker. Men det framkom också från några kommuner att de saknade verksamheter som regionen tidigare erbjöd. Den förändrade rollen har ifrågasatts främst i relation det uppdrag de tidigare hade med kompletterande medieförsörjning. Kommunerna saknar det i hög grad och det är svårlost.

Att arbeta med den regionala biblioteksplanen blir ett sätt att skapa en tydligare samverkan och relation mellan region och kommun utan att för den skull överträda gränsen för det kommunala självstyret. Den regionala biblioteksplanen är inte tvingande för folkbiblioteken och de är inte heller ålagda att använda sig av utbudet från den regionala biblioteksverksamheten i stort. Detta förefaller för Sörmlands del vara en fördel. Den nya chefen har tydligt redogjort för att det regionala arbetet kommer drivas på ett sätt som innebär dialog med folkbiblioteken men att riktningen inte kommer bestämmas av att samtliga kommuner ställer sig bakom den. Detta förhållningssätt innebär möjlighet till utveckling som kan vara till viss del utmanande för folkbiblioteken. Utmaningen kan då antingen resultera i att folkbibliotekscheferna väljer att följa den regionala riktningen eller inte. Men oavsett valet så gör en tydlig regional riktning att folkbiblioteken behöver fatta beslut i relation till den. På så vis blir det regionala strategiska arbetet ett sätt som kommunerna får stöd för sitt strategiska arbete genom att följa med eller ta spjörn mot det regionala. Arbetet med styrdokumentet blir ett sätt att skapa vägar för att upprätthålla en verksam relation mellan annars svårförenliga roller. Detta ser vi flera exempel på i materialet.

Relationen med de folkvalda

Samtliga aktörer på alla nivåer lyfter fram hur arbetet med styrdokumentet skapar eller upprätthåller relationen till ansvariga folkvalda politiker, vilket överensstämmer med resultat från tidigare forskning (Michnik, 2015). Arbetet med

styrdokumentet erbjuder ett viktigt, och för vissa, sällsynt tillfälle att kommunicera, synliggöra och utbilda politiker om bibliotekens verksamhet. Bristen på kunskap hos politiker om bibliotekens samtida roll i samhället är något kritiserat och problematiseras av flertalet deltagare i studien. Att beslut om både den regionala och kommunala biblioteksplanen ska fattas av de folkvalda politikerna ses som en möjlighet att få dem att sätta sig in i och förstå samtida krav på verksamheten. Det blir också ett sätt att förtydliga vad den politiska viljan med biblioteken är. Just brist på en sådan vilja och sådana perspektiv upplever flertalet intervjuade för studien saknas.

När vi började med biblioteksplanen så hade vi egentligen inga mål för biblioteksverksamheten. Alltså det finns ett övergripande mål från fullmäktige men det är väldigt allmänt. /.../. Vi sa att tjänstemännen inte skulle vara involverade i arbetet utan politikerna skulle sätta sina egna mål för verksamheten. Och då lyckades man inte heller utverka några mål för biblioteksverksamheten. Även när man hade biblioteksplanen med sig så blev det inga mål där utan då är det egentligen så att dom målen som vi har för verksamhet, eller för vår förvaltning nu, har vi tjänstemän arbetat med själva. Så det är egentligen jag som föreslagit utifrån biblioteksplanen vilka mål som ska gälla för vår verksamhet. Så där är egentligen vi själva som har satt dom.

Bibliotekschef Ronneby

Att styrdokumenten bidrar till att etablera relationer mellan chef och personalgrupp, liksom personalgrupp och verksamheten i sig, lyfts också fram som en viktig funktion hos framförallt de kommunala och regionala biblioteksplanerna.

Som chef upplever jag ju också att en biblioteksplan är ett bra dokument att göra saker mer konkret. Den här inriktningen ska vi ha de närmaste tre åren eller fyra åren. Så det är ett stöd också för personalen skulle jag säga och så blir det tillfälle för mig, för oss, att samlas kring dom här frågorna och diskutera. Vilka områden är viktiga för Tingsryd? Vilka områden ska vi prioritera? Och sen får vi ta in biblioteksplan och andra planer, allt som rör sig i samhället. Men så att ja, jag tycker att det är bra och det är viktigt att det finns för kommunen för att den på något sätt ger klarhet, styrning och ger, vi blir relevanta på något sätt också tror jag.

Bibliotekschefen i Tingsryd

En mycket viktig funktion som de kommunala biblioteksplanerna fyller i samtliga kommuner i Sörmland är att de blir en arena för att dra upp gränsen mellan folk- och skolbiblioteken i kommunen. Ofta är kunskapen hos styrande politiker bristande om skillnaden mellan de olika bibliotekstyperna och precis som i landet i sin helhet är skolbiblioteken av mycket varierande kvalitet. Detta är också giltigt i Region

Blekinge och i Region Kronoberg. Arbetet med den kommunala biblioteksplanen kan således fungera som ett tillfälle att både synliggöra skillnader men också hitta samverkansformer och tydliggöra relationer mellan skola och folkbibliotek. I Trosa använde bibliotekschefen arbetet med biblioteksplanen för att uppmärksammades frågan:

För jag lyfte frågan till högre chefer och sa "det här är liksom inte... det kan inte riktigt funka såhär om vi ska följa lagen. För den säger att det är en plan för Trosa kommun."

I dessa exempel framträder styrdokumentet som viktiga verktyg som för samman aktörer som annars skulle ha svårt att hitta naturliga samarbetsytor. Det visar hur det lagstadgade arbetet med styrdokumentet såväl synliggör men också kan verka läkande för de relationer i folkbibliotekslandskapet som skaver.

Svårigheter och möjligheter med flernivåstyrning

Rapportens tredje frågekomplex behandlar i ett första led huruvida förekomsten av styrdokument på flera nivåer innebär svårigheter i folkbibliotekens verksamhet, vilka svårigheter det i så fall handlar om och hur dessa svårigheter hanteras. I ett andra led behandlas huruvida förekomsten av styrdokument på flera nivåer erbjuder stöd i folkbibliotekens verksamhet och i så fall på vilka sätt.

Praktiska och strukturella svårigheter

Gällande svårigheter med flernivåstyrningen ges uttryck för sådana av olika slag och på olika plan. Praktiska svårigheter framkommer i svaren från Biblioteksutveckling Sörmland som menar att det är besvärligt att ha många styrdokument att arbeta med men samtidigt är det inte något dokument som går att peka ut som överflödigt. Ett önskemål framkommer om att inkludera den regionala biblioteksplanen i den regionala kulturplanen för att inte behöva arbeta dubbelt. Som det är nu så skrivs delarna om den regionala biblioteksverksamheten i den regionala kulturplanen så att de harmonierar med den regionala biblioteksplanen men arbete läggs ned på att skilja dem åt eftersom det är två olika planer. Företrädare för Region-Blekinge Kronoberg ser istället att den regionala biblioteksplanen erbjuder en form av mer direkt styrning av verksamheten som den regionala kulturplanen inte kan ge och att det finns behov av två dokument. Den regionala biblioteksplanen skulle dock kunna ersättas av en handlingsplan eller dylikt.

Biblioteksutvecklare 2 i Sörmland menar att flera styrdokument är onödiga och att de egentligen skulle kunna arbeta enbart utifrån bibliotekslagen.

Och det blir ganska mycket som ska trixas ihop i vår planering. Så det känns som vi lägger ganska mycket tid på det.

Här ges uttryck för en önskan om en mer centraliserad styrning än den decentraliserade som flernivåstyrningen medför. Biblioteksutvecklare 2 hade föredragit färre styrdokument men kan inte säga vilket som skulle tas bort. När det gäller kulturplanen blir den på ett sätt för snäv för biblioteken eftersom deras uppdrag inte enbart är kultur. Men processen att ta fram kulturplanen är viktig. ”Så jag är nog mer kompiss med kulturplanen nu än vad jag var kanske längre tillbaks ” Det skulle förenkla om biblioteksplanen var en del av kulturplanen. Som det är nu får man tänka dubbelt på olika sätt”.

Även regionbibliotekarien i Blekinge-Kronoberg problematiserar relationen mellan den regionala biblioteksplanen och andra styrdokument på både nationell och regional nivå. Hen funderar över värdet av den regionala biblioteksplanen i relation till den regionala kulturplanen och bibliotekslagen.

Ja, alltså jag tycker ju, ja men det är bra att vi har den [den regionala kulturplanen] absolut, sen är det ju det här med förhållandet mellan dom olika planerna/.../ det här med att det står i lagen att vi ska ha en plan, det är också intressant. Den regionala kulturplanen måste finnas annars får vi inga medel, men våran plan måste finnas för att det står i lagen och då hade man kunnat fundera över hur det varit om vi hade skrivit om lagen i dag, hade man valt bort det? Kanske inte, men man kan ju fundera över hur dom förhåller sig till varandra faktiskt.

I regionbibliotekariens arbete innebär ibland förekomsten av olika planer att det uppstår skav och otydlighet.

[M]en jag skulle ju vilja på nåt sätt att dom kopplingen mellan dom här tre dokumenten då på nåt vis hade varit tydligare /.../lagen, kulturplanen och [den regionala] biblioteksplanen. För det känns som om [den regionala] biblioteksplanen hänger i luften för dom som är våra huvudmän, det är väl där som det skaver mer då /.../

H: men är det att, var för tänker du att kulturplanen är den som blir viktigast?

Ja men det är deras bibel, det säger dom ju själva

Om de praktiska problemen handlar om att samordna flera olika dokument bottnar inte sällan de svårigheter som identifieras på ett mer strukturellt plan i krockar mellan olika styrkedjor och politikområden. Ofta framträder sådana krockar i arbetet med kulturplanen. För regionbiblioteket i Blekinge-Kronoberg är bibliotekslagen överordnad andra styrdokument inklusive kulturplanen, vilket ibland kan leda till friktion och krockar mellan bibliotek- och övrig kultursektor i kulturplanarbetet.

Bibliotekslagen, den tycker ibland dom som jobbar med kulturfrågorna är lite jobbig för den kommer vi och slår dom med i huvudet lite grann, det gör vi faktiskt. För den är

jätteviktig. Den talar om vad vi ska göra, både portalparagrafen och det som berör som regionala verksamheterna är också jätte, inte särskilt tydligt men ändå tydligt, vad är det vi ska jobba med. Det är verksamhetsutveckling, kvalitet och en grej till... samverkan och sen det här vi ska göra med kungliga biblioteket då det här med uppföljning av planer och så. Så den vill ju jag kanske ska vara mer synlig i kulturplanen än vad den är. Och den kan ibland vara lite irriterande för dom för den, den är liksom, för oss är den ju överst men för dom är kulturplanen överst.

Även på den kommunala nivån uttrycks vissa farhågor för potentiella krockar i styrkedjor och överträdelser av det kommunala självstyret kopplat till kulturplanen. För de intervjuade bibliotekscheferna i Blekinge-Kronoberg uppfattas kulturplanens existens generellt som något positivt, även om ingen av dem uppger att den har någon signifikant betydelse för deras verksamhet. En av cheferna ser det till och med som positivt att biblioteken inte har en framträdande plats i kulturplanen:

bibliotek nämns ju så oerhört lite om man säger så. Men att det nämns kan vara nog för att skulle det stå mer så skulle det också vara en krock tänker jag /.../ att dom har en plan för oss.

Det finns således både praktiska svårigheter med att samordna och navigera mellan många olika styrdokument och strukturella i form av krockar och friktioner mellan olika styrkedjor, vilka aktualiseras i mötet med styrdokumentet.

Styrdokumentet som stöd

För att få svar på hur svårigheterna av både praktisk strukturell karaktär hanteras i folkbibliotekssektorn får vi närma oss svaret på det andra ledet i frågekomplexet, nämligen huruvida förekomsten av styrdokument på flera nivåer erbjuder stöd i folkbibliotekets verksamhet och i så fall på vilka sätt.

För de allra flesta deltagare i studien uppfattas styrdokument på flera nivåer som något positivt. Framförallt är det i relationen mellan folkbiblioteket och det lokala styret som stödet av styrdokument på flera nivåer aktualiseras. Bibliotekslagen, i egenskap av nationellt styrdokument, används för att legitimera viss inriktning av bibliotekets verksamhet i dialogen med folkvalda kommunpolitiker. Den används för att balansera det kommunala självstyret och på så sätt försvara folkbibliotekets värde och till och med existens i budgetdiskussioner. Kravet på ett lokalt politiskt beslutat styrdokument – den kommunala biblioteksplanen – ses också som en viktig möjlighet till dialog och information om vad folkbiblioteket är och gör. Dokumentet blir ett stöd för att hitta kommunikationsvägar till de politiker som fattar beslut om folkbibliotekets verksamhet.

Detta framstår som särskilt viktigt i tider av ekonomiska neddragningar och politisk turbulens. Ingen av intervjupersonerna upplever biblioteksverksamheten som direkt hotad men flera ser ändå ett behov av att påminna om att den ska finnas där enligt lag och att verksamheten har vissa lagstadgade uppdrag och prioriterade

målgrupper. Dock har både regionbibliotekarien och medarbetaren på regionbiblioteket i Blekinge-Kronoberg vissa farhågor för vilka konsekvenser kommunernas alltmer ansträngda ekonomier kommer att få för folkbiblioteken. Då är det bra att verksamheten är lagstadgad. ”Det finns en lag på att det ska finnas helt enkelt. Det går liksom inte bara att plocka bort oss”, säger medarbetaren på regionbiblioteket. Även bibliotekschefen i Ronneby menar att bibliotekslagen kan vara en garant för folkbibliotekens existens i den lokala kontexten. Hen menar att den har störst tyngd av styrdokumentet eftersom den är nationell och beslutad av riksdag och regering. Därmed är den överordnad det kommunala självstyret och bidrar till ökad likvärdighet mellan kommuner.

Jag känner, den hävdar liksom vår existens på något vis och att vi, och det tycker jag är rätt viktigt att man har samma ingångsläge oavsett vad det är för kommun. Utan alla kommuner, alla folkbibliotek jobbar utifrån samma förutsättningar.

Regionbibliotekarien tycker att det är viktigt att lagen säger att verksamheten ska vara avgiftsfri, i synnerhet då kommunernas ekonomi försämras. Hen hade önskat att förslaget till nationell biblioteksstrategin tydligare hade visat på bibliotekens andra värden, i synnerhet deras betydelse för demokratin. Nu får istället bibliotekslagen garantera att det uppdraget kan utföras.

Det var ju det man hade hoppats lite på strategin att den på något vis skulle visa värdet av hur viktigt det är att ha bibliotek. Och då är det inte bara värde i pengar utan integration eller vad det nu är, utan värde i fri tillgång till information och litteratur. Och att det är det värdet som man måste förstå, att det är viktigt för demokratin och då är det bra att lagen finns som ett stöd när det kärvar.

Flera av intervjupersonen uttrycker viss oro för att det just ska ”kärva” och att biblioteken kan komma att bli mer politiskt omdiskuterade i en nära framtid. I relation till en tuffare budget uttrycker bibliotekschefen i Växjö att ...

...man brukar vara rätt överens men det kanske är brukade, det jag vet inte. Det har traditionsenligt inte varit något som man har jättestora politiska, utan vi kan tuffa på. Men huruvida det alltid kommer att vara så det låter jag vara osagt.

Regionbibliotekarien sneglar mot Frankrike och varnar för att politiska strömningar kan komma att vilja påverka biblioteken. Hen menar att det redan har uppstått diskussioner kring litteraturval och programverksamhet.

Det här med att det ska vara allsidigt och obundet och så. Det kan komma stämningar att man vill in och styra i, det ser vi ju i Frankrike, är ett exempel på det. /.../Den [lagen] pekar på prioriterade grupper. Den visar på det här med obundenheten och så och det märks ju nu att vi har haft nytta av den. För

några år sedan var det ju inte någon diskussion om vad litteraturen fick lov att innehålla och programverksamheten, om man skulle upplåta sina lokaler till vissa grupperingar eller inte.

Bibliotekschefen i Ronneby har inte upplevt att hen har behövt försvara arbetet med de prioriterade målgrupperna gentemot kommunpolitiker i Ronneby. Däremot nämner hen chefskollegor på andra orter som har fått propåer från de folkvalda om att ändra i den kommunala biblioteksplanen gällande arbetet med mångfald. Bibliotekschefen i Ronneby menar att det är viktigt att använda sig av bibliotekslagen om eller när bibliotekens verksamhet blir ifrågasatt.

Framförallt tycker jag att vi kan använda oss av den, alltså den säger att man ska ha ett bibliotek, ett folkbibliotek. Den säger ju inte hur, i vilken omfattningen varken var det gäller media eller hur många personer som ska jobba på ett folkbibliotek i en kommun. Men det är ändå ett väldigt bra styrdokument gentemot dom lokala politikerna där man kan hävda att vi faktiskt har en bibliotekslag som säger det här och det här och dom målgrupperna ska vi jobba emot. Att vi kan ha det, framförallt mot dom lokala politikerna.

Även medarbetaren på regionbiblioteket tror att frågan om vilka grupper biblioteken ska jobba emot kan ställas på sin spets framgent. Då är det viktigt att lagen finns och är tydlig med vilka grupper som är prioriterade.

[Lagen] kan komma att bli ännu viktigare i det samhälle vi ser framför oss just nu där man vill dra ner i vissa kommuner som vi ser i våra områden. Där politiska strömningar vill dra ner på kulturen för kulturen är så pass viktig. Då tror jag lagen kan bli ännu viktigare för det står faktiskt i lagen vilka grupper vi ska jobba mot och så. Det är ingen kommun som kan säga att dom här grupperna ska vi inte jobba emot.

Det framstår alltså i intervjuerna som att bibliotekslagens skrivningar, i synnerhet om demokrati och prioriterade målgrupper, är centrala och kan bli än mer viktiga i tider av ekonomisk instabilitet och politisk turbulens. Flera av intervjupersonerna uttrycker en viss oro inför framtiden och ser att bibliotekets verksamhet kan komma att drabbas av neddragningar men också politiseras i högre utsträckning än tidigare, vilket understryks också i andra studier (Carlsson, Hanell & Hansson, 2022, Rivano Eckerdal & Carlsson, 2022)

7. Bibliotekslandskapets komposition och spänningar: en konklusion och sammanfattning

Resultaten från föreliggande studie visar i samstämmigt med tidigare undersökningar (Rivano Eckerdal & Carlsson, 2018) att det finns en stor enighet i den positiva synen på flernivåstyrning och multipla styrdokument för folkbibliotekens verksamhet. Bibliotekslagen ses som en garant för folkbibliotekens fortsatta existens och för ett bibehållande av viktiga delar av verksamheten som exempelvis avgiftsfrihet och öppenhet för alla. Det ses som viktigt att lagen kan utöva en viss nationell styrning och därmed kan balansera det kommunala självstyret. Detta gäller i synnerhet frågor om fri och gratis tillgänglighet till folkbibliotekens tjänster, lagens prioriterade grupper samt skrivningar om att biblioteken ska tillhandahålla litteratur på andra språk än svenska. Detta sätt att förhålla sig till lagen kommer på olika sätt till uttryck hos merparten av aktörerna i samtliga regioner i studien. Flera nämner hur de ofta lyfter fram Bibliotekslagen i sammanhang där de presenterar bibliotekens verksamhet för åhörare utanför bibliotekssektorn. Likaså gör flera som vi intervjuat jämförelser med andra kulturverksamheter som inte är reglerade i lag, och pekar på fördelar med att biblioteken är en lagstadgad verksamhet.

Vertikala och horisontella spänningar

Sammanfattningsvis visar studien att det finns ett antal vertikala spänningar i det folkbibliotekslandskap som studerats, vilka delvis bottnar i den kommunala självstyrelsens skilda utfall i olika kommuner och i olika frågor. I de allra flesta fall är den starka kommunala självstyrelsen i Sverige en styrka för folkbibliotekssektorn då den decentraliserar beslutsprocesser och befrämjar de lokala anpassningar som är centrala för att folkbiblioteksinstitutionen ska kunna behålla sin relevans för det omgivande samhället. Studien visar dock att i vissa frågor efterfrågas en tydligare nationell samordning och mandat för att likvärdighet mellan verksamheter i kommuner med olika förutsättningar ska kunna skapas. Detta gäller i synnerhet området digital utveckling som flera deltagare i studien nämner riskerar bli eftersatt om en ökad samordning inte kan komma till stånd. För detta krävs ett starkare mandat för den samordnande aktören, förslagsvis Kungliga biblioteket, i relation till folkbibliotekens huvudmän. Ett annat område som aktualiseras i studien är stöd och hjälp i krissituationer, vilket exemplifieras av händelser under corona-pandemin då flera folkbibliotek uttryckte att de kände sig ensamma i många frågor. Då folkbiblioteken i dylika situationer kan dela en gemensam problembild – det vill säga att det gemensamma återfinns i det nationsövergripande och sektorsspecifika, inte nödvändigtvis i det lokala – finns också här en grund för att hitta gemensamma samordnade lösningar i sektorn.

En ytterligare vertikal spänning som framkommer i materialet, som också uppmärksammas i andra studier (Rivano Eckerdal & Carlsson, 2022, Carlsson, Hanell & Hansson 2022) är spänningar mellan den nationella lagstiftningens inriktning och den politiska inriktning för kultur- och bibliotekspolitik som

förespråkas av folkvalda politiker på kommunal nivå. Farhågor inför framtiden när andra röster om kulturpolitikens inriktning och folkbibliotekens verksamhet uttrycks såväl lokalt som nationellt framkommer i flera av de intervjuades svar. Det kan handla om en rädsla att programverksamhet eller litteraturinköp kan komma att styras politiskt, till en mer allmän oro inför folkbibliotekens framtid. Här framstår även kommunernas ansträngda ekonomier som potentiella hot som bibliotekslagens skrivningar måste balansera.

Dessa vertikala spänningar har också en horisontal dimension som främst kan härledas till den inte alltid funktionella relationen mellan folkbiblioteket och de folkvalda politiker som är ytterst ansvariga för verksamheten. Ointresse, men kanske framförallt okunskap om folkbibliotekets lagstiftade roll och uppdrag anges som främsta förklaringen till att relationen mellan dessa aktörer inte alltid fungerar friktionsfritt. Till detta kan kopplas den spänning som flera informanter uttrycker gällande relationen mellan skolbiblioteks- och folkbiblioteksverksamheten som ofta ställs på sin spets vid skrivandet av den lokala biblioteksplanen då denna ska omfatta alla de biblioteksverksamheter som kommunen är huvudman för. Förhållandet mellan de olika verksamheterna tycks sällan verka till folkbibliotekens fördel. Återigen framstår okunskap hos kommunpolitiker om verksamhetens olikheter och skilda uppdrag, samt ett visst ointresse hos skolans företrädare för frågan, ligga till grund för de friktioner som återfinns mellan dessa aktörer.

Vi ser också i vår studie att kultursamverkansmodellen skapar spänningar som är av det horisontella slaget, vilka då framkommer mellan den regionala biblioteksverksamheten och övrig regional kulturverksamhet. Studien visar hur arbetet med kulturplanen i den regionala biblioteksverksamheten blir en punkt där olika styrkedjor och olika politiska sakområden – utbildningspolitik, folkbibliotekspolitik och kulturpolitik – överlappar och i viss mån hamnar i konflikt med varandra. Detta skapar svårigheter främst för de verksamma biblioteksutvecklarna på regional nivå. Kultursamverkansmodellen skapar även spänningar av det vertikala slaget. Då gäller dessa främst om och hur folkbiblioteken ska förhålla sig till kulturplanen, som ofta framstår som avlägsen den egna verksamheten. Det handlar tillika om hur regionbiblioteken ska inkludera folkbiblioteken i samverkansmodellen utan att för den skull överträda den kommunala självstyrelsen.

Betydelsen av flernivåstyrning

Den gradvisa övergången från *government* till *governance* är på ett övergripande plan en demokratiserande rörelse där en mer decentraliserad beslutsprocess, bland annat manifesterad i subsidiaritetsprincipen, och tillika i den starka svenska kommunal självstyrelsen, syftar till att förflytta beslutsfattandet närmare medborgarna. För folkbibliotekens del innebär detta en möjlighet till lokala anpassningar och en nära dialog med det omgivande samhället som medför att verksamheten kan bli mer relevant och lokalt förankrad. Det lokala självstyret är således en styrka och en stor fördel för denna verksamhet som har som uppdrag att verka i demokratisk anda. Samtidigt visar vår studie att ett kommunalt självstyre som inte i tillräckligt hög utsträckning balanseras av nationell styrning och lagstiftning också innebär problem för folkbibliotekens likvärdighet, verksamhet

och ställning. Den stora betydelse som våra informanter tillskriver Bibliotekslagen visar i allra högsta grad på behovet av en nationell röst som kan agera i frågor där problembilden är sektorsspecifik snarare än kommunspezifisk. I studien nämns exempelvis digitala lösningar och viss krishantering men även frågor av mer existentiell karaktär som rör folkbibliotekens värdegrund och framtid i ett förändrat politiskt landskap.

En tanke som föresvävar efter genomförandet av denna studie är att den kommunala självstyrelsen ofta tycks tillämpas väl strikt, ibland på gränsen till ortodoxt, då det finns en osäkerhet och en ängslighet kring var gränsen för mandat och olika roller går. Detta får i förlängningen negativa konsekvenser, inte bara för folkbibliotekssektorn utan för de samhällsmedborgare som biblioteken är till för då likvärdig service i hela landet inte kan erbjudas (jfr. Hansson, 2019). Vi menar exempelvis att likvärdig tillgång på kvalitativa folk- och skolbibliotek bör ses som ett centralt nationellt värde som skulle kunna motivera en viss inskränkning av den kommunala självstyrelsen, i de fall då denna motverkar åstadkommandet av detta värde. Till grund för detta argument ligger en tolkning av proportionalitetsprincipen gällande statsmakternas styrning av kommunerna där betoningen ligger på just det gemensamma och likvärdiga för hela landet snarare än enkom värnandet av de subnationella nivåernas självständighet (jfr. Feltenius, 2010). Bibliotekslagen utgör enligt studiens deltagare en viktig pusselbit för att nå denna likvärdighet men däremot framstår inte Nationell biblioteksstrategi, till vilken många förhoppningar i detta avseende knutits, som en aktör som tillskrivs betydelse i frågan. En tydlig konklusion från denna studie är således att fler bitar i form av nationella styr signaler behövs för att det komplexa pussel av roller och aktörer som det svenska folkbibliotekslandskapet utgör ska bli mer helt och lika för alla.

Kunskapsbidrag och vidare forskning

2010-talet var ett händelserikt decennium för svensk folkbibliotekssektor och mer forskning om konsekvenserna av de många förändringar som ägde rum då är behövlig. De spänningar och friktioner som flernivåstyrningen i det svenska folkbibliotekslandskapet ger upphov till förtjänar också ytterligare belysning. Denna insikt och övriga resultat av vår studie kan på ett konkret plan vara till stöd för verksamma på folkbibliotek, för deras politiska uppdragsgivare samt för verksamma på utbildningar för bibliotekarier. Resultaten kan också vara till hjälp för de som på regional och nationell nivå ska stötta de kommunala folkbiblioteksverksamheterna. Därutöver kan den kunskap som studien gett kan också bidra till en ökad förståelse för kultursamverkansmodellens konsekvenser för folkbibliotekets verksamhet och institutionens relationer till regionala och nationella aktörer i det allmänna biblioteksväsendet bibliotekslandskapet samt hur samförekomsten av olika styrande politiska nivåer kan (eller inte kan) koordineras i en lokal bibliotekspraktik. På så vis bidrar studien både till det forskningsfält som undersöker folkbiblioteket i samtiden och till forskning om svensk kulturpolitik.

Vi menar vidare att resultatet av vår undersökning även har en mer generell relevans eftersom den bidrar till kunskap om styrdokumentens funktioner i en kommunal

verksamhet. Då kommunal förvaltning idag i hög grad är just målstyrd finns det ett behov av att fortsätta undersöka hur denna arbetsorganisation och styrning påverkar och uppfattas av de som arbetar i verksamheterna samt om och hur de mål som ställs upp har mer eller mindre omfattande bäring på hur arbetet uppförs.

Referenser

Alandh, T. (2022). *När världen kom till Ronneby*. Tillgänglig:

<https://www.svtplay.se/video/edPk2Rg/nar-varlden-kom-till-ronneby>

Boverket (2023) *Cultural planning och konst som redskap*. Tillgänglig:

<https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/medborgardialog/metoder/konst/>

Callon, M. (1986). "Some elements of a sociology of translation: domestication of the scallops and the fishermen of St Brieuc Bay". In Law, John (ed). *Power, action and belief: a new sociology of knowledge*. London: Routledge, s. 67-83.

Carlsson, H., Hanell, F., och Hansson, J. (2022). "Det känns som att jag bara sitter och väntar på att det ska explodera": Politisk påverkan på de kommunala folkbibliotekens verksamhet i sex sydsvenska regioner. *Nordic Journal of Library and Information Studies*, 3(1), s. 26–43. <https://doi.org/10.7146/njlis.v3i1.131852>

Carlsson, H. (2013). *Den nya stadens bibliotek. Om teknik, förnuft och känsla i gestaltningen av kunskaps- och upplevelsestadens folkbibliotek*. Diss. Lund: Lunds universitet.

Codex (2023). *CODEX regler och riktlinjer för forskning*. Tillgänglig:

<https://www.codex.uu.se/?languageId=3>

Dagens Industri (2018). "Staden som lagen har övergivit". Tillgänglig:

<https://www.di.se/ledare/staden-som-lagen-har-overgivit/>

Engström, L. (2021). "Bibliotek för alla? En studie om tillgänglighet och delaktighet i folkbiblioteksplaner". *Nordic Journal of Library and Information Studies*, 2(2), 1-18.

Evjen, S. (2015). "The image of an institution: politicians and the urban library project". *Library & Information Science Research*, 37(1), s. 28-35.

Feltenius, D. (2010). "En progressiv agenda? Om Sveriges Kommuner och Landsting och författningpolitiken". I Tallberg, P. & Bergmann-Winberg, M. L. von (red.) (2010). *Flernivåstyrning: framgångsfaktor för kommuner, regioner och staten*. Kristianstad: Region Skåne, s. 43–62.

Fichtelius, E., Persson, C. och Enarson, E. (2019). *Demokratins skattkammare: förslag till en nationell biblioteksstrategi*. [Stockholm]: Kungliga biblioteket, Nationell biblioteksstrategi.

Fichtelius, E., Hansson, K. och Linder, K. (2016). "Lägesrapport i maj 2016". *Kungliga bibliotekets arbete med en nationell biblioteksstrategi*. Stockholm: Kungliga biblioteket.

- Frenander, A. och Lindberg, J. (red.) (2012). *Styra eller stödja?: svensk folkbibliotekspolitik under hundra år*. Borås: Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås.
- Frenander, A. (2012). Statens förhållande till folkbiblioteken, 1912–2012. I Frenander, A. och Lindberg, J. (red.) (2012). *Styra eller stödja?: svensk folkbibliotekspolitik under hundra år*. Borås: Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås, s. 15–88.
- Gazo, D. (2011). "City councillors and the mission of public libraries", *New Library World*, 112(1/2), s. 52-66.
- Hanell, F., Hansson, J. och Carlsson, H. (2022). "Public libraries in a changing political landscape: Results from a survey on political influence and pressure on public libraries in Southern Sweden". *Information research*, vol. 27, article id colis2216.
- Hansson, J. (2019). *Folkbibliotek i glesbygd: kunskapsläge och praktiska erfarenheter*. Stockholm: Kulturrådet
- Hedemark, Å. och Börjesson, L. (2014). "Att använda en plan – fenomenet biblioteksplaner och begreppet användning problematiserat". *Nordisk kulturpolitisk tidskrift*, 17(1), s. 93-113.
- Holmström, F. och Jacobsson, M. (2017). "Stad och land: Den demografiska utvecklingen och dess konsekvenser för biblioteken". I Fichtelius, Erik, Enarson, Eva, Hansson, Krister, Klein, Jesper och Persson, Christina. *Femte statsmakten: Bibliotekens roll för demokrati, utbildning, tillgänglighet och digitalisering*. [Stockholm]: Kungliga biblioteket, Nationell biblioteksstrategi.
- Johannisson, J. (2012). "Från kulturpolitik till bibliotekspolitik? Folkbibliotek och Kultursamverkansmodellen". I Frenander, Anders och Lindberg, Jenny (red.). *Styra eller stödja?: svensk folkbibliotekspolitik under hundra år*. Borås: Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås, s. 293–208.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the social: an introduction to actor-network-theory*. Oxford: University Press
- Länsbiblioteken (2020). http://www.lansbiblioteken.se/?page_id=30
- Michnik, K. (2014). "What threatens public libraries?" The viewpoints of library directors in Sweden". *New Library World*, 115(9/10), s. 426-437.
- Michnik, K. (2015). "Public library managers' descriptions of political attention". *Library management*, 36(8/9), s. 673–684.

Migrationsverket (2020). Kommunmottagna enligt ersättningsförordningen 2015, 2016, 2017, 2018. Tillgänglig: <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Statistik/Anvisning-till-kommuner-och-bosattning.html>

Montin, S. (2010). Kommunerna och flernivåstyrningen inom EU. Inflytande, anpassning eller inbäddning. I Tallberg, Pontus & Bergmann-Winberg, Marie-Louise von (red.). *Flernivåstyrning: framgångsfaktor för kommuner, regioner och staten*. Kristianstad: Region Skåne, s. 121–147.

Pors, N. O. (2005). "Changing perceptions and attitudes among danish library managers and directors: the influence of environmental factors". *New Library World*, 106(3/4), s. 107–115.

Thomas, B. (2016). *Den osynliga handen – regionbiblioteken i modellen*. Stockholm: Svensk biblioteksörening.

Region Blekinge (2019). *Framtidsinriktad nulägesanalys för hållbar tillväxt*. Blekinge. Sweco 2019.

Region Blekinge (u.å.). *Attraktiva Blekinge 2014–2020*. Dnr. 18/00268. Tillgänglig: <https://regionblekinge.se/download/18.7ce4d4501666239791114bfc/1545298881527/Attraktiva%20Blekinge%20-%20regional%20utvecklingsstrategi%20f%C3%B6r%20Blekinge%202014-2020.pdf>

Region Blekinge (2018). *Regional kulturplan 2018–2021*. Tillgänglig: <https://regionblekinge.se/kultur-och-bildning/regional-kulturplan-2022-2025/regional-kulturplan-2018-2021.html>

Region Kronoberg (2020). *Gröna Kronoberg, 2025*. Regional utvecklingsstrategi för Kronobergs län 2019–2025. Tillgänglig: https://www.regionkronoberg.se/contentassets/6a37d3c2ca874bffb491d1a8bd0b2506/rekr0379_rus_komplett_original_v2.2.pdf

Region Kronoberg (2019). *Befolkningsutvecklingen i Kronobergs län 2018 och befolkningsprognos för perioden 2019–2033*. Region Kronoberg, avdelning regional utveckling, 2019. Tillgänglig: <https://www.regionkronoberg.se/globalassets/rus/demografirapport2019.pdf>

Region Sörmland (u.å.). *Kulturplan Sörmland 2012–2014*. [pagineringen skiljer sig åt i den tryckta och den digitala kulturplanen, s. 10 i den tryckta är s. 11 i den digitala]. Tillgänglig: <http://docplayer.se/12093507-Kulturplan-sormland-2012-2014.html>

Rivano Eckerdal, J. (2018). "Equipped for resistance: an agonistic conceptualization of the public library as a verb". *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 69(12), 1405-1413.

Rivano Eckerdal, J. (2017). Libraries, democracy, information literacy, and citizenship: an agonistic reading of central library and information studies' concepts. *Journal of Documentation*, 73(5), 1010–1033.

Rivano Eckerdal, J. (2016). *Glädjen i att tvingas tänka nytt: En studie av verksamhetsutveckling vid två folkbibliotek i Skåne*. Lund: Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet.

Rivano Eckerdal, J. (2013). *Att dela en helhetsbild: rapport från tre projekt i Skåne där folkbiblioteket som kulturhus utvecklas*. Lund: Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet.

Rivano Eckerdal, J. och Carlsson, H. (2022). "Plastic policies: Contemporary opportunities and challenges in public libraries' enactment of cultural policy". *Nordic Journal of Library and Information Studies*, 3(1), s. 1–25.

Rivano Eckerdal, J. och Carlsson, H. (2018). *Styrdokumentet i vardagen: En undersökning av kulturpolitiska styrdokuments strategiska och praktiska betydelse för folkbibliotek i fem skånska kommuner*. Lund: Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet.

Ronneby kommun (2020). *Ronneby och biblioteken. Biblioteksplan för Ronneby kommun 2020–2023*. Tillgänglig: <https://blekingebiblioteken.se/documents/1351129/1599604/Biblioteksplan+f%C3%B6r+Ronneby+kommun+2020-2023.pdf/ea52f5e9-51a1-30e1-ba99-6cfe5f14bffd>

Statistiska centralbyrån (2020). *Befolkningsstatistik*. Tillgänglig: <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/befolkning/befolkningens-sammansattning/befolkningsstatistik/>

Sveriges Radio (2018). "I skuggan av Norrland". I *Kluset land*. Tillgänglig: <https://sverigesradio.se/avsnitt/1187484>

Sveum, T. och Tveter, F. (2012). "Norwegian public libraries and governmental reports: visions and economic realities", *New Library World*, 113(7/8), s. 351-363.

von Bergmann-Winberg, M. L. (2010). "Vad menas med flernivåstyrning?". I Tallberg, P. och Bergmann-Winberg, M. L. von (red.) (2010). *Flernivåstyrning: framgångsfaktor för kommuner, regioner och staten*. Kristianstad: Region Skåne, s. 8–29.

Växjö kommun (2020). *Växjö kommuns Biblioteksplan 2007 – 2010, reviderad 2012 och 2015*. Tillgänglig: <https://docplayer.se/3602863-Vaxjo-kommuns-biblioteksplan-2007-2010-reviderad-2012.html>

